

**Н. У. БИКБАЕВА, Е. ЯНГАБАЕВА,
К. М. ГИРФАНОВА**

МАТЕМАТИКА

**Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфҳои 4-уми
мактабҳои таълими миёнаи умумӣ**

Нашри чоруми аз нав коркарда ва такмилшуда

*Вазорати таълими халқи
Республикаи Ўзбекистон тасдиқ намудааст*

**ХОНАИ ЭҶОДИИ ТАБЪУ НАШРИ «О‘ЌИТУВЧИ»
ТОШКАНД — 2017**

УЎК: 51.(075.2)
КБК 22.1я71
Б 67

Муқарризон:

- Нилуфар Ҳамедова** — дотсенти ДДОТ ба номи Низомӣ, номзади илмҳои педагогика;
Назира Аҳмедова — мудирӣ шуъбаи таълими ибтидоии МТР;
Нилуфар Аслонова — омӯзгори синфи ибтидоии мактаби рақами 160-уми шаҳри Тошканд.

Аломатҳои шартӣ:

- 1,2, ... — машқҳои шифоҳӣ
1, 2, ... — машқҳои хаттӣ
- — маводи назариявӣ
  - — аломатҳо барои дуруст гузоштани ифодаҳо
  - — қавсҳо барои дуруст гузоштани ифодаҳо
  - — супоришҳои мантиқӣ, масъалаҳои шавқовар
  - — машқҳо барои иҷро дар хона
  - — аломати маводи дарси якумро аз дигараш ҷудоқунанда

Нархҳои масъалаҳо оид ба муомилаи пулӣ дар китоби дарсии мазкур шартӣ қабул гардидааст.

Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби республика чоп шудааст.

© Н. Бикбаева ва дигарон.
© ХЭТН «O'qituvchi»,
Нашри аз нав коркарда ва
такмилшуда, 2017

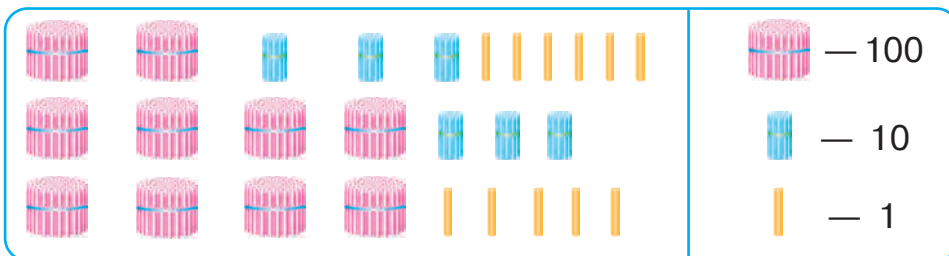
ISBN 978-9943-22-075-1

ҲАЗОРИҲО

Такрор ва умумигардони маводҳои дар синфи 3-юм омӯхташуда

1. Чӯбҳои ҳар як қатор чандтоянд?

- Ададҳоро хонед: 756, 980, 302, 444, 271, 900, 1 000. Дар ҳар кадоми ин ададҳо чандто воҳид, чандто даҳӣ ва чандто садӣ мавҷуд аст? Кадоме аз ин ададҳо аз ҳама хурданд? Кадоме аз ҳама калонанд? Дар навиштани ин ададҳо ҳар як рақам чиро мефаҳмонад?
- Дар 1-то садӣ чандто воҳид ҳаст? Дар 1-то садӣ чандто даҳӣ ҳаст? Дар 1-то ҳазорӣ чандто даҳӣ ҳаст? Дар 1-то ҳазорӣ чандто садӣ ҳаст?
- Дар фирмаи дўзандагӣ барои дўхтани 7-то курта 28 м газвор сарф шуд. Барои дўхтани 39-то куртаи ҳаминхела чанд метр газвор лозим аст?

5. Ҷадвалро пур кунед:

Ҷамъшаванда	124	337		Тарҳшаванда	578		690
Ҷамъкунанда	536		200	Тарҳкунанда	263	440	
Ҳосили ҷамъ		897	1000	Ҳосили тарҳ		248	320

6. Дар маскани истироҳат 48 бех дарахти чанор, аз он 2 маротиба зиёд арча ва аз арча 12 бех зиёд дарахти бед шинонданд. Чанд бех бед шинонда шудааст?

7. Ҳисобкуниро бо усули қулай иҷро кунед:

$$208 + 435 + 92 \quad | \quad 324 - 154 - 24 \quad | \quad 716 + 24 + 176$$

$$4 \cdot 8 \cdot 25 \quad | \quad 35 \cdot 5 \cdot 2 \quad | \quad 2 \cdot 71 \cdot 5$$

8. Қимати ифодаҳоро ёбед:

$$80 : 16 \cdot 17 \quad 120 : 6 \cdot 4 \quad 16 \cdot 6 : 2$$

$$48 : 2 \cdot 3 \quad 800 : 4 \cdot 5 \quad 25 \cdot 4 : 5$$

9. Ба анбори сабзавот дар ҳар рӯз 600 банка бодиринги намаккарда, аз он 2 маротиба кам помидори намаккарда оварда шуд.

Ифодаҳои зерин чиро мефаҳмонанд:

$$600 : 2; \quad 600 + 600 : 2; \quad 600 - 600 : 2?$$

10. 50 дм ... 10 м

3 км ... 300 м

 603 см ... 63 дм

10 км ... 1000 м

40 см ... 4 м

2 км 900 м ... 3 км

11. Ҷадвалро пур кунед:

Зарбшаванда	6	9	
Зарбкунанда	8		7
Ҳосили зарб		45	21

Тақсимшаванда	42		63
Тақсимкунанда	6	7	
Ҳосили тақсим		8	9

12.

$$\begin{array}{|l|l|l|l|} \hline 460 - 180 & 940 - 390 & 270 + 270 & 110 - 20 \\ \hline 730 - 270 & 260 + 350 & 190 + 40 & 150 - 90 \\ \hline \end{array}$$

13. 1) Дар дўкони бозичаҳо 849-то бозичаи арча фурӯхта шуд. Он аз чанд садӣ, даҳӣ ва воҳидҳои алоҳида иборат аст?

2) Дар дўкон 6-то садӣ ва 8-то даҳӣ бозичаи арчаро фурӯхтанд. Чандто бозича фурӯхта шудааст?

14. Қимати нобаробарҳои ба ҳарфи a дуруст меомадаро интихоб кунед:

$$200 - a > 198 \quad | \quad a \cdot 9 < 54 \quad | \quad a : 8 > 9$$

15. $15 \cdot 4 + 4 \cdot 23$ $84 : 3 - 36 : 3$
 $11 \cdot 9 - 32 : 4$ $46 : 2 + 51 : 3$

16. Ба мағоза 100-то китоб оварданд. Дар давоми рӯз аз панҷ як қисмашро фурӯхтанд. Маҳз ҳамин рӯз чандто китоб фурӯхта шудааст?

17.

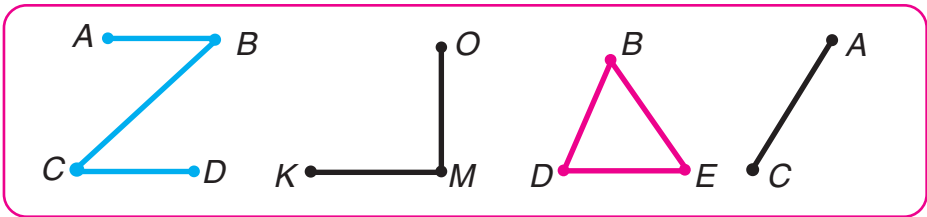
$$\begin{array}{|l|l|} \hline 200 - 4 \cdot 25 + 8 & 80 : 2 \cdot 3 \\ \hline 62 + 8 \cdot 2 - 54 & 67 - 38 + 46 \\ \hline \end{array}$$

18. Моҳи август мактаб барои даҳ синфхона партаи нав гирифт. Ба ҳар як синф ба миқдори баробар партахоро гузоштанд. Агар ба шаш синф 90-то парта гузошта шуда бошад, ба мактаб чандто парта оварда шудааст?

19. Ададҳоро хонед: 865, 907, 520, 700. Дар навишти ин ададҳо чиро ифода кардани ҳар як рақамро фаҳмонед.

20. Номи нуқта, порча ва шаклҳои дар расми поёни тасвиршударо ғӯед.

21. Ба 10-то халтачаи якхела 20 кг орд андохта шудааст. Барои андохтани 60 кг орд чандто хамин гуна халтача лозим аст?

22. $803 \text{ см} = \square \text{ м } \square \text{ см}$ $16 \text{ дм } 5 \text{ см} = \square \text{ см}$
 $560 \text{ тин} = \square \text{ сўм } \square \text{ тин}$ $1 \text{ м } 4 \text{ дм} = \square \text{ дм}$

23. 1) Дар 580; 390; 700 чандто даҳӣ ҳаст?
 2) Дар 18-то даҳӣ; дар 56-то даҳӣ чандто вохид аст?

24. Ба ҳар як ифодаи сутуни чап аз сутуни рост ифодаеро ёбед, ки қиматаш ба он баробар бошад:

$7 \cdot (16 + 4)$	$4 \cdot (72 - 58)$
$100 - 88 : 2$	$92 : 4 : 23$
$5 \cdot (100 : 25)$	$80 : (48 : 12)$
$72 : (12 \cdot 6)$	$200 - 12 \cdot 5$

25. Аз як бех дараhti биҳӣ 12 кг, аз дараhti дуум 18 кг биҳӣ ғундоштанд. Ҳамаи биҳиро 6 кг-мӣ карда ба қуттиҳо чойгир карданд. Барои он чанд қуттӣ лозим шуд? (Масъаларо бо ду усул ҳал кунед).

26.

a	16	9	400	320
b	6	12	1	3
$a \cdot b$				

c	38	56	840	99
d	2	14	7	33
$c : d$				

27. $60 + 80$ $430 \cdot 2$ $545 + 268$ $126 \cdot 5$
 $120 - 90$ $180 : 2$ $381 - 126$ $565 : 5$

28. 1) Микдори чўбҳои ҳар як қатор дар тарафи рости ҷадвал навишта шудааст. Ин ададҳоро хонед.

	Садиҳо	Даҳиҳо	Воҳидҳо
	4	3	2
	2	6	0
	3	0	9

- 2) Дар ҳар яки ин ададҳо чандто воҳид, чандто даҳӣ ва чандто садӣ буданаширо ҳисоб кунед. 3) Дар ҳар яки ин ададҳо ҳамагӣ чандто воҳид, чандто даҳӣ мавҷуд буданаширо ҳисоб кунед. 4) Барои навиштани ҳар яки ин ададҳо аз чанд хел рақам истифода бурдаанд?

29. Ҳисоб кунед. Чӣ тавр ҳисоб карданатонро фаҳмонед:

$$\begin{array}{l|l|l} 500 + 4 & 488 - 80 - 8 & 364 - 4 - 40 \\ 500 + 40 & 488 - 400 - 8 & 574 - 500 - 70 \end{array}$$

30. Дар китобхонаи синф 95-то китоб буд. 9 нафар донишомӯз 4-тогӣ китоб гирифтанд. Дар китобхона чанд китоб боқӣ монд?

31. Атрофи майдончаи шаклаш чоркунҷаи ростро бо симхор печондан лозим. Агар дарозии майдон 8 м, бараш 7 м бошад, чанд метр симхор лозим мешавад?

32. $(480 - 400) : 4 \quad | \quad 64 : 8 \cdot 7 - 9 \quad | \quad (680 + 20) : 7$
 $720 : 9 - 270 : 9 \quad | \quad 91 - 4 \cdot 11 \cdot 2 \quad | \quad 513 + 60 : 12$

33. Дўзанда ба 8-то палто 5-тогӣ ва 7-то палто 4-тогӣ тугма дўхт. Дўзанда ҳамагӣ чандто тугма дўхтааст?

$429 < 479$

$8536 > 7741$

$367 + 429$

$2568 - 1456$

АДАДҲОИ БИСЁРХОНАДОР

Системаи ҳисоби даҳӣ

34. Дар навишти ҳар як адад рақами 3 чиро мефаҳмонад?

Дар навишти ададҳо як рақам мувофиқи ҷойгиршавиаш дар хона соҳиби қимати мухталиф мегардад. Масалан, дар адади 273 рақами 3 дар хонаи воҳидҳо ҷойгир аст, аз ҳамин сабаб он 3 воҳидро мефаҳмонад.

Дар адади 431 рақами 3 дар хонаи даҳҳо ҷойгир аст, аз ҳамин сабаб 3 даҳро мефаҳмонад. Дар ин ҳолат қимати он дар ин хона нисбати қимати хонаи воҳидҳо 10 маротиба зиёд аст.

Дар адади 394 рақами 3 дар хонаи садҳо истодааст, аз ҳамин сабаб 3 садиро мефаҳмонад.

Дар ин ҳолат қимати он дар ин хона аз қимати хонаи даҳҳо 10 маротиба зиёд аст. Аз ин рӯ, системаи навишти истифодабарии рақамҳо аз ҷониби мо **системаи ҳисоби даҳӣ**

номида мешавад. Системаи ҳисоби даҳӣ маъ-
қеънок аст. Зеро маҳз як рақам бо назар-
дошти дар навишти адад дар кадом хона
(дар позитсия) истодани он ба қимати гуно-
гун соҳиб мегардад.

35.

Садиҳо	Даҳиҳо	Воҳидҳо
3	2	6
Воҳиди III хона	Воҳиди II хона	Воҳиди I хона

Дар ҷадвал адад навишта шудааст ва онро хонед. Калимаҳои навро дар хотир доред. Адади 326 аз инҳо ташкил ёфтааст:
6 воҳид ё ки 6 **воҳиди хонаи якум**;
2 садӣ ё ки 2 **воҳиди хонаи дуюм**;
3 ҳазорӣ ё ки 3 **воҳиди хонаи сеюм**.

36. Ададҳои дар ҷадвал навишташударо хонед. Ҳангоми аз рост ба чап шумурдан воҳидҳо дар чандум ҷой навишта мешаванд? Даҳиҳо чӣ? Садиҳо чӣ?

Садиҳо	Даҳиҳо	Воҳидҳо
Воҳиди III хона	Воҳиди II хона	Воҳиди I хона
3	4	8
5	0	9
2	7	0

Дар ҳар як хонаи адади 348 чандто воҳид ҳаст? Дар адади 509-чӣ? Дар адади 270-чӣ?

37. Ададҳои зеринро нависед ва хонед:

- 1) Воҳиди 6-уми хонаи сеюм; воҳиди 0-уми хонаи дуюм: воҳиди 1-уми хонаи 1;
- 2) Воҳиди 2-юми хонаи сеюм, воҳидҳои хонаҳои якум ва дуюм нестанд.

38. Дар матбаа 318 нафар мард ва аз онҳо 42 нафар камтар занон кор мекунад. Дар матбаа ҳамагӣ чанд кас кор мекунад?

39. $9 \cdot 6$ | $63 : 7$ | $720 + 30$ | $640 + 200 - 300$

40. Як порчаи дарозиаш 6 см ва як порчаи дигари дарозиаш аз он 2 см кӯтоҳро кашед.

41. Ададҳоро дар намуди суммаи (ҳосили ҷамъи) хонаи ҷамъшаванда нависед:

сесаду ҳаҷдаҳ

ҳафтсаду бисту ҳафт

42. Ададҳои сеҳонадори фақат рақамҳои 8, 0 ва 5 иштироккардаро тавре нависед, ки дар навишти ҳар як адад рақамҳо:

а) такрор нашаванд; б) такрор ёбанд.

43. Ҳамаи ададҳои духонадорро нависед, ки миқдори ададҳои воҳид аз миқдори даҳӣҳо 2 маротиба хурд бошанд.

44. Дар амалиёт ба ғайр аз системаи ҳисоби даҳӣ системаи навиштани ададҳо бо рақамҳои римӣ ҳам бисёр дучор меояд. Масалан, рақамҳои римиро дар мили соатҳо, биноҳои кӯҳна дидан мумкин; баъзан бобҳои китоб, моҳҳои сол, асрҳо бо рақамҳои римӣ ифода мегарданд. Барои навиштани рақамҳои римӣ ҳамагӣ аз ҳафт рақам истифода мебаранд.

Рақамҳои римӣ

I = 1

V = 5

X = 10

L = 50

C = 100

D = 500

M = 1000

45. Дар системаи ҳисоби римӣ ададҳои аз 1 то 20 бинобар кадом қонуният навишта мешаванд?

I	1	VIII	8	XV	15
II	2	IX	9	XVI	16
III	3	X	10	XVII	17
IV	4	XI	11	XVIII	18
V	5	XII	12	XIX	19
VI	6	XIII	13	XX	20
VII	7	XIV	14		

46. Натиҷаҳои амалро бо рақамҳои римӣ нависед:

$V + I$	$XX - X$	$XVI : II$
$XI - I$	$XIX - I$	$V \cdot III$
$XVIII - VIII$	$XI - V$	$XII : VI$
$X + V$	$VII + VIII$	$IV \cdot V$

Ҳангоми бо рақамҳои римӣ навиштани адади дилхоҳ рақами римии он қатъи назар аз мавқеи ҷойгиршавӣ соҳиби қимати якхела аст. Аз ин рӯ, навишти ададҳои дар системаи ҳисоби римӣ буда системаи бемавқеъ аст.

47. Ҳисоб кунед:

$125 + 168$	$40 \cdot 6$	$84 : 2$
$430 - 207$	$120 : 30$	$15 \cdot 4$
$12 \cdot 4$	$681 - 666$	$230 + 170$
$51 : 17$	$640 + 360$	$700 - 475$

48. Дар бочка 85 л об буд. Пас аз дубора ба он об рехтан оби он ба 192 л расид. Ба бочка чӣ қадар об рехтаанд?

Рақамгузори ададҳои бисёрхонадор

49.

Дар навишти адади 328-уми сеҳонадор се рақам ҳаст, ки се хона — хонаҳои воҳидҳо, даҳҳо, садиро ташкил медиҳанд. Ин хонаҳоро дар якҷоягӣ **синф** меноманд.

Аз рақамҳои гуногуни миқдорашон дилхоҳ ададҳои ташкилёфта — чорхонадор, панҷхонадор, шашхонадор, ҳафтхонадор ва ҳоказоро навиштан мумкин.

Адади 625 347 адади шашхонадор аст.

Се рақами аввали тарафи рост синфи воҳидро ташкил медиҳад. Аз паси синфи воҳидҳо синфи ҳазориҳо меояд. Дар синфи ҳазориҳо се хона ҳаст: *онҳо як ҳазориҳо, даҳ ҳазориҳо, сад ҳазориҳо*. Рақами 5 панҷ ҳазорӣ, рақами 2 дуто даҳ ҳазорӣ, рақами 6 шашто сад ҳазориро мефаҳмонад. Ҳамагӣ дар ин адад 625-то ҳазорӣ, 347-то воҳид ҳаст. Аз ҳамин сабаб адади 625 347-ро ин тавр хондан қабул гардидааст: *шашсаду бисту панҷ ҳазору сесаду чилу ҳафт* (калимаи «воҳид» гуфта намешавад).

Аз паси синфи ҳазориҳо синфи миллионҳо меояд. Хонаҳои онҳо ин тавр гуфта мешавад: *як миллионҳо, даҳ миллионҳо, сад миллионҳо*.

50. Ҷадвалро дида бароед:

Синфи II — синфи ҳазориҳо			Синфи I — синфи воҳидҳо		
Сад-ҳазориҳо	Даҳ-ҳазориҳо	Якҳазориҳо	Садиҳо	Даҳиҳо	Воҳидҳо

Воҳидҳои кадом хонаҳои синфи I-ум, воҳидҳои кадом хонаҳои синфи II-юмро ташкил медиҳанд? Ҳар як синф аз чанд хона иборат аст?

51. Дар ҳар як хонаи ададиҳои 358 ҳазор; 702 ҳазор; 40 ҳазор; 56 ҳазор чандто воҳид ҳаст?

Намунаи ҷавоб: дар адади 358 ҳазор 3-то сад ҳазорӣ, 5-то даҳ ҳазорӣ ва 8-то ҳазорӣ ё ки 3 воҳиди хонаи шашум, 5 воҳиди хонаи панҷум ва 8 воҳиди хонаи чорум мавҷуд аст.

52. Дар мағоза 200-то дафтари катак ва аз он 3 маротиба зиёд дафтари якраха мавҷуд аст. Дар мағоза ҳамагӣ чанд дафтар ҳаст?

53. Ба озмун 48-то расми сиёҳу сафед, аз он 4 маротиба кам расми ранга фиристоданд. Ба озмун ҳамагӣ чанд расм фиристода шудааст?

54. $27 + 39$ | $7 \cdot 7$ | $73 - 6 \cdot 5$ | $9 \cdot 6 - 6 \cdot 3$
 $81 - 38$ | $8 \cdot 7$ | $39 - 9 \cdot 3$ | $6 \cdot 6 + 4 \cdot 4$

55. Мувофиқи навишти мухтасар масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

Тарбузҳо — 420 кг $\boxed{}$
 Харбузҳо — ?, 135 кг кам $\boxed{}$?

56. Чадвалро дида бароед:

Синфи II — синфи ҳазориҳо			Синфи I — синфи воҳидҳо		
Сад-ҳазориҳо	Даҳ-ҳазориҳо	Як-ҳазориҳо	Садиҳо	Даҳиҳо	Воҳидҳо
	4	5	0	0	0
1	9	8	0	0	0
5	0	0	0	0	0
	7	0	0	0	0

Дар адади якум 45 воҳиди синфи дуум ҳаст. Ин адад 45 ҳазор гуфта хонда мешавад. Сифри дар синфи воҳидҳо навишташуда дар ин синф набудани воҳидҳои синфи якумро мефаҳмонад.

Дар ҳар як адади минбаъдаи чадвал чанд воҳиди синфи дуум ҳаст? Ин ададҳоро хонед.

57. Ададҳоро хонед. Дар навишти адади ҳар як чуфт рақамҳои якхела чиро мефаҳмонанд?

6	18	30	209	777
6 000	18 000	30 000	209 000	777 000

58. Ба анбор 54 қуттӣ себ ва 36 қуттӣ нок оварданд. Пагоҳӣ ба мағоза 45 қуттӣ тармева фиристоданд. Дар анбор чанд қуттӣ тармева боқӣ монд?

59. $300 \text{ ҳазор} + 26 \text{ ҳазор}$ | $905 \text{ ҳазор} - 5 \text{ ҳазор}$
 $21 \text{ ҳазор} \cdot 3$ | $36 \text{ ҳазор} : 4$

$\begin{array}{r} - 356 \\ 189 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 637 \\ 274 \end{array}$	$\begin{array}{r} - 807 \\ 358 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 421 \\ 189 \end{array}$	$\begin{array}{r} - 770 \\ 354 \end{array}$
---	---	---	---	---

61. Дар қитъаи наздиҳавлӣ кадуи массааш 12 кг-ӣ ва харбузаи массааш 6 кг-ӣ рӯёнда шуд. Каду аз харбуза чӣ қадар вазнин аст? Вазни харбуза аз вазни каду чанд маротиба сабук аст?

62. Ҳар як рақами навишти ададҳо чиро мефаҳмонад?

Синфи миллионҳо			Синфи ҳазориҳо			Синфи воҳидҳо		
Сад мил-лион-ҳо	Даҳ мил-лион-ҳо	Як мил-лион-ҳо	Сад-ҳазо-риҳо	Даҳ-ҳазо-риҳо	Як-ҳазо-риҳо	Са-диҳо	Да-ҳиҳо	Во-ҳид-ҳо
						3	2	8
			6	2	5	3	4	7
1	2	6	2	8	1	5	3	9
						6	0	5
					1	0	0	0
				3	9	0	1	8
			1	3	9	0	1	8
		1	0	0	0	0	0	0
	4	6	5	3	0	9	6	0

Барои хондани адади бисёрхонадор навишта-ни он аз рост ба чап нигоҳ карда, ба синф-ҳои ҳар якеашон сетогӣ рақам дошта чудо карда мешавад. Дар синфи охирин (чап) 3-то, 2-то ё ки 1-то рақам шуданаш мумкин.

Мисол. Адади 3 000 624-ро хонед. Навиштанро аз рост ба чап ба 3-то синфи рақамдор чудо мекунем. Адади воҳидҳои ҳар як синфро меҷӯем ва онро ба номаш ҷамъ мекунем.

Синфи ҳазориҳо аз сифрҳо ташкил ёфтааст, барои ҳамин ҳам номи он гуфта намешавад. Адади 3 000 624 ин тавр хонда мешавад: *се миллиону шашсаду бисту чор.*

- 63.** Адади аз 7-то садҳазорӣ, 3-то даҳҳазорӣ ва 4-то ҳазорӣ; 5-то даҳҳазорӣ ва 1-то ҳазорӣ; 4-то садҳазорӣ ва 8-то ҳазорӣ; 9-то садҳазорӣ; 3-то садҳазорӣ ва 5-то воҳид иборат бударо на-висед.

Адади ихтиёриро бо ҳосили ҷамъи хонаи ҷамъшавандаҳои он иваз кардан мумкин аст.

Масалан: $804 = 800 + 4$

$804\ 000 = 800\ 000 + 4\ 000$

- 64.** Ҳар як ададро бо ҳосили ҷамъи хонаи ҷамъ-кунандаҳои он иваз намоед:

$$402 = \square + \square$$

$$570 = \square + \square$$

$$402\ 000 = \square + \square$$

$$570\ 000 = \square + \square$$

- 65.**
$300\ 000 + 60\ 000 + 6\ 000$	$800\ 000 + 5\ 000$
$588\ 000 - 500\ 000$	$209\ 000 - 200\ 000$
$99\ 000 - 9\ 000$	$206\ 000 - 6\ 000$

- 66.** Як мурғ 15-то, мурғи дуюм нисбати якумӣ 6-то зиёд, мурғи сеюм бошад, нисбати мурғи дуюм 3 маротиба кам чўча дорад. Мурғи сеюм чандто чўча дорад?

- 67.**
$480 + 70$	$340 - 30$	$754 + 246$	$90 \cdot 3$	$360 : 3$
$690 + 80$	$720 - 50$	$540 - 297$	$30 \cdot 8$	$720 : 6$

- 68.** Масъалаи мухтасар тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

Соябон — 4260 сўм.

Дастпўшакҳо — ?, 690 сўм арзон.

Плаш — ?, чӣ қадар бошад, ҳамон қадар.

69. Амалҳоро иҷро намоед:

$$630 : 9 + 70 \cdot 3$$

$$400 : 100 \cdot 23$$

$$560 : 8 + 30 \cdot 6$$

$$490 : 70 \cdot 14$$

$$400 \cdot 2 - 40 \cdot 9$$

$$810 : 90 \cdot 11$$

70. Ададҳои аз 4-то садӣ ва 8-то воҳид; 4-то садҳазорӣ ва 8-то ҳазорӣ; 3-то садӣ ва 9-то воҳид; 3-то садҳазорӣ ва 9-то даҳҳазорӣ иборатро нависед ва хонед.

71. Ададҳои дар ҷадвал навишташударо хонед:

Синфи II – синфи ҳазорӣҳо			Синфи I – синфи воҳидҳо		
Сад ҳазорӣҳо	Даҳ ҳазорӣҳо	Як ҳазорӣҳо	Садҳо	Даҳҳо	Воҳидҳо
2	4	3	6	1	5
7	9	4	5	8	3
4	8	7	3	6	2

Барои хондани ададҳо ба мисли дар супориши 62 нишондодашуда кор кунед.

1) Ададро ба синфҳо ҷудо кунед. Дар ҳар як синф бояд сетогӣ хона бошад.

2) Ба паси воҳиди синфи дуюм номи синфро ҳамроҳ карда хонед (243 ҳазор).

3) Воҳидҳои синфи якумро хонед (615).

Масалан, адади қатори якум ин тавр хонда мешавад: дусаду чилу се ҳазору шашсаду понздаҳ. Ададҳои дигари дар ҷадвал бударо худатон хонед.

72. 1) Ҳар як ададро ба синфҳо ҷудо кунед ва дар ҳар як синфи он чанд воҳид буданаширо ғӯед ва ададҳоро хонед:

375 000	58 630	236 070	1 100
375 402	58 603	236 700	99 999
375 042	58 600	236 007	400 099

Дар хотир доред! Агар дар ягон хона сифр истода бошад, номи ин хона партофта мешавад.

2) Бо кадом ҷиҳаташон ададҳои сутунҳои якум (дуюм, сеюм) бо ҳам монанданду аз кадом ҷиҳат фарқ мекунанд?

73. Ба мағозаи гул гулҳо оварданд. Аз се як ҳиссаи ҳамаи гулҳо гули меҳаканд. Онҳо 30-то буданд. Ба мағоза ҳамагӣ чӣ қадар гул овардаанд?

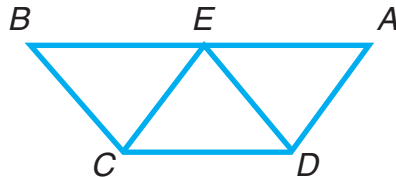
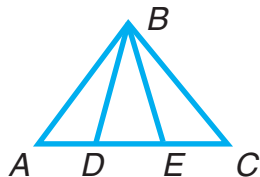

74. $809 - (243 + 127)$ | $566 - (681 - 524)$

75. 120 нафар донишомӯз ба ҷамъовариҳои сабзавоти хоҷагӣ, аз онҳо 3 маротиба камтар донишомӯз ба ҷамъовариҳои маҳсулоти полизӣ кӯмак расонданд. Ба хоҷагӣ ҳамагӣ чанд нафар донишомӯз кӯмак расондаанд?

76. Номи шаклҳои дар расм нишондодаро ғӯед:

Дар ҳар як шакл чандтогӣ сеқунча ҳаст?

77. Адади бисёрхонадор аз синфи боло сар карда навишта мешавад.

Масалан, барои навиштани сесаду шаш ҳазору шашсаду сездаҳ ин тавр мулоҳиза ро-нед:

1) Дар ин адад воҳиди синфи дуюм чанд бу-данаширо менависам (306).

2) Воҳидҳои синфи якумро менависам (613). Дар байни синфҳо каме ҷой гузошта меша-вад.

Тарзи навишт: 306 613.

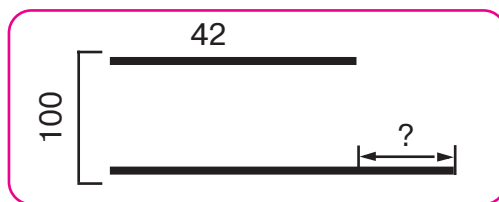
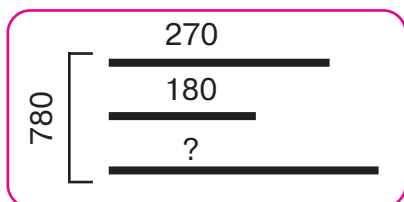
78. Ададҳоро хонед ва нависед:

1) 40 воҳиди синфи дуюм ва 650 воҳиди синфи якум;

2) 3 воҳиди синфи дуюм ва 400 воҳиди синфи якум;

3) 4 воҳиди синфи дуюм ва 100 воҳиди синфи якум.

79. Аз рӯи расм масъалаҳо тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

80. Қимати ифодаҳоро ёбед:

$$1000 - (685 + 129) \quad | \quad 280 : 4 \cdot 6 \quad | \quad 810 : 9 + 1000 : 2$$

$$819 + (356 - 175) \quad | \quad 350 : 7 \cdot 9 \quad | \quad 640 : 8 + 600 : 100$$

81. Агар аз чор як қисми тасма ба 20 см баробар бошад, дарозии тасма чанд сантиметр мешавад?

82. $57 : 19 + 84 : 3$ | $(19 + 69) : 22$ | $4 \cdot (45 - 29)$
  $18 \cdot 3 : 9 + 44$ | $(76 - 68) \cdot 11$ | $2 \cdot (56 - 38)$

83. Бо ёрии рақамҳои 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 адади ихтиёро навиштан мумкин.

Қимати рақами навишти адад ба ҷойи ишғолкардаи он дар ҳамин навишт вобаста аст. Ададҳои 309 451, 697 038, 173 006-ро хонед. Дар навишти адади яқум рақами 3 3 садҳазорӣ, дар навишти адади дуҷум 3 даҳӣ, дар навишти адади сеҷум бошад, 3 ҳазориро мефаҳмонад.

84. Дар навишти ададҳои 183 654, 700 412, 90 030 ҳар як рақам чиро мефаҳмонад?

85. Ададҳоро нависед ва дар навишти онҳо чиро ифода кардани сифрро фаҳмонда диҳед:

- 1) панҷсаду бисту ҳафт ҳазор;
- 2) панҷсаду бисту ҳафт ҳазору ҳашт;
- 3) панҷсаду бисту ҳафт ҳазору ҳаштоду чор.

86. Донишомӯзон аз боғи мактаб 64 кг себ, аз себ 2 маротиба кам нок, аз нок 16 кг кам анҷир ғундоштанд. Донишомӯзон аз анҷир чанд килограмм зиёд себ чида гирифтаанд?

87. $45 : 5 \cdot 4$ | $34 : 17 \cdot 28$ | $230 + (487 - 248)$

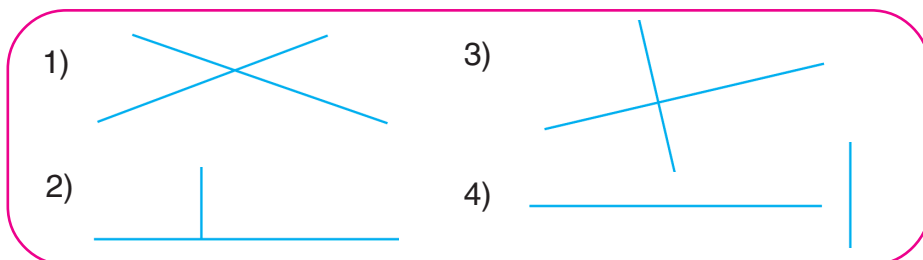
88. Ба сохтмон 150 т семент, аз семент 4 маротиба зиёд шағал оварданд. Аз семент чанд тонна зиёд шағал оварда шудааст?

89. $40 \cdot 9$ | $540 : 9$ | $80 \cdot 3 : 4$ | $800 - 613 + 276$

Перпендикулярӣи хатҳои рост

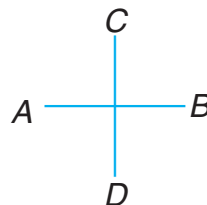
90. Дар зери кунҷи рост дар кадом ҳолат бурида гузаштани ду хати ростро санҷед:

Хатҳои рости AB ва CD дар зери кунҷи рост буридашуда **хатҳои ростӣ перпендикуляр** номида мешаванд.

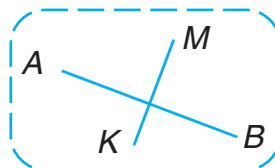
Он ин тавр навишта мешавад.

$AB \perp CD$ ё ки $CD \perp AB$

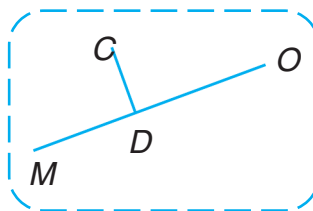

91. Ҳар як мулоҳизаи зеринро хонед ва маънояшро фаҳмонед:

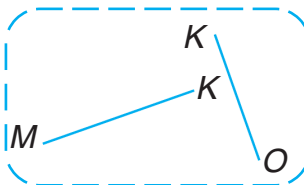
1) Хатти рости AB ба хатти рости MK перпендикуляранд;

2) Хатҳои рости MO ва CD перпендикуляранд;

3) $MK \perp XO$.

92. Дуто перпендикулярӣи хатти ростӣ дилхоҳ кашед.

- 93.** Ин мулоҳиза дуруст аст:
агар $AB \perp CP$ бошад, дар ин ҳолат оё $CP \perp AB$
мешавад?
Нақша кашида, худро озмод.

- 94.** Ҳангоми муқоиса кардани ададҳо ин тавр мулоҳиза меронанд:

1) Аз ду адад ҳангоми шумурдан кадомаш пештар хонда шавад, ҳамон хурд, кадомаш баъд хонда шавад, ҳамон калон мешавад.

Масалан: $9 < 10$ ва $10 > 9$; $88 < 90$ ва $90 > 88$.

2) Ададҳои бисёрхонадорро аз хонаи боло сар карда бинобар хонаҳо муқоиса кардан мумкин.

Масалан: $843 > 798$, чунки 8 садӣ > 7 садӣ;

$7\,462 < 7\,832$, чунки бо вучуди якхела будани адади ҳазориҳо садии адади яқум нисбати садии дуюм хурд аст.

- 95.** $37\,824$ ва $37\,871$ | $99\,999$ ва $100\,000$
 $400\,050$ ва $400\,005$ | $10\,000$ ва $9\,999$

- 96.** Ба маҳфили расм 8 қуттии ҳар яки он 6 -тоғӣ қалам дошта ва 3 -то қуттии ҳар яки он 12 -тоғӣ қалам доштаре харида гирифтанд. Ҳамагӣ чандто қаламро харид гардидааст?

- 97.** $70 \cdot 7$ | $480 : 8$ | $30 \cdot 4 : 2$ | $607 + 236 - 799$
  $40 \cdot 9$ | $540 : 9$ | $80 \cdot 3 : 4$ | $800 - 613 + 276$

- 98.** 1) Дар навишти ададҳои 1 , 10 , 100 , $1\,000$ рақами 1 чиро мефаҳмонад?

2) 1 даҳӣ аз 1 воҳид чанд маротиба зиёд аст?

1 садӣ аз 1 воҳид чанд маротиба зиёд аст?

99. 1) Ададҳои ҳар як сутунро муқоиса кунед:

1	5	30	46
10	50	300	460
100	500	3 000	4 600
1 000	5 000	30 000	46 000

Дар навишти ададҳои сутуни якум рақами 1 чиро мефаҳмонад? Рақами 5-и сутуни дуюм-чӣ? Ҳангоми навишти ададҳо ба тарафи рости онҳо якто сифр навишта шавад, ин адад чанд маротиба зиёд мешавад? Ду ва се сифр навишта шавад-чӣ?

2) Аз тарафи рости ададҳои 1 000; 5 000; 30 000; 46 000 якто сифрро гирифта партоем, ададҳои зерин чӣ тавр тағйир меёбанд? Ду сифр, се сифр партофта шавад-чӣ?

100. 1) Ададҳои 63; 80; 900-ро 10 маротиба, 100 маротиба, 1 000 маротиба зиёд кунед;

2) Ададҳои 4 000; 70 000; 285 000-ро 10 маротиба, 100 маротиба, 1 000 маротиба кам кунед.

Дар ёд доред! 1) Агар ба тарафи рости адад якто сифр навишта шавад, он 10 маротиба, дуто сифр навишта шавад, 100 маротиба, се то сифр навишта шавад, 1 000 маротиба зиёд мешавад.

2) Аз тарафи рост якто сифр партофта шавад, адад 10 маротиба, дуто сифр партофта шавад, 100 маротиба ва се то сифр партофта шавад, 1 000 маротиба кам мешавад.

101. $38\,000 : 1\,000$ | $45\,000 \cdot 10$ | $709\,000 : 10$
 $6\,000 : 100$ | $2\,100 \cdot 100$ | $709\,000 : 100$

102. Аз рӯйи ҷадвал масъалаҳо тартиб диҳед ва онҳоро ҳал кунед:

1)

Вазни 1-то халтача	Миқдори халтачаҳо	Вазни ҳамаи халтачаҳо
Як хел	6-то 10-то	18 кг ?

2)

Арзиши як варақ	Миқдори варақҳо	Нархи ҳамаи варақҳо
Як хел	10-то ?	800 сўм 400 сўм

103. Дарозии росткунҷаи рост 9 см, бараш аз он 3 см кӯтоҳ аст. Периметри росткунҷаи ростро ёбед. Ба дафтарадон ҳамин хел чоркунҷаи рост кашед.

104.

$890 - (520 - 270)$	$510 - 3 \cdot 8$	$62 + 81 : 9$
$710 - (190 + 330)$	$7 \cdot 7 + 346$	$42 - 56 : 8$
$(14 + 8) \cdot 4$	$7 \cdot 14 - 65$	$70 - 64 : 2$

105. 1) Ба ҷойи катакчаҳо ададҳои мувофиқро гузошта рӯбардор кунед:

7 садӣ = □ даҳӣ = □ воҳид.

3 ҳазорӣ = □ садӣ = □ даҳӣ = □ воҳид.

25 ҳазорӣ = □ садӣ = □ даҳӣ = □ воҳид.

2) Адади 3 745-ро нависед:

а) Дар ин адад **ҳамагӣ чандто воҳид** буда-нашро меёбем.

Дар ҳонаи воҳидҳо **5-то воҳид** ҳаст.

Дар ҳонаи даҳӣҳо **4-то даҳӣ** ҳаст.

1 даҳӣ = 10 воҳид; 4 даҳӣ = **40 воҳид**.

Дар ҳонаи садӣҳо **7-то садӣ** ҳаст.

1 садӣ = 10 даҳӣ = 100 воҳид.; 7 садӣ = **700 воҳид**.

Дар хонаи ҳазориҳо 3-то ҳазорӣ ҳаст.
1 ҳазорӣ = 10 садӣ = 100 даҳӣ = 1 000 воҳид.

3 ҳазорӣ = **3 000 воҳид.**

Аз ин мебарояд, ки **3 000 воҳид + 700 воҳид + 40 воҳид + 5 воҳид = 3 745 воҳид.**

б) Дар ин адад **ҳамагӣ чанд даҳӣ** буданаширо меёбем.

Дар хонаи воҳидҳо даҳиҳо нест. Дар хонаи даҳиҳо **4-то даҳӣ** ҳаст.

Дар хонаи садиҳо 7-то садӣ ҳаст.

1 садӣ = 10 даҳӣ; 7 садӣ = **70 даҳӣ.**

Дар хонаи ҳазориҳо 3-то ҳазорӣ ҳаст.

1 ҳазорӣ = 10 садӣ = **100 даҳӣ.**

3 ҳазорӣ = **300 даҳӣ.**

Аз ин мебарояд, ки **300 даҳӣ + 70 даҳӣ + 4 даҳӣ = 374 даҳӣ.**

в) Дар адади 3 745 ҳамагӣ **чанд садӣ** ҳаст?

г) Ададҳои 5 619, 78 042, 910 537-ро дида бароед. Кадоме аз ададҳои зераш кашидашуда дар адад ҳамагӣ чандто даҳӣ; садӣ; ҳазорӣ буданаширо нишон медиҳад?

- 106.** Дар қимати зерини b ва c қимати ифодаҳои $b \cdot c$ ва $b : c$ -ро ҳисоб кунед:

b	8 000	1 000	15 000	600
c	10	100	10	100

- 107.** Вазни як халта шакар 50 кг. Дар мағоза то нисфирӯзӣ 3 халта ва баъди нисфирӯзӣ 5 халта шакар фурӯхтанд. Ҳамон рӯз ҳамагӣ чанд килограмм шакар фурӯхта шудааст?

- 108.** Дар мағоза 280 кг орд буд. Бегоҳӣ 60 кг орд монд. Чанд килограмм орд фурӯхта шудааст?

Ба ин масъала масъалаи муқобил тартиб дода, шифоҳӣ ҳал кунед.

109. Фақат ҷавобҳояшро нависед:

$(740 + 160) : 100$	$9 \cdot 6 \cdot 10\,000$	$66 : 33 \cdot 8$
$(420 + 580) : 1\,000$	$72 : 8 \cdot 1\,000$	$74 : 1$
$(985 - 900) \cdot 100$	$72 : 24 \cdot 9$	$19 \cdot 1$
$600 : (20 \cdot 5)$	$81 - 27 \cdot 3$	$19 \cdot 0$

110. 1) Адади 9 садҳазорро нависед. Ба он боз 1 садҳазориро ҷамъ кунед. 10 садҳазор воҳиди хонаи баъдина (ҳафтум) — миллионро ташкил медиҳад.

2) Адади 999 ҳазорро нависед. Ба он 1 ҳазорро ҷамъ намоед. 1 000 ҳазор воҳиди синфи баъдинаи (сеюми) миллионро ташкил медиҳад.

Адади 1 миллион ҳамин тавр навишта мешавад.

Дар адади 1 000 000 чанд сифр ҳаст? Ин сифрҳои навишташуда чиро мефаҳмонанд?

111. Ба дафтаратон ҷадвали зеринро кашед ва дар он 6-то сатрро ҳолӣ гузоред.

Синфи ҳазориҳо			Синфи воҳидҳо		
Сад ҳазориҳо	Даҳ ҳазориҳо	Як ҳазориҳо	Садиҳо	Даҳиҳо	Воҳидҳо

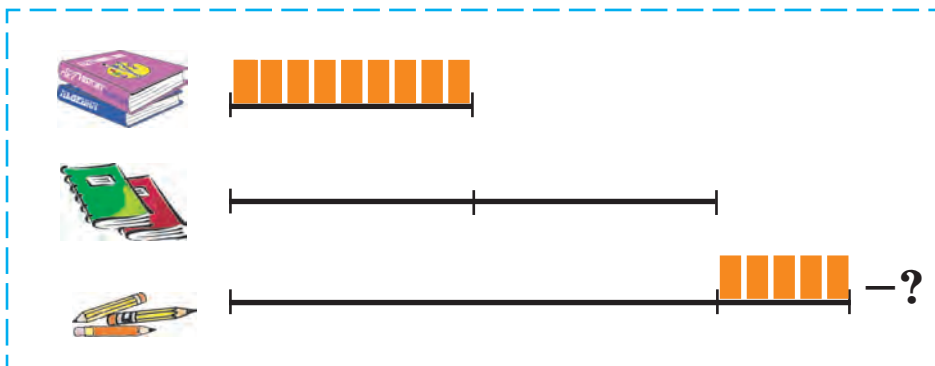
Ба ин ҷадвал ададҳои зеринро нависед: шаш ҳазор; чил ҳазор; як ҳазору нӯҳсаду наваду ҳашт; сиву нӯҳ ҳазору ҳаштсаду шасту панҷ; нӯҳсаду ҳашт ҳазору шашсаду бист.

112. $34\ 000 \square 340 \cdot 100$ | $76\ 000 \square 76 \cdot 10$
  $9\ 000 : 100 \square 90$ | $50\ 000 \square 500\ 000 : 100$

113. Барои 3-то тугмачаи якхела 120 сўм сарф шуд. Барои 100-то ҳамин гуна тугмача чанд сўм сарф кардан лозим?

114. Ба китобхона рўзи якум дар 4 баста 56-то, рўзи дуюм дар чунин баста 42-то китоб оварданд. Рўзи дуюм чанд баста китоб оварда шудааст?

115. Аз рўйи расм масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед:

116. $800 \cdot 10 : 1\ 000$ | $(780 - 90) \cdot 10$
  $(340 + 60) : 100$ | $(704 - 700) \cdot 1\ 000$

Чор амали арифметикӣ ва тартиби иҷрои онҳо

- 117.** 1) Ададҳоро ҳамчу тарҳ, зарбу тақсим наму-дан амалҳои арифметикианд. Барои ифодакунии онҳо аз аломатҳои махсус (+, -, ·, :) истифода мебаранд.

Агар ду адад ба яке аз ин аломатҳо якҷоя карда шавад, дар он ҳолат ифодаи ададӣ ҳосил мешавад. Барои дониستاني қимати ифодаҳои ададӣ амали дар он овардашударо иҷро кардан лозим.

2) Аломати амал, ифода ва ададро аз саҳифаи 190-уми китоби дарсӣ хонед.

3) Чӣ тавр ҳисоб кардани қимати ифодаҳои зеринро фаҳмонед:

$$\begin{array}{l|l} 24\,000 + 6\,000 = 30\,000 & 140\,000 \cdot 2 = 280\,000 \\ 85\,000 - 50\,000 = 35\,000 & 42\,000 : 6 = 7\,000 \end{array}$$

4) Ҳосили ҳамчу, тарҳ, зарб ва тақсими ададҳои 42 000 ва 2-ро ҳисоб кунед.

- 118.** Аз 18 м газвор 9-то костюми якхелаи бачагона дӯхтанд. Аз 34 м газвор чандто ҳамин гуна костюм дӯхтан мумкин?

119. Масъалаи 118-ро хонед ва масъалае тартиб диҳед, ки чунин савол дошта бошад: «Барои ҳамин гуна 17-то костюм дӯхтан чанд метр газвор лозим мегардад?»

120. 1) Ҷадвали воҳидҳои дарозиро такрор кунед:

$$\begin{aligned} 1 \text{ см} &= 10 \text{ мм} \\ 1 \text{ дм} &= 10 \text{ см} = 100 \text{ мм} \\ 1 \text{ м} &= 10 \text{ дм} = 100 \text{ см} \\ 1 \text{ км} &= 1000 \text{ м} \end{aligned}$$

2) 4 м, 600 мм, 2 м 15 см-ро бо сантиметрҳо;
3 м, 500 см, 1 м 3 дм-ро бо детсиметрҳо
ифода созед;

3) Квадрати тарафаш 1 дм бударо кашед.

121.

$$\begin{array}{|l|l|l|l|} \hline 534 + 389 & 707 - 619 & 356 \cdot 2 & 804 : 3 \\ \hline 945 - 624 & 216 + 423 & 940 : 4 & 195 \cdot 5 \\ \hline \end{array}$$

122.

$$\begin{array}{|l|l|} \hline 4 \text{ м } 56 \text{ см} = \square \text{ см} & 6 \text{ м } 09 \text{ см} = \square \text{ см} \\ \hline 9 \text{ см } 8 \text{ мм} = \square \text{ мм} & 5 \text{ дм } 7 \text{ см} = \square \text{ см} \\ \hline \end{array}$$

123. Аз рақамҳои 3, 7, 8-ум 6-то адади сеҳонагӣ тартиб диҳед (ҳангоми навиштани ададҳо рақамҳо такрор нашаванд). Ҳосили тарҳи ададҳои аз ҳама калону аз ҳама хурди тартибодаро ёбед. Дар адади калон рақами 8 чиро мефаҳмонад? Дар адади аз ҳама хурд-чӣ? Ба зери ҳамаи ададҳои, ки рақами 3 3 даҳиро мефаҳмонад, хат кашед.

124.

Дар хотир доред! Агар ифода фақат аз амалҳои ҷамъу тарҳ иборат бошад, амалҳои мувофиқи тартиби муайянгашта (аз ҷап ба рост) иҷро карда мешаванд.

Масалан, $380 - 250 + 200 - 100 = 230$.

Қимати ифодаҳоро ёбед:

$$96 - 45 + 43 - 69 \quad | \quad 78 + 12 - 56 + 40$$

- 125. Дар хотир доред!** Агар ифода танҳо аз амалҳои зарбу тақсим иборат бошад, амалҳо паси ҳам (аз чап ба рост) иҷро карда мешаванд.

Масалан, $240 : 60 \cdot 12 : 8 = 6$.

Қимати ифодаҳоро ёбед:

$$72 : 8 \cdot 4 : 3 \quad | \quad 5 \cdot 14 : 10 \cdot 7 \quad | \quad 2 \cdot 14 \cdot 3 : 4$$

- 126. Дар хотир доред!** Агар ифода аз амалҳои якхелаи арифметикӣ иборат бошад, аввал пайиҳам амалҳои зарб ё ки тақсим (аз чап ба рост), баъд амалҳои ҷамъу тарҳ (аз чап ба рост) иҷро мегарданд.

Масалан, $520 - 400 : 80 \cdot 20 = 420$.

Амалҳоро бо тартиби рақамҳои хурд иҷро карда, қимати ифодаҳоро ёбед:

$$200 - 130 + 70 \cdot 3 \quad 810 : 9 + 40 - 5 \cdot 20$$

$$640 : 80 - 80 : 40$$

- 127.** Ба қойи каталкаҳо ададҳои партофташударо нависед:

$$\begin{array}{l|l|l} 7 \text{ дм} = \square \text{ см} & 3 \text{ м} = \square \text{ см} & 60 \text{ дм} = \square \text{ м} \\ 2 \text{ м} = \square \text{ дм} & 50 \text{ дм} = \square \text{ см} & 90 \text{ см} = \square \text{ дм} \end{array}$$

128.

Дарозии порчаи якум 15 см, дуюмаш 5 см аст. Порчаи якум аз дуюмаш чанд сантиметр дароз аст? Порчаи дуюм аз якумаш чанд маротиба кӯтоҳ аст?

129.

$$400 - 640 : 8 + 70 \cdot 4$$

$$700 - 150 \cdot 4$$

$$180 \cdot 3 + 230 \cdot 2 - 200$$

$$270 + 420 : 6$$

130. Қоидаҳои тартиби иҷрои амалҳоро (ба сах. 191 нигаред) ба хотир оред ва қимати ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$$74 - 50 + 16 - 11$$

$$56 : 7 \cdot 2 : 4$$

$$40 - 5 \cdot 5 + 12$$

$$88 + 12 - 45 + 10$$

$$64 : 8 : 4 \cdot 9$$

$$90 - 27 : 9 \cdot 3$$

131. **Дар хотир доред!** Агар дар ифода як ё якчандто қавс бошад, сараввал амалҳои даруни қавсайн, сипас амалҳои дигар иҷро карда мешаванд.

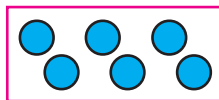
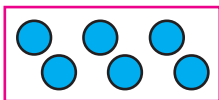
$$\text{Масалан, } (340 + 60) - (420 - 90) = 400 - 330 = 70.$$

132. Тартиби иҷрои амалҳоро муайян кунед. Ададҳоро дар шакли сутун навишта, қимати ифодаҳоро ёбед:

$$583 + 167 - (900 - 623 + 184)$$

$$(900 - 381 - 239) + (600 - 261)$$

133. Чӣ тавр иҷро шудани амали тақсими бақиядорро ба хотир оред:

$$15 : 6 = 2 \text{ (3 бақия)}$$

Ҳар яке аз ададҳои 15, 18, 20, 25, 28, 29-ро ба 3 тақсим кунед. Ҳангоми ба 3 тақсим кардан ададҳои бақиямондари нависед.

- 134.** Ҳосил тақсим ва бақияро ёбед ва мувофиқи намуна санҷед:

Намуна: $385 : 6 = 64$ (1 бақия.)

Ҳал:

$$\begin{array}{r} \underline{385} \quad | \quad \underline{6} \\ \underline{36} \quad | \quad \underline{64} \\ \underline{25} \\ \underline{24} \\ 1 \end{array}$$

Санҷидан:

- 1) $1 < 6$
- 2) $64 \cdot 6 = 384$
- 3) $64 \cdot 6 + 1 = 385$

$544 : 5$

$207 : 7$

$409 : 9$

135.

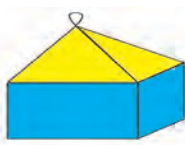
$900 - (72 + 28) \cdot 4$

$(2000 - 1860) + (23 + 77) \cdot 5$

$810 : 9 + (48 - 32)$

$6 \cdot (450 - 430) - (760 - 750)$

- 136.** Фонарчаҳои қоғазин дар кадом шакл ширеш карда шудаанд?

- 137.** Ба қойи нуқтаҳои аломатҳои амалҳои $+$, $-$, $\cdot$, $:$ -ро тавре гузоред, ки баробариҳо дуруст бошанд:

$350 \dots 7 = 700 \dots 650$

$370 \dots 80 = 9 \dots 50$

$66 \dots 6 = 3 \dots 8$

$60 \dots 8 = 900 \dots 420$

- 138.** 1) Чадвали воҳидҳои массаро такрор кунед:

$1 \text{ кг} = 1000 \text{ г} \quad 1 \text{ ср} = 100 \text{ кг} \quad 1 \text{ т} = 10 \text{ ср} = 1000 \text{ кг}$

2) 6 кг; 2 кг 650 г-ро дар граммҳо;
8 ср; 6 ср 15 кг; 1 т 003 кг-ро дар кило-
граммҳо ифода созед.

- 139.** Амалҳоро иҷро кунед ва фаҳмонда диҳед. Ча-
ро амалҳо бо тартиби рақамҳои рангашон
кабуд иҷро карда шудаанд?

$$490 - (250 + 80 : 4) \quad | \quad (810 + 18 \cdot 5) : 100$$

- 140.** Қимати ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{l} 100 - (75 - 55) + 80 \\ 600 + (20 + 20) \cdot 4 \end{array} \quad | \quad \begin{array}{l} (420 - 300) : (90 : 30) + 15 \\ (55 + 45) - (890 - 870) : 2 \end{array}$$

- 141.** Дар Ўзбекистон планетарии
якум соли 1963 дар
шаҳри Тошканд сохта шу-
дааст. Имсол барои оғо-
зи кори планетария чанд
сол пур шуд? Планетарӣ
кай 100-солагии худро чашн мегирад?

- 142.** Зимистон ба модагов 4 кг лаблабу медиҳанд.
Дар давоми панҷ рӯз ба 3 сар модагов чанд
килограмм лаблабу додан лозим аст?

143.

$$\begin{array}{l} 67 + 80 : 4 \cdot 2 \\ 180 : 2 + (98 - 34) \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 900 - (36 + 64) \cdot 5 \\ 87 + 56 : 8 \cdot 3 \end{array}$$

- 144.** Дарозии порчаи *ВК*-ро чен кунед ва нависед.
Порчае кашед, ки дарозиаш аз порчаи *ВК* 4
см зиёд бошад.

145. Дурустии навиштаҳои зеринро исбот кунед:

$$3 \text{ км} > 980 \text{ м} \qquad 60 \text{ дм} < 550 \text{ см}$$

146. Ба сахро 60 кг гандум, нисбати гандум 3 маротиба кам шолӣ, шоливу гандум якҷоя чӣ қадар бошад, аз онҳо 2 маротиба бисёртар ҷуворимакка кошта шуд. Ба сахро чанд килограмм ҷуворимакка коштаанд?

147. Ба расмҳо нигаред.

1) Дар болои миз: пирамида, шар, параллелепипед, куб, цилиндр, конус истодааст.

2) Дар поён доира, квадрат, чоркунҷаи рост, секунҷа, чоркунҷаи ихтиёрӣ, панҷкунҷа, шашкунҷа тасвир ёфтааст.

3) Аз ҷисмҳои геометрияи ҳамворшаклашонро ёбед. Доираро дар кадом ҷисми геометрия дидед? Дар квадрат, чоркунҷаи рост, секунҷаро-чӣ?

148.

Донишомӯзон аз як ҷўяк 110 кг, аз ҷўяки дуюм аз он 62 кг зиёд карам канданд. Донишомӯзон ҳамагӣ чӣ қадар карам кандаанд?

149. 4 т; 7 ср; 5 ср 16 кг-ро бо килограммҳо;
5 000 кг; 300 000 кг; 715 000 кг-ро бо
тоннаҳо;

2 кг; 3 кг 500 г; 11 кг 040 гр-ро бо граммҳо
ифода кунед.

150. Ҳар як намуди кунҷҳои секунҷаро муайян ку-
нед:

Чаро секунҷаи сурх секунҷаи кунҷаш тез, се-
кунҷаи кабуд секунҷаи росткунҷа, секунҷаи
зард секунҷаи кунҷаш кунд номида меша-
вад?

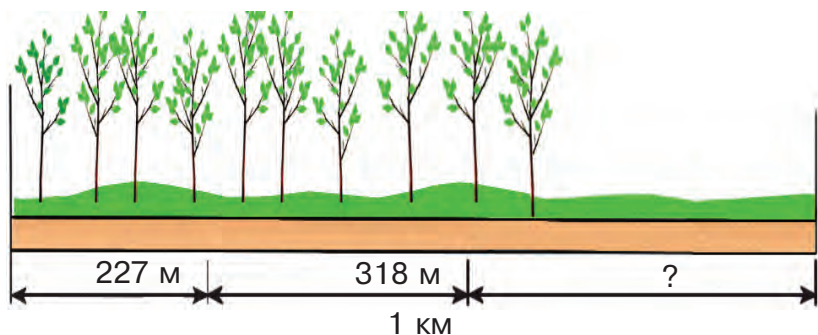

Секунҷае, ки ҳамаи кунҷҳояш тез аст, **се-
кунҷаи тез** номида мешавад.

Секунҷае, ки кунҷҳояш як кунҷи рост дорад,
секунҷаи росткунҷа номида мешавад.

Секунҷае, ки яке аз кунҷҳояш кунд аст, **се-
кунҷаи кунд** номида мешавад.

151. Ба коргарон вазифаи дар давоми 3 рӯз ба
канори роҳи дарозиаш 1 км шинондани да-
рахтон вогузор шуд. Рӯзи якум онҳо ба 227 м,
рӯзи дуюм ба 318 м канори роҳ кўчат ши-
нонданд. Рӯзи сеюм дарозии роҳе, ки кўчат
шинонда шудааст, нисбати рӯзи дуюм 97 м

зиёд буд. Коргарон оё аз уҳдаи вазифа баромадаанд?

152. Қимати ифодаҳоро ёбед:

$$15 \cdot 3 : 9 + 361 - 954 : 3 \quad | \quad 64 \cdot (8 + 2) - 549 + 36 \cdot 9$$

153. Дилшод гуфт, ки агар ҳосили чамъи ду адад ба 5 тақсим гардад, дар он ҳолат ҳар як чамъшаванда ба 5 тақсим мегардад. Ноҳақ будани Дилшодро исбот кунед. Ба ин худатон мисол оваред.

- 154.**
- 1) Дарозии тарафи квадрат ба 6 дм баробар аст. Периметри квадратро ёбед.
  - 2) Периметри квадрат ба 24 см баробар аст. Дарозии тарафи квадрат чӣ гунааст?

155. Қимати ифодаҳоро ёбед:

- а) $(236 + 398 + 102) : 4 - 79$;
- б) $2 \cdot (197 + 186 + 114) - 895$.

156. Дарозии тарафҳои секунҷаи дилхоҳро чен кунед. Дар секунҷаҳо оё тарафҳои бинобар дарозӣ баробар ҳастанд? Онҳо чандтоянд?

Чаро секунҷаи сурх—секунҷаи гуногунтараф, секунҷаи сабз—секунҷаи баробартараф, секунҷаи кабуд—секунҷаи баробарпахлӯ номида мешавад?

Секунҷае, ки дарозии ҳамаи тарафҳояш гуногун аст, **секунҷаи гуногунтараф** номида мешавад.

Секунҷае, ки дарозии ду тарафаш баробар аст, **секунҷаи баробарпахлӯ** номида мешавад.

Секунҷае, ки дарозии ҳамаи тарафҳояш баробар аст, **секунҷаи баробартараф** номида мешавад.

157. Секунҷаи гуногунтарафро оё секунҷаи баробарпахлӯ номидан мумкин аст? Чаро?

158. Ба ду сохтмон 10-то қуттии якхелаи мех фиристоданд. Баъди дар сохтмонҳо истифодабарии 60 кг мех дар сохтмони якум 5 қуттӣ, дуюмаш 2 қуттӣ мех монд. Дар ҳар як қуттӣ чанд килограмм мех буд?

159. $120 + 180 : 2 \cdot 5$
 $120 + 180 : (2 \cdot 5)$
 $(120 + 180) : 2 \cdot 5$

$750 - (450 - 250) : 5$
 $750 - 450 - 250 : 5$
 $(750 - 450 - 250) : 5$

160. Қавсайнро тавре гузоред, ки дар натиҷа баробариҳои дуруст ҳосил гарданд:

$$100 - 24 : 2 = 38$$

$$360 : 6 + 3 = 40$$

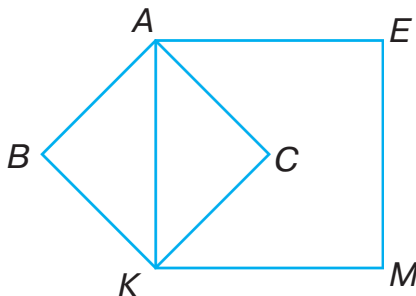
$$32 \cdot 2 - 2 = 0$$

$$300 + 20 \cdot 3 : 10 = 36$$

$$420 : 10 - 4 : 2 = 35$$

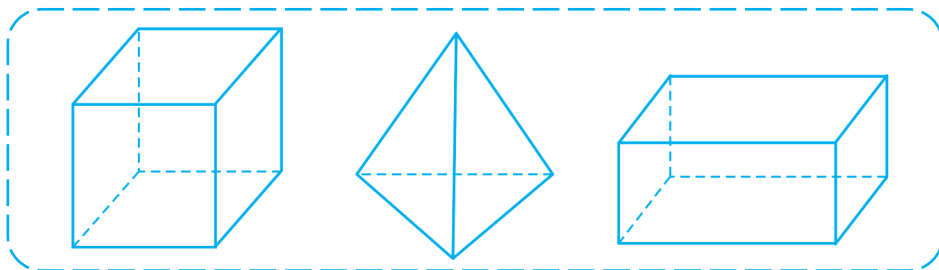
$$4 \cdot 120 - 120 : 6 = 0$$

- 161.** Порчаи AK барои квадрати $ABKC$ чӣ мешавад?
 $KAEM$ ба квадрат-чӣ?

Бисёррӯя

- 162.** Моделҳои шаклҳоро дида бароед.

Сатҳи (масоҳати) ҳар як модел аз кадом бисёркунҷаҳо иборат аст?

Шаклҳои сатҳашон аз бисёркунҷаҳо иборат **бисёррӯя** номида мешавад.

Ҳар як бисёркунҷа **тарафҳои** бисёррӯя номида мешавад.

Тарафҳои бисёркунҷа **теғи** бисёррӯя, қуллаи бисёркунҷа **қуллаи** бисёррӯя номида мешавад.

Моделҳои ҳар як бисёррӯя чандто.

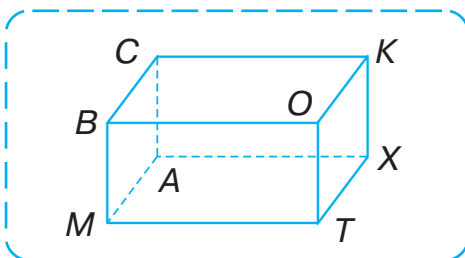
а) қулла;   б) теға;   в) рӯя дорад?

Қадам шаклҳои ба шумо шинос бисёррӯя номида мешавад?

- 163.** Аз байни чизу чора маводи ба бисёррӯя монандро ёбед ва номашро гуед.

- 164.** Ҳар як қулла, теға ва тарафи бисёррӯяро би-гуед.

- 165.** Дар фароғатгоҳи истироҳатии тобигона 250 нафар дам мегиранд. Рӯзи якшанбе 35 нафар донишомӯз бо се роҳбарашон ба саёҳат, 16 нафар донишомӯз бо роҳбари мураббӣ ба мусобиқаи шиноварӣ рафтанд. Рӯзи якшанбе дар ошхонаи фароғатгоҳ чанд нафар истироҳаткунанда тановул кардааст?
- 166.** Дар анбор 260 кг олуҷа буд. Ба ошхонаи мактаб 8-то қуттии ҳар яке 6 кг, ба боғчаи бачагон 7-то қуттии ҳар яке 5 кг, ба қаҳвахона 9-то қуттии ҳар яке 8 кг олуҷа фиристоданд.

1) Аз анбор чанд килограмм олуча фиристода шудааст?

2) Дар анбор чанд килограмм олуча боқӣ монд?

Барои дарёфти ҷавоби ҳар як савол ифодаҳо тартиб диҳед ва қимати онҳоро ёбед.

167.

Камол 9-то дафтар дошт. Он аз дафтарҳои Нодир 2 маротиба кам, лекин аз дафтарҳои Садир 3 маротиба зиёд аст. Дар Нодир ва Садир ҳамагӣ чанд дафтар буд?

168. Амалҳоро иҷро намоед:

$$358 + 264 - (42 + 63 : 7) \\ (166 - 134) : (64 : 8) \cdot (926 - 917)$$

Параллелепипеди росткунҷа. Куб

169. Якчанд модели бисёррӯяро дида бароед ва шакли шабеҳи қуттии қандро интихоб намоед. Қуттии қанд, хишт, бисёррӯяи шабеҳи шакли қуттӣ **параллелепипеди росткунҷа** номида мешавад.

170. Якто модели интихобгардидаро дида бароед ва ба саволҳо ҷавоб гардонед.

Ҳар як рӯяи параллелепипеди росткунҷа дорои кадом шакл аст?

Вай чанд рӯя дорад?

Он рӯяҳои ба ҳамдигар баробар тегаҳо дорад?

Онҳо кадомҳоянд?

Параллелепипеди росткунҷа чанд қулла ва тега дорад?

Аз ҳар як қулла чандто тега мебарояд?

Чаро параллелепипеди росткунҷаро росткунҷа мегӯянд?

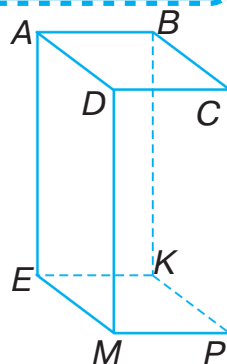
Ҳамаи рӯяҳои параллелепипеди росткунҷа чоркунҷаанд.

171. Кубро оё параллелепипеди росткунҷа номидан мумкин аст? Фаҳмонда диҳед.

Параллелепипеди росткунҷаи ҳама тарафаш квадрат **куб** номида мешавад.

172. Теғаҳои аз қуллаи A ва K баромадаи параллелепипеди росткунҷаро гӯед.

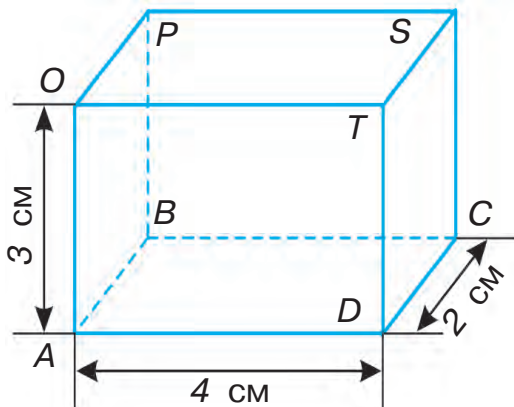
Ҳар як теғаи намоён ва нонамоёнро бигӯед. Дар расм кадом тараф намудор ва кадом тараф нонамоён аст? Ҷуфти рӯяи баробарро гӯед.

173. Дарозии ҳар як теғаи параллелепипеди росткунҷаро гӯед.

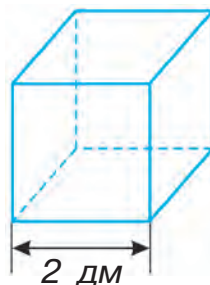
а) сатҳи ҳар як рӯяро;

б) ҳосили ҷамъи масоҳати ҳамаи рӯяҳои параллелепипеди росткунҷаро ҳисоб кунед.

174. Аз сим шакли куб сохтанд. Ҳамагӣ чанд сим истифода шудааст?

175. Рӯяи (рӯяи ҳамаи тарафҳои) сатҳи куби дарозии тегааш: а) 1 см; б) 5 см; в) 4 см бударо ҳисоб кунед.

176.

Духтарча аз 26 varaқи коғаз 3-то блокноти якхела сохт. Баъди он дар вай 2-то varaқи коғаз монд. Ба ҳар як блокнот чандтогӣ varaқи коғаз кор фармуда шудааст?

177.

Қимати ифодаҳоро ёбед:

$$376 : (168 - 82 \cdot 2)$$

$$620 : 5 + 261 : 3$$

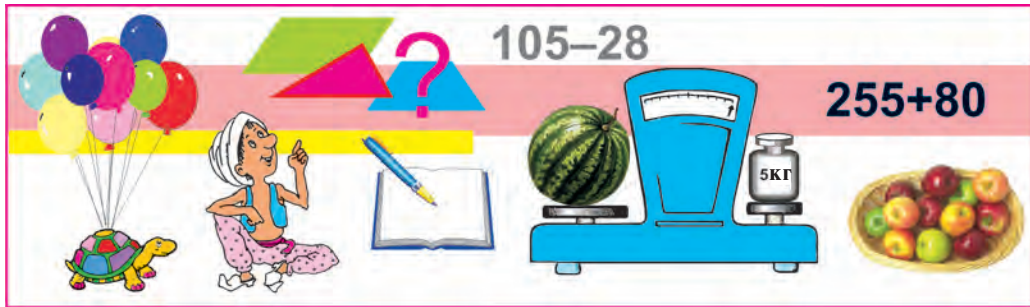
$$42 : 3 \cdot 8 + 160 - 296 : 8$$

$$7 \cdot (281 - 156) - 6 \cdot 135 : 5$$

Рақамҳоро аз 1 то 9, ки мо ҳар рӯз дучор меоем, қоидаҳои бо онҳо иҷро намудани амалҳо ва дигар бисёр қонунҳои арифметикиро ба илму фан аввалин шуда ҳамватанамон, математики бузург Ал-Хоразмӣ (783—850) дохил кардааст. Як қатор асарҳои ӯ доир ба математика ҳамон давр ба дигар забонҳо тарҷума шуда, вақти тӯлонӣ дар донишгоҳҳои Аврупо аз рӯи илми ҳисоб вазифаи китоби дарсиро иҷро кардаанд.

Ал-Хоразмӣ доир ба математика бисёр рисолаҳо навиштааст. Бобои бузургамон Ал-Хоразмӣ ба ривочи илмҳои математика, астрономия, география ҳиссаи калон гузоштааст.

ЧАМЪ ВА ТАРҲ

Усулҳои хаттии ҷамъ ва тарҳ

178. Хосиятҳои ба шумо маълуми ҷамъу тарҳро ба хотир оред (ба сах. 191 нигаред).

Дар хотир доред! Ҳангоми ҳисоб кардани ҳосили ҷамъи якчанд адад ҷойҳои онҳоро бо усулҳои гуногун иваз ва гурӯҳбандӣ кардан мумкин.

Масалан: $74 + 43 + 57 + 6 = 74 + (43 + 57) + 6 =$
 $= 74 + 100 + 6 = 100 + (74 + 6) = 180.$

Ҷамъшавандаро ин тавр гурӯҳбандӣ кардан мумкин, дар ин ҳолат навишт дар намуди мухтасар мешавад:

$74 + 43 + 57 + 6 = (74 + 6) + (43 + 57) = 80 + 100 = 180.$

179. Барои ҳисоб кардани ҳосили ҷамъи якчанд адад онҳоро дар шакли сутун навиштан мувофиқ аст. Қимати ҳосили ҷамъро мувофиқи намуна ёбед:

$316 + 408 + 150$
 $436 + 188 + 168$
 $317 + 208 + 193 + 150$
 $299 + 102 + 185 + 384$

	2	1		
	3	6	4	
+	2	9	5	
	2	8	3	
	9	4	2	

180. Барои дуруст шудани нобаробариҳо ба ҷойи катакчаҳо чӣ гуна рақамҳоро гузоштан мумкин?

$$1\ 436 > 14 \square \square ;$$

$$37 \square \square < 37\ 210 ;$$

$$41\ 620 < 4 \square 620 ;$$

$$900\ 138 > \square 00\ 804 ?$$

181. Дар як рӯз ба 5-то мурғ 15 г бӯр дода мешавад. Ба 27-то мурғ чӣ қадар бӯр додан лозим меояд?

182. Овоз дар ҳаво дар як сония ба 330 м масофа паҳн мешавад. Дар 3 сония овоз ба чанд метр паҳн мегардад?

$$183. \quad 800 - 640 : 8 \quad | \quad 89 - 9 \cdot 6 + 8 \quad | \quad 210 + 90 \cdot 7$$

$$54 + 27 : 9 - 6 \quad | \quad 480 - 80 \cdot 5 \quad | \quad 75 - 5 + 9 \cdot 2$$

184. Ба намуна нигариста, қимати ифодаҳоро ҳисоб кунед:

Намуна:

$$1. \quad (384 + 529) - (617 - 458) = 754$$

$$1) \quad \begin{array}{r} + 384 \\ 529 \\ \hline 913 \end{array} \quad 2) \quad \begin{array}{r} \overset{\cdot}{\cdot} 617 \\ - 458 \\ \hline 159 \end{array} \quad 3) \quad \begin{array}{r} \overset{\cdot}{\cdot} 913 \\ - 159 \\ \hline 754 \end{array}$$

$$2. \quad (333 - 189) \cdot (813 - 807) = 864$$

$$1) \quad \begin{array}{r} \overset{\cdot}{\cdot} 333 \\ - 189 \\ \hline 144 \end{array} \quad 2) \quad 813 - 807 = 6 \quad 3) \quad \begin{array}{r} \times 144 \\ \quad 6 \\ \hline 864 \end{array}$$

$$379 + 94 \cdot 4 \quad | \quad 50 \cdot 100 : 10$$

$$499 + 208 \cdot 2 \quad | \quad 90 : 10 \cdot 100$$

$$(539 + 285) - (451 - 196) \quad | \quad (734 - 389) : (509 - 506)$$

қатори дуюм 2-то зиёд ҷой банд шуд. Дар қатори сеюм чандто ҷой банд шудааст?

189. $(528 + 642) - (743 - 587)$ $(500 - 720 : 8) - 844 : 4$

190. Порчаи CD нисбати порчаи AB чанд маротиба кӯтоҳ аст? Порчаи AB нисбати порчаи CD чанд сантиметр дароз аст?

191. Бо усули қулай ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{l|l} 3 + 91 + 9 + 97 + 9 & 58 + 220 + 80 + 42 \\ 334 + 41 + 19 + 6 + 50 & 1 + 44 + 49 + 46 + 22 \end{array}$$

Усулҳои гуногуни санҷиши ҷамъу тарҳро ба хотир оваред (ба сах. 193 нигаред).

192. Мисолҳоро дар намуди $534 + 2749 + 301815$ бо усулҳои гуногун ҳал кардан мумкин:

Усули I		Усули II
$\begin{array}{r} + 2749 \\ + 534 \\ \hline 3283 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 301815 \\ + 3283 \\ \hline 305098 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 301815 \\ + 2749 \\ + 534 \\ \hline 305098 \end{array}$

193. Ҳисоб кунед ва ҳисобҳоро бо амали ҷамъ санҷед:

$$3805 + 24 + 8195 \quad | \quad 802904 + 23050 + 50749$$

194. Аз мағоза 7 дона қошуқи ҳар кадоме 200 сўмӣ ва 10-то чанголи 150 сўмӣ хариданд. Ифодаҳои зеринро ҳисоб карда, чиро доништан мумкин:

$$\begin{array}{r|l|l} 200 \cdot 7 & 10 - 7 & 200 \cdot 7 + 150 \cdot 10 \\ 150 \cdot 10 & 200 - 150 & 150 \cdot 10 - 200 \cdot 7 \end{array}$$

195. 1) Чадвали воҳидҳои вақтро такрор кунед:

$$\begin{array}{l} 1 \text{ соат} = 60 \text{ дақиқа} \qquad 1 \text{ дақиқа} = 60 \text{ с} \\ 1 \text{ шабонарӯз} = 24 \text{ соат.} \end{array}$$

2) 2 соат; 3 соату 20 дақиқа; 480 сонияро бо дақиқаҳо;

4 шабонарӯз; 2 шабонарӯзу 2 соатро бо соатҳо ифода созед.

196. Масъаларо аз соат истифода бурда, ҳал кунед:

1) Танаффус аз соати 9-у 15 дақиқа гузаштан оғоз ёфта, дар соати 9-у 25 дақиқа ба охир мерасад. Танаффус чанд дақиқа давом кард?

2) Танаффус соати 10-у 10 дақиқа оғоз ёфта, 20 дақиқа давом кард. Танаффус кай ба охир расид?

3) Дарс 45 дақиқа давом кард. Он соати 11-у 25 дақиқа ба охир расид. Дарс кай оғоз ёфта буд?

197.

$$\begin{array}{r|l|l} 84\ 389 + 527\ 697 & 84 : 6 & 96 : 32 \cdot 27 \\ 581\ 427 + 269\ 658 & 91 : 7 & 32 \cdot 3 : 8 \\ 7\ 046 - 639 & 57 : 3 & 66 : 33 \cdot 46 \end{array}$$

198. 120 кг гандум кошта шуд, аз он 8 маротиба зиёд ҳосил ҳамчун оварданд. Чанд килограмм гандумро ғундошта гирифтанд?

199. Ҳаллашро фаҳмонед:

		•	9	10			•	9	9	10			•	9	9	9	10		
		-	4	0	0		-	1	0	0	0		-	6	0	0	0	3	
			4	7				5	2	1				2	8	4			
			3	5	3			4	7	9				5	9	7	1	9	

200. $700 - 64$ | $2\ 000 - 796$ | $50\ 003 - 534$
 $7\ 000 - 748$ | $20\ 000 - 846$ | $64\ 004 - 25\ 069$

201. Харидор 2 кг картошкаи ҳар як килограммаш 400 сўмӣ ва ба 160 сўм лаблабу харид. Вай ба фурушанда 1000 сўм дод. Харидор чӣ қадар бақияпулӣ бояд гирад?

202. Дар анбор 4 т шакар буд. Ба як мағоза 1 265 кг ва ба дуюмаш аз он 375 кг зиёд шакар фиристоданд. Дар анбор чӣ қадар шакар мондааст? (Тоннаро бо килограммҳо ифода созед)

203. $24\ 894 - (12\ 504 + 9\ 847)$ | $480 : 8 \cdot 6$

204. Барои дӯхтани як тоқӣ 3 дм чити сиёҳ сарф шуд. Аз 12 м чит чандто тоқӣ дӯхтан мумкин?

205. Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед, натиҷаро санҷед:

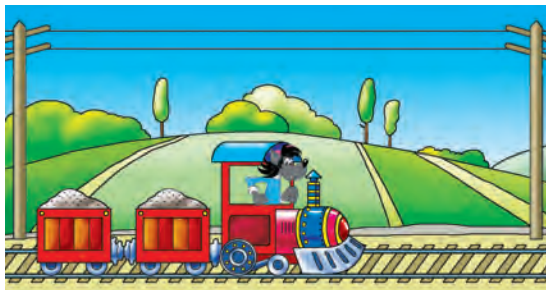
  $85 : 7$ | $567 : 4$ | $813 : 7$

Параллелли хатҳои рост

206. Дар мисолҳо тартиби иҷрои амалҳоро фаҳмонед:

$60 - 42 + 50 - 8$ | $64 : 8 \cdot 5 : 4$
 $60 - 36 : 6 + 30$ | $70 + 30 - 8 \cdot 4$

207.

Чӣ фикр доред: оё симҳои барқӣ, релсҳои роҳи оҳан ҳамдигарро мебуранд?

- 208.** Хатҳои рости AB ва CD , ки ҳар қадар давом ёбанд ҳам, якдигарро бурида намегузаранд, **хатҳои рости параллел** номида шуда, ин тавр ифода мегарданд: $AB \parallel CD$ ё $CD \parallel AB$.

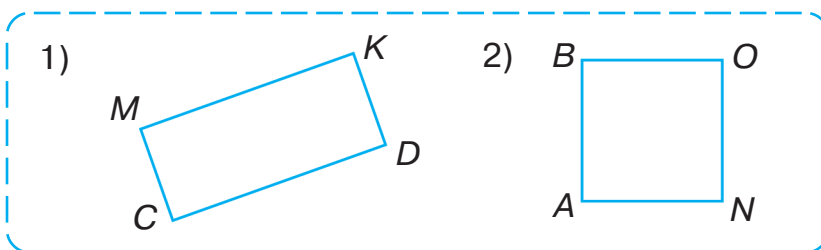
- 209.** Ба фикри шумо кадом хатҳои расм параллеланд?

- 210.** Аз катаки дафтар истифода бурда: 1) бо қалами сурх; 2) бо қалами кабуд дуто хатти рости параллели дилхоҳро кашед.

- 211.** Ба дафтаратон дуто хатти рости параллели дар 3 см масофа ҷойгир шударо кашед. Порчаҳои дар хатҳои рости параллел хобида **порчаҳои параллел** номида мешаванд.

- 212.** Кадом тарафҳои чоркунҷаи рост параллел буданашро нависед.

213.

Ба сохтмон 60 ср рег ва аз он 5 маротиба кам семент оварданд. Аз рег чанд сентнер кам семент овардаанд?

214.

$$35 \cdot 100 : 10$$

$$70\,004 + (63\,001 - 54\,735)$$

$$812 \cdot 1000 : 100$$

$$40\,704 - (9\,358 + 8\,247)$$

215.

1) Аз саҳифаи 192 ҳангоми чамъ чӣ гуна алоқамандии байниҳамдигарии ададҳоро хонед ва ҷадвалро пур кунед:

Чамъшаванда	24	45			2 997	3 071
Чамъкунанда			127	408		
Ҳосили чамъ	99	200	427	909	8 999	7 102

2) Ҳал ва санҷиши муодилаҳоро фаҳмонда диҳед:

$$x + 240 = 360$$

Санҷиш:

$$x = 360 - 240$$

$$120 + 240 = 360$$

$$x = 120$$

$$360 = 360$$

216. Муодиларо мувофиқи намуна ҳал кунед:

$$1) (42 + x) + 30 = 100 \quad 2) 16 + (x + 25) = 80$$

$$\text{Намуна: } (x + 186) + 127 = 542$$

$$x + 186 = 542 - 127$$

$$x + 186 = 415$$

$$x = 415 - 186$$

$$x = 229$$

$$\begin{array}{r} 542 \\ - 127 \\ \hline 415 \end{array}$$

$$415$$

$$415$$

$$\begin{array}{r} 415 \\ - 186 \\ \hline 229 \end{array}$$

$$415$$

$$229$$

Санҷиш:

$$(229 + 186) + 127 = 415 + 127 = 542$$

$$\begin{array}{r} 229 \\ + 186 \\ \hline 415 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 415 \\ + 127 \\ \hline 542 \end{array}$$

$$542 = 542$$

217. Масъаларо муодила тартиб дода, ҳал кунед. Агар ба адади номаълум адади 420 ҳам карда шавад, 600 ҳосил мешавад. Ана ҳамин адади номаълумро ёбед. Ин тавр мулоҳиза ронед: адади номаълумро бо ҳарфи x ишора мекунем. Ба адади x 420-ро ҳам намоём, 600 ҳосил мешавад:

$$x + 420 = 600$$

Ҳалро ба охир расонед.

218. Дар баки трактор 60 л сӯзишворӣ буд. Трактор дар як соат 6 л сӯзишворӣ сарф мекунад. Агар дар трактор 24 л сӯзишворӣ боқӣ монда бошад, он чанд соат кор кардааст?

219. Соат кадом вақтро нишон медиҳад? Он якуним соат пештар кадом вақтро нишон додааст? Баъди чоряк соат он кадом вақтро нишон медиҳад?

220.

$$\begin{array}{l|l|l} 800 - 80 : 4 \cdot 5 & 42 : 6 \cdot (385 - 285) & 7\,500 + 0 \\ 600 - 200 \cdot 2 : 4 & 84 : 7 \cdot (932 - 922) & 9\,100 - 0 \end{array}$$

221. Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед, натиҷаро санҷед:

$$317 : 9 \quad | \quad 806 : 8 \quad | \quad 911 : 7$$

222. 1) Аз саҳифаи 193 ҳангоми тарҳ чӣ гуна алоқамандии байниҳамдигарии ададҳоро хонед ва ҷадвалро пур кунед:

Тарҳшаванда						
Тарҳқунанда	123	234	143	507	401	306
Ҳосили тарҳ	411	564	237	402	472	404

2) Ҳаллу санчиши муодиларо фаҳмонед:

$$x - 240 = 510$$

$$x = 510 + 240$$

$$x = 750$$

Санчиш:

$$750 - 240 = 510$$

$$510 = 510$$

223. Муодиларо мувофиқи намуна ҳал намоед:

$$1) (x - 11) - 10 = 40 \quad | \quad 2) (x - 20) - 30 = 50$$

Намуна: $(x - 35) - 64 = 72$

$$x - 35 = 72 + 64$$

$$x - 35 = 136$$

$$x = 136 + 35$$

$$x = 171$$

$$\begin{array}{r} 72 \\ + \\ \hline 64 \\ 136 \end{array} \quad \begin{array}{r} 136 \\ + \\ \hline 35 \\ 171 \end{array}$$

Санчиш: $(171 - 35) - 64 = 136 - 64 = 72$

$$\begin{array}{r} 171 \\ - \\ \hline 35 \\ 136 \end{array} \quad \begin{array}{r} 136 \\ - \\ \hline 64 \\ 72 \end{array}$$

$72 = 72$

224. Ҳисобкуниро ба анҷом расонед, тарҳро бо ҳамъ ва ҳамъро бошад, бо тарҳ санҷед:

$$\begin{array}{r} 706 + 839 \quad 119 \\ 2 \ 013 + 442 \ 726 \end{array} \quad | \quad \begin{array}{r} 620 \ 001 - 472 \ 536 \\ 800 \ 211 - 56 \ 724 \end{array}$$

225. Агар $a = 58 \ 072$; $a = 64 \ 404$; $a = 50 \ 207$ бошад, қимати ифодаи $100 \ 000 - a$ -ро ёбед.

226. 2-то қошуқи хӯрокхӯрӣ 480 сӯм, 3-то қошуқи чой 240 сӯм арзиш дорад. Қошуқи ош аз қошуқи чой чанд маротиба қимат меистад?

227.

$$80 + 630 : 9 \cdot (10 + 990)$$

$$2 \ 700 : (4 + 5) + (240 - 90)$$

- 228.** Ронанда бо мошинаи боркаши присепдор 12 т ғалла овард. Дар присеп 8 т ғалла буд. Дар худи мошинаи боркаш чӣ қадар ғалла буда- аст?

Ба масъалаи додашуда ду масъалаи муқобил тартиб диҳед (шифоҳӣ).

- 229.** 1) Ба саҳифаи 192 нигоҳ кунед. Дар амали тарҳ алоқамандии байниҳамдигарии ададҳоро хонед ва ҷадвалро пур кунед:

Тарҳшаванда	100	350	462	7 820	67 531
Тарҳкунанда					
Ҳосили тарҳ	30	220	108	935	10 432

2) Ҳаллу санҷиши муодилаҳоро фаҳмонед:

$$500 - x = 350$$

$$x = 500 - 350$$

$$x = 150$$

Санҷиш:

$$500 - 150 = 350$$

$$350 = 350$$

- 230.** Муодилаҳоро мувофиқи намуна ҳал кунед:

$$1) 90 - (x + 20) = 60 \quad 2) 100 - (x - 10) = 80$$

Намуна: $750 - (x + 130) = 90$

$$x + 130 = 750 - 90$$

$$x + 130 = 660$$

$$x = 660 - 130$$

$$x = 530$$

$$\begin{array}{r} 750 \quad 660 \\ - 90 \quad - 130 \\ \hline 660 \quad 530 \end{array}$$

Санҷиш: $750 - (530 + 130) = 750 - 660 = 90$.

- 231.** 1) Ҷадвали воҳидҳои вақтро такрор кунед:

$$1 \text{ сол} = 12 \text{ моҳ} \quad 1 \text{ аср} = 100 \text{ сол}$$

- 2) 2 сол; 5 солу 6 моҳро бо моҳҳо;
300 сол; 900 солро бо асрҳо ифода созед.

232. Масъаларо муқоиса ва бинобар амалҳо ҳал кунед:

1) Дар як халта 27 кг, дар халтаи дуюм аз он 24 кг зиёд картошка буд. Картошкаи халтаи дуюмро 3 кг-мӣ карда ба халтачаҳо ҷойгир карданд. Чандто халтача лозим мешавад?

2) Дар як халта 27 кг, дар дуюмаш бошад, аз он 24 кг зиёд картошка буд. Тамоми картошкоро 3 кг-мӣ карда ба халтачаҳо ҷойгир карданд. Чанд халтача лозим шуд?

233. Ҳар кадоми ин бино кадом сол сохта шудааст?

234. Хаткашон 35-то хатро тақсим карданаҳ лозим. Баъди чанд хатро тақсим кардан дар ӯ 20-то хат боқӣ монд. Хаткашон чӣ қадар хатро тақсим кардааст?

235. $70\ 002 - (253 + 16\ 309)$ | $100 - 68 : 17 \cdot 20$
 $875\ 131 + 34\ 915 - 680\ 173$ | $(54 + 46) : 50 \cdot 12$

236. 1) Ҷадвали воҳидҳои вақтро такрор намоед:

1 аср = 100 сол. | 1 соат = 60 дақиқа.

1 сол = 12 моҳ. | 1 дақиқа = 60 сония.

1 шабонарӯз = 24 соат.

Як сол 365 ё ки 366 шабонарӯз.

Як моҳ 30 ё ки 31 шабонарӯз (феврал 28 ё ки 29 шабонарӯз).

2) 4 000 см; 14 км; 8 900 см-ро бо метрҳо;
63 ср; 32 т; 357 т-ро бо килограммҳо;

3 соат; 2 соату 42 дақиқаро бо дақиқаҳо ифода кунед.

237. Периметри чоркунҷаи рости дарозии тарафҳояш 13 мм ва 37 мм бударо ёбед. Чавобро бо сантиметрҳо ифода кунед.

238. Қавсҳои афтадамондаро ба ҷояш гузоред:
 $500 - 720 : 8 + 210 = 200$ | $350 : 7 \cdot 2 + 36 = 7$

239. Бинокорон биноҳои бисёрқабатаи дорои 1638 хонадонро сохта, ба истифода супурданд. Аз онҳо хонадонҳои якхонагӣ 125-то, хонадонҳои духонадор нисбати хонадонҳои якхонагӣ 6 маротиба зиёд, боқимонда бошад, хонадонҳои сеҳонагианд. Бинокорон чанд хонадони сеҳонагиро сохта, ба истифода супурдаанд?

240. $14\ 826 + 7\ 007 + 32\ 509$ | $7\ 200 - 315 \cdot 3 + 526$
 $50\ 945 - 3\ 874 - 22\ 085$ | $3\ 405 + 489 \cdot 4 - 4\ 078$

241. Ададҳои афтадамондаро нависед:

  $8\ \text{т}\ 2\ \text{ср} = \square\ \text{ср}$ | $726\ \text{см} = \square\ \text{м}\ \square\ \text{см}$
 $2\ \text{соату}\ 30\ \text{дақ} = \square\ \text{дақ}$ | $65\ \text{дақ} = \square\ \text{соат}\ \square\ \text{дақ}$

242. Ҳангоми ҳалли бисёр масъалаҳои амалӣ баробари истифодаи бузургии ифодакунандаи воҳидҳои ченкунии қиматашон гуногун иҷрои амалҳо рост меояд. Агар иҷрои ҳисоб осон бошад, онҳо шифоҳӣ ҳал карда мешаванд.

$5\ \text{соату}\ 37\ \text{дақ.} + 21\ \text{дақ.} = 5\ \text{соату}\ 58\ \text{дақ.},$
 $5\ \text{кг} + 650\ \text{г} = 5\ \text{кг}\ 650\ \text{г}.$

Ҳангоми ҳисобкунии хаттӣ қимати бузургиҳо дар як хел воҳидҳои ченкунӣ ифода меёбанд ва бо онҳо ба иҷро расондани амалҳо чун иҷрои ададҳо ба ҷо оварда мешавад. Масалан:

$$136 \text{ м } 45 \text{ см} + 28 \text{ м } 95 \text{ см} = 165 \text{ м } 40 \text{ см}$$

$$136 \text{ м } 45 \text{ см} = 13 \text{ 645 см}$$

$$28 \text{ м } 95 \text{ см} = 2 \text{ 895 см}$$

$$16 \text{ 540 см} = 165 \text{ м } 40 \text{ см}$$

ё ки

$$24 \text{ т } 805 \text{ кг} - 7 \text{ т } 926 \text{ кг} =$$

$$= 16 \text{ т } 879 \text{ кг}$$

$$16 \text{ 879 кг} = 16 \text{ т } 879 \text{ кг}$$

$$\begin{array}{r} 13 \text{ 645} \\ + 2 \text{ 895} \\ \hline 16 \text{ 540} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \overset{\cdot}{24} \overset{\cdot}{805} \\ - \quad \quad \quad \overset{\cdot}{7} \overset{\cdot}{926} \\ \hline 16 \text{ 879} \end{array}$$

243. Ҳисобро шифоҳӣ иҷро карда, натиҷаро нави-
сед:

$$95 \text{ км } 090 \text{ м} - 70 \text{ км}$$

$$24 \text{ км } 057 \text{ м} + 30 \text{ м}$$

$$6 \text{ м } 84 \text{ см} - 3 \text{ см}$$

$$4 \text{ м } 16 \text{ см} + 80 \text{ см}$$

244. Мисолҳоро дар шакли сутун ҳал кунед:

$$326 \text{ м } 47 \text{ см} + 19 \text{ м } 84 \text{ см}$$

$$118 \text{ м } 06 \text{ см} - 92 \text{ м } 32 \text{ см}$$

245. Хоҷагӣ ба давлат мувофиқи шартнома 4860 т пахта супурдана-
ш лозим буд. Аввал 4500 тонна, сипас аз нӯҳ як ҳиссаи он пахтаро
супурданд. Хоҷагӣ ба давлат нисбати шартнома чанд тонна зиёд пахта
супурдааст?

246. Санҷед, оё амалҳо дуруст иҷро шудаанд? Агар
нодуруст бошад, қавсайро ҳамин тавр
гузоред, ки баробарӣ дуруст бошад:

$$40 \cdot 8 - 6 : 2 = 200$$

$$40 \cdot 8 - 6 : 2 = 157$$

$$40 \cdot 8 - 6 : 2 = 317$$

$$40 \cdot 8 - 6 : 2 = 40$$

247.

$$88 : 44 \cdot 32$$

$$55 : 11 \cdot 12$$

$$30 \text{ 091} - (8 \text{ 008} - 952)$$

$$82 \text{ 002} - (24 \text{ 382} + 9 \text{ 634})$$

248. Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед, натиҷаро санҷед:

$$216 : 7$$

$$586 : 4$$

$$185 : 3$$

249. Ҳисобро шифоҳӣ иҷро кунед:

$$\begin{array}{l|l} 6 \text{ кг } 400 \text{ г} + 300 \text{ г} & 7 \text{ кг } 500 \text{ г} - 230 \text{ г} \\ 4 \text{ м } 30 \text{ см} - 3 \text{ м} & 8 \text{ км } 020 \text{ м} - 6 \text{ км} \end{array}$$

250. Мисолро дар шакли сутун нависед ва амал-хоро иҷро кунед:

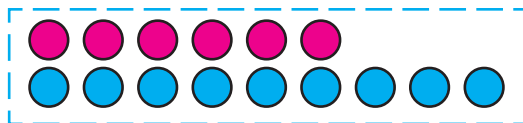
$$28 \text{ км } 250 \text{ м} - 13 \text{ км } 140 \text{ м}$$

$$3 \text{ соату } 50 \text{ дақиқа} - 45 \text{ дақиқа}$$

$$2 \text{ соату } 18 \text{ дақиқа} + 3 \text{ соату } 32 \text{ дақиқа}$$

$$14 \text{ т } 360 \text{ кг} + 620 \text{ кг}$$

251. Доирачаҳои сурх 6-то буда, аз доирачаҳои кабуд 3-то кам. Доирачаҳои кабуд аз доирачаҳои сурх 3-то ...

252. Шарт ва ҳалли масъалаҳоро муқоиса кунед:

1) Дар тоқча 7-то ва дар портфел аз он 4-то кам китоб ҳаст. Китоби портфел чӣ қадар аст?

2) Дар тоқча 7-то китоб буда, аз китоби портфел 4-то зиёданд. Китоби портфел чӣ қадар аст?

7-то китоб   ?, 4-то кам   7-то китоб, 4-то зиёд   ?

253. Ду дўзанда барои дўхтани 96-тоғӣ курта фармоиш гирифтанд. Якеи онҳо дар як ҳафта 12-то, дуюмаш бошад, 16-то курта дўхтанд. Кадоме аз дўзандагон корро бармаҳал ва чанд ҳафта пештар ба иҷро мерасонад?

254.

Периметри квадратеро ёбед, ки дарозии тарафҳояш 5 см мебошад.

255.

$$3\ 004 + (40\ 011 - 38\ 092)$$

$$72\ 001 - (14\ 008 + 7\ 807)$$

$$80\ 042 - (58\ 315 - 33\ 099)$$

$$630 + 700 : 100 \cdot 4$$

$$400 - 30 \cdot 3 + 110$$

$$640 : 8 + 25 \cdot 4$$

- 256.** Шарти ҷуфтнокии масъалаҳоро муқоиса кунед. Аз ҳар як масъала зарур будани дарёфти адади калон ё ки хурдро фаҳмонед ва ҳал кунед.

①

9-то

?, 4-то кам

②

6-то   ?, 3-то зиёд

- ① 1) Дар як гулдаста 9-то бобуна, дар дуюмаш бошад, аз он 4-то кам бобуна ҳаст. Дар гулдастай дуюм чанд бобуна аст?
2) Дар як гулдаста 9-то бобуна ҳаст, ин аз дуюмаш 4-то зиёд аст. Дар гулдастай дуюм чанд бобуна мавҷуд аст?
- ② 1) Карим 6-то, Вазира бошад, аз он 3-то зиёд пуфак дорад. Вазира чанд пуфак дорад?
2) Карим 6-то пуфак дорад, ин нисбати Вазира 3-то кам аст. Вазира чанд пуфак дорад?

257. Ифода кунед:

- 1) дар тонна ва сентнерҳо: 85 ср, 134 ср, 4090 ср;
- 2) дар детсиметру сантиметрҳо: 96 см, 88 см, 31 см;
- 3) дар соат ва дақиқаҳо: 65 дақ., 126 дақ., 248 дақ.;
- 4) дар килограмм ва граммҳо: 4 024 г, 8 050 г.

258. Ба масъалаҳо муодила тартиб дода, ҳал кунед:

- 1) Адади 300-ро якчанд воҳид зиёд карда, адади 670 ҳосил карда шуд. Адади номаълум-ро ёбед.
- 2) Адади 1000-ро якчанд воҳид кам карда, адади 790 ҳосил карда шуд. Адади номаълумро ёбед.

259. Ба як трактор барои як рӯз 24 л сӯзишворӣ чудо намуданд. Агар дар як рӯз 19 л сӯзишворӣ сарф гардад, дар давоми 14 рӯз чӣ қадар сӯзишворӣ сарфа мешавад?

260.

Ҳалро дар шакли сутун навишта, амалҳоро иҷро кунед:

$$\begin{array}{l} 5 \text{ км } 635 \text{ м} + 9 \text{ км } 038 \text{ м} \\ 75 \text{ м } 06 \text{ см} - 14 \text{ м } 32 \text{ см} \end{array} \quad \left| \quad \begin{array}{l} 6 \text{ т } 1 \text{ ср} - 2 \text{ т } 3 \text{ ср} \\ 5 \text{ кг } 068 \text{ г} - 4 \text{ кг } 524 \text{ г} \end{array}$$

Намуна:

$\begin{array}{r} + 8 \text{ км } 675 \text{ м} \\ + 9 \text{ км } 794 \text{ м} \\ \hline 17 \text{ км } 1469 \text{ м} \\ 18 \text{ км } 469 \text{ м} \end{array}$	$\begin{array}{r} \cdot \cdot \cdot \\ - 11 \text{ кг } 075 \text{ г} \\ - 4 \text{ кг } 986 \text{ г} \\ \hline 6 \text{ кг } 089 \text{ г} \end{array}$
---	---

261. Агар $a = 489\,004$ ва $b = 356\,749$ бошад, қимати ифодаҳои $a + b$ ва $a - b$ -ро ҳисоб кунед.

262. Массайи 6 қуттӣ қанди сафед 48 кг мебошад. Агар 1 қуттӣ конфет аз 1 қуттӣ қанди сафед

3 кг вазнин бошад, массаи (вазни) 8 қуттӣ конфет чӣ қадар аст?

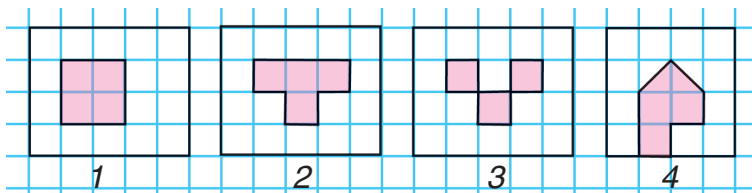
263. Аз ҷадвал истифода бурда, ифодаҳо созед ва қимати онҳоро ҳисоб кунед:

a	b	c	$a : c + b$	$a : b \cdot c$
64	16	8	$64 : 8 + 16$	
90	18	3		

264. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$(2\,000 + x) - 972 = 3\,564 \quad | \quad (7\,002 - x) - 160 = 5\,348$$

265. Дар шаклҳои мазкур умумиятро нишон диҳед. Шакли 3 аз дигар шаклҳо чӣ хел фарқ мекунад?

266.

$$16 \cdot 4 + 92$$

$$100 - 17 \cdot 5$$

$$55\,709 + 315 + 4\,482$$

$$61\,001 - 48\,564 - 10\,565$$

267. Масъаларо муодила тартиб дода, ҳал кунед:

1) Агар адади 184 бо адади номаълум кам гардад, 125 ҳосил мешавад. Ана ҳамин адади номаълумро ёбед.

2) Агар адади номаълум ба 184 кам карда шавад, 125 ҳосил мегардад. Ана ҳамин адади номаълумро ёбед.

268. Барои 8-то лӯхтак 4000 сӯм доданд, 3-то чунин лӯхтак чӣ қадар арзиш дорад?

269. 1) Ба 5-то палто ва 4-то плаш баробар 54-то тугма шинонданд. Ба ҳар як либос чандтоғи тугма шинондаанд?

2) Ба 5-то палто ва 4-то плаш баробар 54-то тугма шинонданд. Ба тамоми палтову плашҳо чандто тугма шинондаанд?

270. Хатогиро ёбед ва ҳалли дурусташро нависед:
 $84 : 21 = 3$ (21 бақия) | $71 : 8 = 7$ (15 бақия)

271. $200\ 500 - 43 \cdot 5$ | $23 \cdot 9 + 15\ 008$ | $95 : 5$

272. Ба сохтмони роҳ рӯзи якум 620 т, рӯзи дуюм нисбати рӯзи якум 197 т кам, рӯзи сеюм нисбати рӯзи дуюм 86 т кам рег оварданд. Рӯзи сеюм чанд тонна рег овардаанд?

273. Ифода созед:

бо дақиқаҳо: 2 соат, 8 соат, 60 с, 4 соату 40 дақиқа;

бо сонияҳо: 3 дақиқа, 9 дақиқа, 1 дақиқаву 10 с.

274. Ададҳои афтодамондаро ба каталоҳи гузоред ва хонед:

$$5\text{ м} = \square\text{ мм}$$

$$4\text{ м } 3\text{ дм} = \square\text{ дм}$$

$$5\text{ м} = \square\text{ см}$$

$$4\text{ м } 03\text{ см} = \square\text{ см}$$

$$5\text{ м} = \square\text{ дм}$$

$$4\text{ м } 030\text{ мм} = \square\text{ мм}$$

$$2\ 000\text{ см} = \square\text{ м}$$

$$37\ 000\text{ м} = \square\text{ км}$$

275. Аз анбор 15 мошина ҳар кадоме 3 тоннагӣ гандум бурд. Сипас дар анбор 60 т гандум монд.

Амалҳои зеринро иҷро карда, чиро доништан мумкин:

$$\begin{array}{lll} 3 \cdot 15; & 60 : 3; & 3 \cdot 15 + 60; \\ 60 - 3 \cdot 15; & 15 + 60 : 3? & \end{array}$$

276. Соҳибхоназан аз замини наздиҳавлигӣ то нисфирӯзӣ 4 сатил, баъди нисфирӯзӣ боз 2 сатил помидор ғундошт. Тамоми помидори чидааш 60 кг шуд. Соҳибхоназан то нисфирӯзӣ чанд килограмм помидор чидааст? Баъди нисфирӯзӣ-чӣ?

277. Мувофиқи нақша фабрика дар давоми 10 рӯз 350-то палто дӯхтанаш лозим буд. Коргарони фабрика рӯзе аз меъёр 2-то зиёд палто дӯхта, нақшаро барзиёд иҷро намуданд. Дар 10 рӯз дар фабрика чандто палто дӯхта шудааст?

278. $248\ 906 + 30\ 812 + 127\ 854$
 $305\ 061 - (216\ 714 - 19\ 369)$
4 т 064 кг – 990 кг
(2 ср – 50 кг) : 2

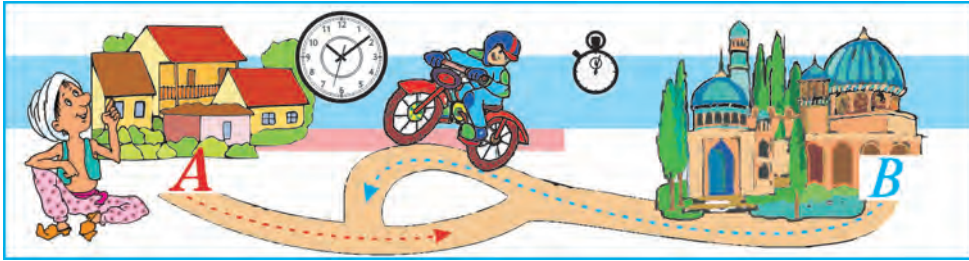

279. Вазни 5-то қуттии якхела 30 кг аст. Вазни 30-то ҳамин гуна қуттӣ чӣ қадар аст?

280. 10 ср 08 кг – 4 ср 12 кг
12 км 750 м + 4 км 075 м
47 650 – 857 – 6 599
5 538 – (14 + 778)

Суръат. Вақт. Масофа

281. 1) Велосипедрон 48 км масофаро соате бо як хел суръат дар 4 соат тай кард. Велосипедрон дар як соат чанд километр роҳ паймудааст?

Соате 12 км – ин суръати велосипедрон. Мухтасар ин тавр навишта мешавад:

12 км/соат.

4 соат – вақти сарфкардаи велосипедрон.

48 км – масофаи тайкардаи велосипедрон.

Мухтасар навиштани суръати ҳаракат:

км/соат, км/дақиқа, км/с, м/дақиқа, м/с.

2) Тайёра дар 10 дақиқа 110 км масофаро тай мекунад. Тайёра дар ҳар як дақиқа аз чанд километр масофа парвоз карда мегузарад?

3) Ифодаҳои зерин чиро баён карданахро фаҳмонед:

а) суръати пиёдагард 5 км/соат;

б) суръати поезд 60 км/соат;

- в) суръати мотосикл 45 км/соат;
 г) киштии кайҳонӣ бо суръати 7260 м/с парвоз мекунад.

282. 1) Чархбол (вертолёт) дар ҳар соат ба масофаи якхела масофаро парвоз карда, дар 2 соат 460 км масофаро тай намуд. Вай бо кадом суръат парвоз кардааст?

2) Велосипедрон бо як хел суръат 39 км масофаро дар 3 соат тай намуд. Велосипедрон бо кадом суръат ҳаракат намудааст?

3) Ҷадвалро дида бароед, ки дар он суръату вақти ҳаракати чархбол ва велосипедрон, инчунин роҳи тайкардаи ҳар кадоми онҳо навишта шудааст:

	Суръат	Вақт	Масофа
	230 км/соат	2 соат	460 км
	13 км/соат	3 соат	39 км

Агар вақт ва масофа маълум бошад, суръатро чӣ тавр ёфтани мумкин?

Барои ёфтани суръати ҳаракат масофаро ба вақт тақсим кардан лозим.

283. Дар се систерна 10 427 л бензин мавҷуд буд. Систернаи якум 4 574 л, дуюмаш нисбат ба якумаш 1 696 л кам бензин дошт. Дар систернаи сеюм чанд литр бензин ҳаст?

284. $320 \cdot 3 + 810 : 9$ | $658 \cdot 9$ | $32\,700 - 24\,713$
 $5\,000 - 410 \cdot 2$ | $907 \cdot 5$ | $11\,004 - 9\,376$

285.

Чадвалро пур кунед:

a		16	28	35
b	4	5	3	
$a \cdot b$	40			70

a	64	64	64	
b	8		4	16
$a : b$		32		6

Намуна: $40 : 4 = 10$

$64 : 8 = 8$

286. Мошини сабукрав дар роҳ 4 соат роҳ гашта, 240 км масофаро тай намуд. Мошинаи боркаш 3 соат дар роҳ гашта, 120 км масофаро тай кард. Суръати мошини сабукрав аз суръати мошинаи боркаш чӣ қадар зиёд аст?

287. Пиёдагард бо суръати 4 км/соат 3 соат роҳ гашт. Пиёдагард чӣ қадар масофаро тай кард?

Агар суръати ҳаракат ва вақт маълум бошад, масофа чӣ тавр ёфта мешавад?

Барои ёфтани масофа суръатро ба вақт зарб задан лозим меояд.

288. Масъалаҳоро ба чадвал нависед ва ҳал кунед:
1) Мотосиклрон бо суръати 40 км/соат ҳаракат намуд. Ў дар давоми 2 соат чӣ қадар масофаро тай намудааст?

	Суръат	Вақт	Масофа

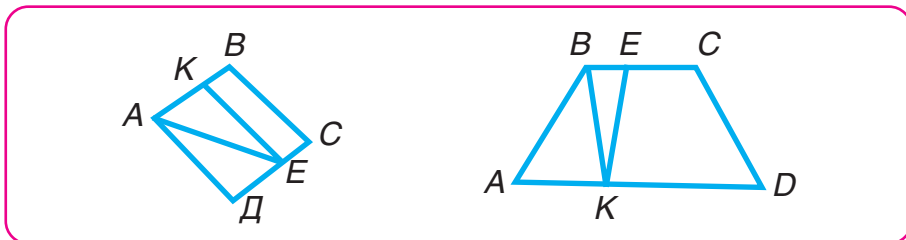
2) Сангпушт бо суръати 4 м/дақиқа ҳаракат намуд. Вай дар 3 дақиқа чӣ қадар масофаро тай менамояд?

3) Тойча бо суръати 20 м/дақиқа ҳаракат кард. Тойча дар 10 дақиқа чӣ қадар масофаро тай кард?

289. $210 \cdot 4 - 88 : 44$ | $137 \cdot 4$ | $1\ 809 : 9$
 $140 \cdot 5 + 51 : 17$ | $861 : 3$ | $253 \cdot 6$

290. Аз ҳар нақшаи чоркунҷаи $ABCD$:

Порчаеро ёбед, ки ба 1) ду чоркунҷа; 2) чоркунҷа ва секунҷа тақсим шуда бошанд:

291. $400 - 540 : 6 + 80 \cdot 3$ | $1\ 000 - 190 \cdot 3 - 120 \cdot 2$

292. Ҷадвалро пур кунед:

a	60 817	43 108	80 000
b	14 925	916	9 834
$a + b$			
$a - b$			

293. Чархбол 4 соат бо суръати 200 км/соат, 2 соат бо суръати 230 км/соат парвоз кард. Он дар давоми ин вақт ба чӣ қадар масофа парвоз кард? Чархбол бо суръати аввала ба чанд километр зиёд масофа парвоз кардааст?

Мусофир бо автобус 90 км роҳ гашт. Агар автобус бо суръати 45 км/соат ҳаракат карда бо шад, мусофир чанд соат дар роҳ буд? Масъаларо ба ҷадвал навишта, ҳал кунед:

Суръат	Вақт	Масофа

Агар суръат ва масофа маълум бошад, вақт чӣ хел ёфта мешавад?

Барои ёфтани вақти ҳаракат масофаро ба суръат тақсим кардан лозим.

294. Масофаи байни шаҳрҳои Тошканду Самарқанд ба 300 км баробар аст. Агар қатора (поезд) бо суръати 60 км/соат ҳаракат кунад, вай ин масофаро дар чӣ қадар вақт тай мекунад?

295. Қайқ дар 6 соат 66 км масофаро шино мекунад. Агар суръати қайқ ба 4 км/соат кам гардад, вай дар давоми ин вақт чанд километр масофаро тай мекунад?

296. Ифода кунед:

- 1) бо километру метрҳо: 4 098 м; 45 981 м;
- 2) бо тоннаву килограммҳо: 28 691 кг; 2 790 кг;
- 3) бо тинҳо: 7 сўму 08 тин; 469 сўму 20 тин;
- 4) бо сонияҳо: 5 дақиқаву 56 с; 8 дақиқаву 20 с.

297.

$$\begin{array}{l} 19 \cdot 4 + 77 : 7 \\ 39 : 3 + 28 \cdot 3 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 54\,172 - 286 \cdot 3 \\ 28\,001 - 342 \cdot 2 \end{array}$$

298. Шутур дар зарфи 4 рўз 80 км роҳ гашт. Шутур бо кадом суръат ҳаракат намудааст?

Ба масъалаи додашуда масъалаҳои муқобил тартиб дода, онҳоро ба ҷадвал нависед ва ҳал кунед:

Суръат	Вақт	Масофа
?	4 рӯз	80 км
☐	?	☐
☐	☐	?

299. Чапандоз дар 3 соат 36 км, мошини «Спарк» бошад, дар 2 соат 120 км масофаро тай намуданд.

1) Суръати мошини «Спарк» аз суръати чапандоз чӣ қадар зиёд аст?

2) Суръати мошини «Спарк» нисбати суръати чапандоз чанд маротиба зиёд аст?

300. Бача дар 3 рӯз 30 саҳифагӣ ва боз 40 саҳифа китоб хонд. Агар китоб 200 саҳифа бошад, бача боз чанд саҳифаро хонданаш лозим?

301. $3 \cdot (16 + 17) \cdot 10$ | $732 \cdot 7$ | $4\,048 : 8$
 $6\,000 - 34 \cdot 2$ | $636 : 6$ | $903 \cdot 4$

302. $328\text{ км } 040\text{ м} - 179\text{ км } 825\text{ м}$
 $3\text{ кг } 054\text{ г} + 7\text{ кг } 820\text{ г}$

303. Ба 4 тоқчаи ҷевони китоб 26-тоғӣ, ба 3 тоқчааш бошад, 30-тоғӣ китобро ҷойгир карданд. Дар ҷевони китоб ҳамагӣ чанд китобро ҷойгир наму даанд?

304. $47\text{ сўму } 50\text{ тин} - 18\text{ сўму } 75\text{ тин}$
 $5\text{ т } 423\text{ кг} + 2\text{ т } 908\text{ кг}$

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ

Зарб бо адади якхонадор

305. 1) Ҳосили зарби ду ададро бо ҷамъкунии ҷамъшавандаҳои якхела ҳисоб кардан мумкин. Масалан: $6 \cdot 5 = 30$, зеро $6 + 6 + 6 + 6 + 6 = 30$.

2) Чаро дуруст будани баробариҳоро фаҳмонед:

$$25 \cdot 4 = 25 + 25 + 25 + 25$$

$$a \cdot 7 = a + a + a + a + a + a + a$$

3) Чаро дуруст будани баробариҳоро фаҳмонед:

$$17 \cdot 4 = 4 \cdot 17$$

$$8 \cdot 26 \cdot 3 = 26 \cdot 3 \cdot 8$$

4) Чаро дуруст будани баробариҳоро фаҳмонед:

$$(7 + 4 + 5 + 3) \cdot 2 = 7 \cdot 2 + 4 \cdot 2 + 5 \cdot 2 + 3 \cdot 2$$

(Ҳосиятҳои ба шумо маълуми зарбро ба хотир оред. Ба саҳ. 192 нигаред.)

306. Ҳисобро бо фаҳмондадихӣ иҷро намоед:

$$\begin{array}{r} \times 65 \\ \underline{\quad} \\ 7 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 215 \\ \underline{\quad} \\ 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 196 \\ \underline{\quad} \\ 5 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 318 \\ \underline{\quad} \\ 3 \end{array}$$

307. Дар фирмаи дўзандагӣ 150 м шоҳивор ҳаст. Аз он 50-то куртаи якхела дўхтан мумкин.

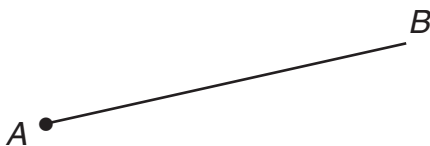
90 м газвор истифода гардид. Ифодаҳои зеринро ҳисоб карда, чи ро доништан мумкин:

$$\begin{array}{l} 150 - 90 \qquad 150 : 50 \qquad | \qquad 90 : (150 : 50) \\ (150 - 90) : (150 : 50) \qquad | \qquad 90 - (150 - 90) \end{array}$$

308. Ба расмҳо нигаред ва матнро хонед.

Офтоб ба фазо нурҳои равшанӣ паҳн мекунад. Онҳо дар тамоми самтҳо ба дуриҳои беҳад рафта мерасанд. Дилшод расми Офтоб ва чанд нури онро кашид. Оё ҳамаи нурҳоро кашидан мумкин? Ҷавобатонро фаҳмонда диҳед. Одатан нур ин тавр тасвир меёбад:

Нуқтаи A —оғози нур. Бо ҳарфи B нуқтаи дилхоҳи ин нурро ифода кардан мумкин. Нур охир надорад. Нурро дар самти дилхоҳ кашидан мумкин. Он дар самти гуногун беҳад давом мекунад

$275 \cdot 3$

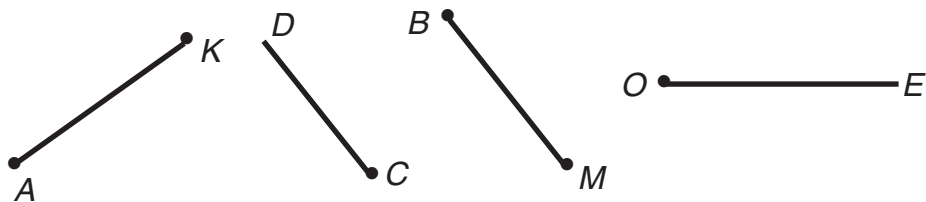
$326 \cdot 2$

$13 \text{ т } 040 \text{ кг} - 8 \text{ т } 600 \text{ кг}$

$26 \text{ м } 74 \text{ см} + 18 \text{ м } 37 \text{ см}$

314. Аз расм нурҳоро ёфта, онҳоро номбар кунед:

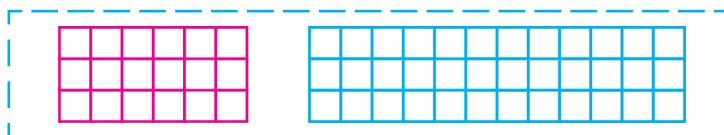

Нур аз порча бо чӣ фарқ мекунад?

315. $(10 \text{ т} - 6 \text{ ср}) : 2$ | $8\,234 \cdot 5$ | $1\,000 \cdot 8 : 4$
 $(2 \text{ м} - 80 \text{ см}) : 4$ | $62\,758 \cdot 4$ | $1\,000 \cdot 6 : 100$

316. Ҳар як чоркунҷаи рост ба чанд катакча тақсим шуданахро бо ду усул ҳисоб кунед:

317. Ҳалро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r} \times 709 \\ \quad 6 \\ \hline 4\,254 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 80\,306 \\ \quad 9 \\ \hline 722\,754 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 60\,038 \\ \quad 7 \\ \hline 420\,266 \end{array}$$

318. Зарбро бо фаҳмондадихӣ иҷро кунед:

$3\,048 \cdot 9$ | $50\,003 \cdot 8$ | $45\,004 \cdot 7$

319. 1) Ба навиштаҷот нигоҳ кунед ва чӣ тавр иҷро шудани зарбро фаҳмонед:

$$\begin{aligned} 8 \text{ км } 056 \text{ м} \cdot 4 &= 32 \text{ км } 224 \text{ м} \\ 8 \text{ км } 056 \text{ м} &= 8\,056 \text{ м} \\ 32\,224 \text{ м} &= 32 \text{ км } 224 \text{ м} \end{aligned}$$

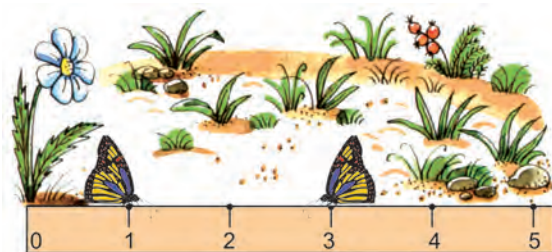
$$\begin{array}{r} \times 8\,056 \\ \quad 4 \\ \hline 32\,224 \end{array}$$

2) Ҳал намоед: $2 \text{ т } 074 \text{ кг} \cdot 5$; $14 \text{ ср } 15 \text{ кг} \cdot 7$

320. Дар расм чиро мебинед?

1) Кадом шапалак аз гул дуртар истодааст?
Чавоби худро асоснок намоед.

2) Ба наздатон хаткашаки донишомӯзонро гузored ва ба ҷадвали он нигоҳ кунед. Штрихи муқобили ададеро ёbed, ки оғози шумурданро ифода мекунад. Адади муқобили штрихҳоро гӯед.

Дар ҷадвали хаткашак кадом адади аз ҳама калон навишта шудааст? Порчаҳои ҷадвалро аз 0 то 1, аз 1 то 2, аз 2 то 3 ва ҳамин тариқ то охири ҷадвал нишон диҳед.

321.

Агар $a = 3$; $a = 30$; $a = 300$ бошад, қимати ифодаи $a \cdot 10 + 560$ -ро ёbed.

322.

$75\ 602 \cdot 3 + 14\ 856 \cdot 4$ $36\ \text{кг}\ 257\ \text{г} \cdot 5$
 $2\ 007 \cdot 9 - 3\ 016 \cdot 2$ $15\ \text{ср}\ 16\ \text{кг} \cdot 6$

323.

Чойи зарбкунандаҳоро тағйир дода, зарб занед:

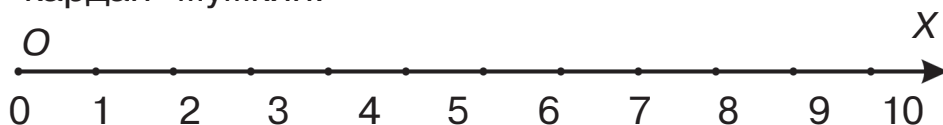
$3 \cdot 368$ | $4 \cdot 8\ 012$ | $6 \cdot 12\ 005$ | $7 \cdot 8\ 009$

324.

Мошина то нисфирӯзӣ 2 соат, баъди нисфирӯзӣ бо ҳамин суръат боз 4 соат роҳ гашт. Вай ҳамагӣ 300 км роҳ паймуд. Мошина то нисфирӯзӣ ва баъди нисфирӯзӣ чанд километр роҳ гаштааст?

325. Мотосиклрон дар 4 соат 240 км масофаро тай кард. Агар мотосиклрон суръатро ба 8 км/соат зиёд кунад, дар фосилаи чунин вақт чӣ қадар масофаро тай менамояд? Масъаларо бо ду усул ҳал намоед.

326. 1) Ҷадвали бепоёни дарози хаткашакро пеши назар оваред. Ин ҷадвалро бо нур қиёс кардан мумкин.

Номи нурро бигӯед. Оғози нур (оғози шумора-ро)-ро нишон диҳед. Он бо кадом ҳарф ишора гардидааст? Порчаи дар байни ду нуқтаи ҳамсоияи дилхоҳ бударо чен кунед. Он ба чӣ баробар аст?

ОХ адади нур ё ки нури координата, ҳамчунин тири ададҳо номида мешавад. Нуқтаи О — ибтидои нур. Порчаи аз 0 то 1 порчаи воҳид номида мешавад.

Дар нури ОХ дарозии он ба 1 см баробар аст.

2) Нури ададаш ОХ-и дарозии порчаи воҳидиаш 2 см, 1 см бударо ба се катаки дафтар баробар кашед.

327. Се порчаи дарозии яке 4 см 6 мм, дуюмӣ аз якумӣ 2 маротиба дароз ва сеюмӣ аз дуюмӣ 4 см кӯтоҳро кашед.

328.

$$72\ 030 - (3\ 745 + 14\ 075)$$

$$86\ 000 - 72\ 419 - 9\ 068$$

$$24\ 005 \cdot 7$$

$$6 \cdot 3\ 856$$

329. 1) Ҳаллашро фаҳмонед:

$$240 \cdot 5 = 24 \text{ даҳӣ} \cdot 5 = 120 \text{ даҳӣ} = 1\ 200$$

$$400 \cdot 3 = 4 \text{ садӣ} \cdot 3 = 12 \text{ садӣ} = 1\ 200$$

$$13\ 000 \cdot 2 = 13 \text{ ҳазорӣ} \cdot 2 = 26 \text{ ҳазорӣ} = 26\ 000$$

2) Чунин ҳисобкунӣ чаро қулай буданашро фаҳмонед:

			4	8	0				7	5	0	0			9	7	0	0	0				
			×	9					×	6					×	3							
			4	3	2	0			4	5	0	0	0		2	9	1	0	0	0			

330. Дар шакли сутун навишта, ҳисоб кунед:

$$2\ 500 \cdot 4$$

$$30\ 900 \cdot 5$$

$$80\ 020 \cdot 7$$

Дар хотир доред! Ҳангоми зарбшавандаҳо дар шакли сутун навиштан зарбкунандаҳо ба зери ҳамдигар чунон навишта мешавад, ки сифрҳо дар як тараф (тарафи рост) меистад.

331. Ба мағоза рӯзи якум 118 м 60 см, рӯзи дуюм нисбати рӯзи якум 62 м 70 см кам, рӯзи сеюм нисбати рӯзҳои якуму дуюм якҷоя 84 м 40 см кам газвор оварданд. Ба мағоза дар давоми се рӯз чӣ қадар газвор овардаанд?

332. $5\ 023 \cdot 9 + 32\ 601$ | $6 \cdot 24\ 745 - 19\ 805 \cdot 4$

333. Қоз, мурғ ва мурғи марҷонро дар тарозу баркашиданд. Вазни қоз 4 кг 950 г, вазни мурғ нисбати вазни қоз 2 кг 130 г кам, вазни мурғи марҷон нисбати вазни якҷояи қоз ва мурғ 1 кг 840 г зиёд баромад. Вазни мурғи марҷон чӣ қадар аст?

334. 1) Аз саҳифаи 193 ҳангоми зарб чӣ тавр ба ҳамдигар алоқаманд будани ададҳоро хонед ва ҷадвалро пур кунед:

Зарбшаванда	94		42			84
Зарбкунанда		23	3	7	15	
Ҳосили зарб	94	46		84	60	0

335. Ҳал ва санҷиши муодилаҳоро фаҳмонед:

$$\begin{aligned} \text{а) } x \cdot 9 &= 45 \\ x &= 45 : 9 \\ x &= 5 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Санҷиш:} \\ 5 \cdot 9 &= 45 \\ 45 &= 45 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{б) } x \cdot 3 + 50 &= 170 \\ x \cdot 3 &= 170 - 50 \\ x \cdot 3 &= 120 \\ x &= 120 : 3 \\ x &= 40 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Санҷиш:} \\ 40 \cdot 3 + 50 &= 120 + 50 = 170 \\ 170 &= 170 \end{aligned}$$

336. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x \cdot 8 = 48 \quad | \quad 4 \cdot x = 32 \quad | \quad x \cdot 11 - 30 = 36$$

337. Дурустии ҳисобкунии ифодаро санҷед:

$$7 \cdot 91 \quad 203 \quad - \quad 856 \quad : \quad 4 \quad + \quad 708 \quad : \quad 3 = 638 \quad 443$$

$$\begin{array}{r} 1) \quad \begin{array}{r} 91 \ 203 \\ \times \quad \quad 7 \\ \hline 638 \ 421 \end{array} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2) \quad \begin{array}{r} 856 \\ - 8 \quad \quad | \quad 4 \\ \hline 5 \quad \quad | \quad 214 \\ - 4 \quad \quad | \\ \hline 16 \quad \quad | \\ - 16 \quad \quad | \\ \hline 0 \quad \quad | \end{array} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 3) \quad \begin{array}{r} 708 \\ - 6 \quad \quad | \quad 3 \\ \hline 10 \quad \quad | \quad 236 \\ - 9 \quad \quad | \\ \hline 18 \quad \quad | \\ - 18 \quad \quad | \\ \hline 0 \quad \quad | \end{array} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 4) \quad - \quad 638 \ 421 \\ \quad \quad \underline{214} \\ \quad \quad 638 \ 207 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 5) \quad + \quad 638 \ 207 \\ \quad \quad \underline{236} \\ \quad \quad 638 \ 443 \end{array}$$

338. Квадрати периметраш ба 32 см баробар бударо кашед. Чоркунҷаи рости чунин периметр доштаро кашед.

339. $7\ 000 - 624 \cdot 3$
 $924 + 492 \cdot 8$

$50\ 403 \cdot 7 + 8\ 032 \cdot 9$
 $100\ 000 - 4\ 564 \cdot 9$

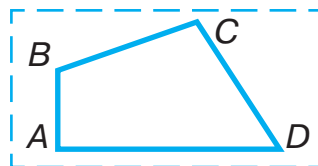
340. Хиштчин рӯзе 1000-то хишт чинданааш лозим. Ў дар нимаи якуми рӯз 487-то хишт мечинад, ин нисбати нимаи дуюми рӯз чиндааш 18-то кам. Хиштчин оё нақшаи рӯзро иҷро кардааст?

341. Масофаи байни шаҳрҳои Тошканду Бекобод 144 км. Автобус ин масофаро дар 3 соат тай мекунад. Мошини сабукрав бошад, ин роҳро бо суръати 72 км/соат тай мекунад. Суръати кадом мошин баланд ва чӣ қадар зиёд аст?

342. Масъалаҳоро муодила тартиб дода, ҳал кунед:
 1) Адади номаълум 8 маротиба зиёд гардад, 1392 ҳосил мешавад. Адади номаълумро ёбед.
 2) Адади фикршуда 8-то кам гардад, 3 485 ҳосил мешавад. Кадом ададро фикр кардаанд?

343. $(2\ 456 + 52) : 4 \cdot 3$ | $12 \text{ кг } 067 \text{ г} \cdot 4$
 $861 : 7 + 9 \cdot 3\ 092$ | $5 \text{ шабонарӯзу } 14 \text{ соат} \cdot 8$

344. Тарафҳои чоркунҷаи $ABCD$ -ро бо миллиметр чен кунед ва периметри онро ёбед.

345. Қимати ифодаҳои $a + b$ ва $a - b$ -ро бо қимати додашудаи a ва b ҳисоб кунед:

- 1) $a = 626\ 546$ ва $b = 90\ 049$
2) $a = 99\ 891$ ва $b = 46\ 059$

Тақсим ба адади якхонадор

346. Ҳосили тақсими ду ададро аз амали зарбкунӣ истифода бурда, ёфтан мумкин: барои ин ҳангоми зарби тақсимшаванда адади тақсимкунандаро ёфтан лозим.

Масалан: $60 : 5 = 12$, зеро $12 \cdot 5 = 60$.

Дурустии баробариро аз амали зарб истифода бурда санҷед:

$$75 : 5 = 15 \quad | \quad 80 : 20 = 4 \quad | \quad 720 : 8 = 90$$

347. Чӣ тавр иҷро карда шудани тақсимоти бақиядорро фаҳмонед.

$$\begin{array}{r} - 59 \overline{) 7} \\ \underline{56} \\ 3 \end{array}$$

Санҷиш:

$$3 < 7; 8 \cdot 7 = 56$$

$$8 \cdot 7 + 3 = 59$$

- Дар хотир доред!** Барои санҷидани дурусти иҷро карда шудани тақсими бақиядор ҳосили тақсим ба тақсимкунанда зарб зада, ба натиҷа бақия ҳам карда мешавад.

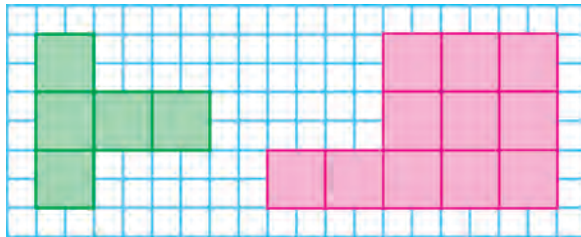
348. Тақсими бақиядорро бо санҷиш иҷро намоед:
- $$20 : 3 \quad | \quad 83 : 9 \quad | \quad 70 : 6$$

- Дар хотир доред!** Бақия ҳар доим аз тақсимкунанда хурд мешавад.

349. Агар помидор ба қуттии 6 кг-мӣ ҷойгир шавад, 5-то қуттӣ лозим мешавад. Ҳамин қадар помидорро ба чанд қуттии 10 кг-мӣ ҷойгир кардан мумкин?

350. Сантиметрҳои квадрати ҳар як шакро шуморед. Масоҳати ҳар як шакл ба чанд сантиметри квадрати баробар аст?

351. $640 : 8$ | $72 : 18$ | $80 : 5$ | $3\ 083 \cdot 7 + 9$ | $806 \cdot 9$
 $270 : 3$ | $95 : 19$ | $55 : 5$ | $50\ 604 \cdot 6 - 274\ 325$

352. Чӣ хел ҳосил кардани натиҷаро фаҳмонда диҳед:

$$0 : 85 \quad | \quad 0 : 16 \quad | \quad 34 : 1 \quad | \quad 93 : 1 \quad | \quad 57 : 57 \quad | \quad 90 : 90$$

353. Дурустии ҳалро фаҳмонед:

$$(14 + 49 + 21) : 7 = 14 : 7 + 49 : 7 + 21 : 7 = 12$$

$$(15 + 30 + 18 + 9) : 3 = 15 : 3 + 30 : 3 + 18 : 3 + 9 : 3 = 24$$

354. 1) Чӣ тавр иҷро шудани амали тақсимро фаҳмонед:

$$684 : 2 = (600 + 80 + 4) : 2 = 600 : 2 + 80 : 2 + 4 : 2 = 300 + 40 + 2 = 342$$

$$825 : 3 = (600 + 210 + 15) : 3 = 600 : 3 + 210 : 3 + 15 : 3 = 200 + 70 + 5 = 275$$

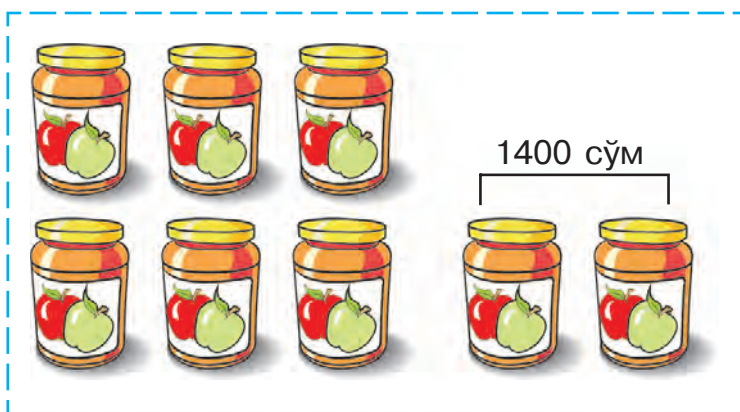
2) Ҳалли ин мисолҳоро дар шакли сутун навишта, ҳосили тақсимро ёбед.

355. 1) Ҳалро дар шакли сутун навишта, амалро иҷро кунед:

$$508 : 2 \quad 852 : 3 \quad 784 : 4 \quad 630 : 5$$

2) Тақсимро бо амали зарб санҷед.

356. Юсуф 3 банка, Салим 5 банка шарбати себ хариданд. Барои харид Салим нисбати Юсуф 1400 сўм бештар сарф намуд. 1 банка шарбати себ чанд сўм меистад? Юсуф чӣ қадар пул сарф кардааст? Салим чӣ қадар пул додааст?

Ҳал:

- 1) $5 - 3 = 2$ (банка)
- 2) $1400 : 2 = 700$ (сўм)
- 3) $700 \cdot 3 = 2100$ (сўм)
- 4) $700 \cdot 5 = 3500$ (сўм)

Санҷиш:

$$\begin{array}{r} \_ 3500 \\ - 2100 \\ \hline 1400 \end{array}$$

Баробари иҷрои ҳар як амал чиро донистед?

357.

$$\begin{array}{|l|l|l|l|} \hline 460 : 2 & 550 : 5 & 0 : 124 & 6\,000 - (500 + 243 \cdot 4) \\ \hline 930 : 3 & 560 : 7 & 372 : 1 & 2\,894 + (800 - 94 \cdot 7) \\ \hline \end{array}$$

358.

Поезд 316 км роҳро тай карданаш лозим буд. Вай 109 км роҳро тай кард. Поезд аз пештара боз чанд километр зиёд роҳро тай карданаш лозим?

- 359.** Адади бисёрхонадорро ба адади якхонадор хаттӣ тақсим кардан мисли адади сеҳонадорро ба адади якхонадор тақсим намудан иҷро карда мешавад. Адади сеҳонадор ба адади якхонадор чӣ тавр тақсим шуданаширо фаҳмонед. Акнун тақсимшавии адади чорхонадорро ба адади якхонадор дида мебароем.

$ \begin{array}{r} 8562 \overline{)3} \\ \underline{6} \\ 25 \\ \underline{24} \\ 16 \\ \underline{15} \\ 12 \\ \underline{12} \\ 0 \end{array} $	$ \begin{array}{r} 2854 \\ \times 3 \\ \hline 8562 \end{array} $
---	---

Фаҳмондан: 8562-ро ба 3 тақсим кардан лозим.

Ҳазорихоро тақсим мекунем:

8 ҳазор — тақсимшавандаи аввалини **но-пурра**. Адади 8 ба 3 тақсим мегардад. Аз ин мебарояд дар тақсимои ҳазорихо, садихо, даҳихо ва воҳидҳо, яъне 4 рақам мешавад. Ба ҷои ҳар як рақам нуқта монда баромадан мумкин.

Тақсим мекунем: $8 : 3 = 2$ — дар ҳосили тақсим 2-то ҳазорӣ мешавад. **Зарб мезанем:** $2 \cdot 3 =$

$= 6$ — ҳамин миқдор ҳазорро тақсим кардем.

Тарҳ менамоем: $8 - 6 = 2$ — ҳамин қадар ҳазорро тақсим накардем.

Бақияро бо тақсимкунанда муқоиса мекунем: бақия (2) аз тақсимкунанда (3) хурд. Аз

ин мебарояд, ки тақсимиро давом додан мумкин.

Садиҳоро тақсим мекунем: 2 ҳазорӣ – ин 20 садӣ ва 5 садӣ, ҳамааш 25 садӣ.

Ин тақсимшавандаи дуҷоми нопурра.

Тақсим мекунем: $25 : 3$ – дар ҳосили тақсим ҳамин қадар 8 садӣ мешавад. Фаҳмонданро давом диҳед. Чӣ хел иҷро шудани санҷиширо фаҳмонед.

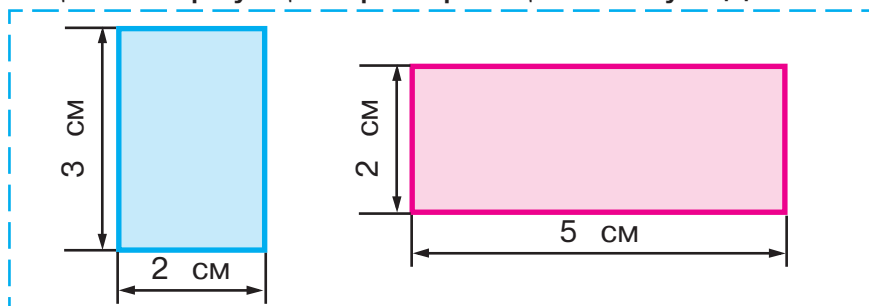
360. Тақсимиро дар шакли сутун навишта, бо фаҳмондан иҷро кунед:

$$8\ 635 : 5 \quad | \quad 5\ 032 : 4 \quad | \quad 9\ 042 : 2$$

361. Барои арҷаи солинавӣ Насиба 7-то бозичаи нархаш якхела, Карима бошад, ҳамин хел 9-то бозича харид. Барои харидани бозичаҳо Карима нисбати Насиба 1060 сӯм бештар пул сарф намуд. Насиба барои хариди бозичаҳо чӣ қадар пул сарф кардааст? Карима барои харид кардани чизҳояш чӣ қадар пул сарф намудааст?

362. Дар тайёра барои 145 мусофирон ҷой ҳаст. Ба 4 рейси тайёра 514-то чипта фурӯхтанд. Ба ин рейсҳо боз чӣ қадар чипта фурӯхтан мумкин?

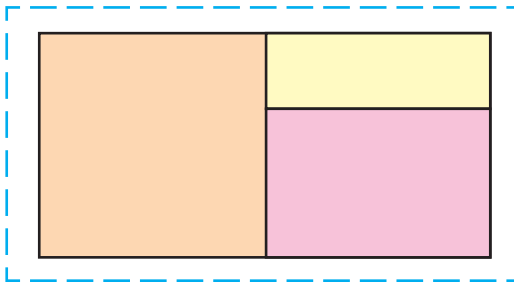
363. Аз рӯйи маълумотҳои додашуда периметр ва масоҳати чоркунҷаи ростро ҳисоб кунед:

364.

$$\begin{array}{|l|l|l|l|} \hline 7\,242 : 3 & 7\,146 : 6 & 9 \cdot 4\,058 & 747 : 747 \\ \hline 7\,940 : 4 & 7\,406 : 7 & 6 \cdot 3\,240 & 482 : 1 \\ \hline \end{array}$$

365. Чоркунҷаи рост ба 3-то росткунҷаи рост тақсим карда шуд. Ченакҳои заруриро иҷро кунед ва масоҳати ҳар як чоркунҷаи ростро ҳисоб кунед.

366. 1) Квадратеро, ки тарафҳояш 1 м аст, **метри квадратӣ** меноманд. Вай воҳиди нав ва ниҳоят калони ченаки масоҳат аст. Агар калимаи метри квадратӣ бо ададҳо ояд, мухтасар навишта мешавад: 14 м. кв; 14 м².
2) Дарози хона 4 м, бараш бошад, 3 м. Масоҳати хонаро бо метри квадратӣ ифода кунед.
3) Дарозӣ ва бари синфхонаатонро чен кунед. Масоҳати онро бо метри квадратӣ ёбед.
367. Аз замини наздиҳавлигӣ 4 қуттӣ бодиринги ҳар кадомаш 11 килограммӣ ва ба 5-то қуттии якхела помидор ғундоштанд. Ҳамагӣ 89 кг бодирингу помидорро чамъ оварданд. Ба ҳар як қуттӣ чанд кг-мӣ помидор ҷой карда шудааст?
368. Секунҷаҳои баробарпаҳлӯ ва баробартараф як хел периметр доранд. Тарафҳои секунҷаи баробартараф 18 см, асоси секунҷаи баробарпаҳлӯ 20 см. Тарафи паҳлӯи секунҷаи баробарпаҳлӯро ёбед.

369. 1) Ҳалро дар шакли сутун нависед:
 $5\ 372 : 4$ | $97\ 055 : 7$ | $732\ 415 : 5$

2) Тақсими бақиядорро ичро кунед:

$$70 : 9 \quad | \quad 50 : 8 \quad | \quad 21 : 13 \quad | \quad 23 : 17$$

370.

Тақсими бақиядорро ичро кунед:

$$51 : 6 \quad | \quad 85 : 9 \quad | \quad 13 : 5 \quad | \quad 12 : 7$$

371.

Чоркунҷаи рости дарозиаш 7 см ва бараш аз он 2 см кўтоҳро кашед. Ба мисли ҳамин квадрати периметрноқро кашед.

372.

Чӣ тавр тақсим шудани адади сеҳонадорро ба адади якҳонадор фаҳмонед. Тақсими адади чорҳонадорро ба адади якҳонадор дида бароед.

$$\begin{array}{r} 3764 \\ - 36 \quad 94 \\ \hline 16 \\ - 16 \\ \hline 0 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 57246 \\ - 54 \quad 954 \\ \hline 32 \quad \bullet \bullet \bullet \\ - 30 \\ \hline 24 \\ - 24 \\ \hline 0 \end{array}$$

Фаҳмондан: 5724-ро ба 6 тақсим кардан лозим. 5 ҳазорро ба 6 тақсим намоем, 0 ҳазор ҳосил мегардад, аммо дар аввали адад 0 навишта намешавад.

Садихоро тақсим мекунем.

57 садӣ – тақсимшавандаи аввалини нопурра. Аз ин мебарояд, ки дар ҳосили тақсим садихо, даҳихо ва воҳидҳо (якиҳо) мешавад.

Тақсим мекунем: $57 : 6$ — дар ҳосили тақсим 9-то садӣ мешавад. **Зарб мезанем:** $9 \cdot 6 = 54$ — ҳамин қадар садиро тақсим кардем.

Тарҳ мекунем: $57 - 54 = 3$ – ҳамин қадар садиरो тақсим накардем.

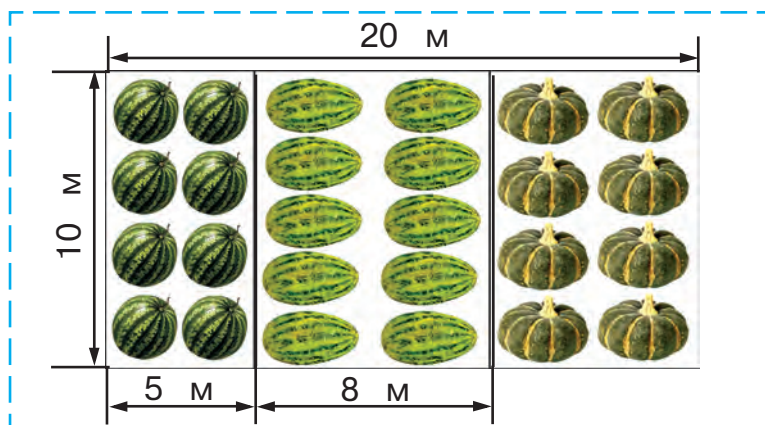
Бақияро бо тақсимкунанда қиёс менамоем: бақия (3) аз тақсимкунанда (6) хурд аст. Аз ин мебарояд, ки тақсимро давом додан мумкин. Фаҳмонданро давом диҳед. Ҳалро санҷед.

373. Фаҳмонда, ҳал кунед ва санҷед:

$$\begin{array}{l} 1\ 856 : 4 \\ 3\ 234 : 7 \end{array} \quad \begin{array}{l} 38\ 576 : 4 \\ 61\ 384 : 8 \end{array} \quad \begin{array}{l} 134\ 542 : 2 \\ 247\ 932 : 3 \end{array}$$

374. Китоби 118 саҳифагиро духтарбача аввал ҳар рӯз 16 саҳифагӣ 4 рӯз, рӯзҳои боқимонда 18 саҳифагӣ хонда ба охир расонд. Духтарбача китобро чанд рӯз хонда ба охир расондааст?

375. Аз маълумотҳо истифода бурда, ба тарбуз, харбуза ва каду чӣ қадар майдон ҷудо карда шуданашро муайян кунед:

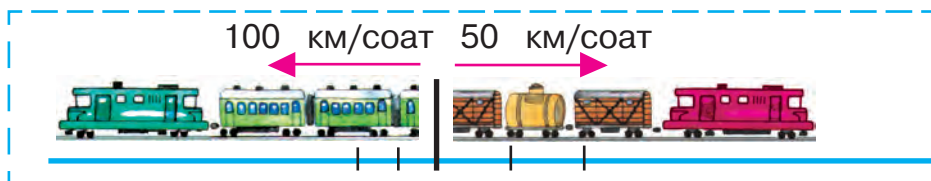
376. Ба 4 000 сўм 5-то мизи якхела хариданд. Барои бо ҳамин нарх харид кардани 6-то ҷевони китоб чӣ қадар пул лозим?

377. $19\ 284 : 6$ | $24\ 948 : 7$ | $(8\ 014 - 7\ 945) \cdot 9$
 $25\ 016 : 4$ | $26\ 120 : 8$ | $8 \cdot (2\ 356 + 6\ 127)$

- 378.** 1) Мошинҳои боркаш ва сабук дар 1-соат ба ҳам чӣ қадар наздик мешаванд? Дар 2 ва 6 соат-чӣ?

- 2) Поездҳои баркаш ва тезгард дар 1 соат аз якдигар чӣ қадар дур мешаванд? Дар 2 ва 6 соат-чӣ?

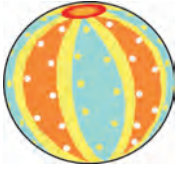

- 379.** Квадрати тарафҳояш 1 мм — **миллиметри квадратӣ** мешавад. Он воҳиди ченкунии масоҳат аст. Бо ададҳо ояд, миллиметри квадратӣ, мухтасар ин тавр навишта мешавад: 72 мм. кв., 9 мм². Дарозӣ ва бари тасмаро бо миллиметрҳо чен кунед. Масоҳати онро ёбед.

- 380.** Барои ороиши куртаи занон дар ҳошияи он дар шакли чоркунҷаи рост тасма дӯхтанд. Бари тасма 20 мм, дарозияш 400 мм аст. Масоҳати тасмаро ёбед.

381. Мувофиқи расмҳо масъалаҳо тартиб диҳед ва онҳоро ҳал намоед. Ҷавоби пурраро гӯед.

<p>1)</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> </div> <p style="text-align: center;">?</p> <p style="text-align: center;">500 сўм, 4 маротиба арзон</p>	<p>2)</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> </div> <p style="text-align: center;">8 кг, 5 кг вазнин</p> <p style="text-align: center;">?</p>
---	--

382. $894 : 3$ | $5\ 536 : 8$ | $10\ 703 : 7$ | $37\ 284 : 4$
 $980 : 4$ | $4\ 655 : 5$ | $39\ 258 : 6$ | $43\ 668 : 9$

Аз машқи 372 чӣ гуна амалӣ гардидани тақсими адади якхонадорро хонед: Ҳалли онҳоро аз рӯи ин нақша фаҳмонед:

- 1) Тақсимшавандаи якуми нотамом ...
- 2) Тақсим мекунем: ...
- 3) Зарб мезанем: ...
- 4) Тарҳ мекунем: ...
- 5) Бақияро бо тақсимқунанда муқоиса мекунем: ...
- 6) Тақсимшавандаи дуюми нопурра ...

383. Ададҳоро бо кўмаки нури ададӣ муқоиса кардан мумкин.

Дарозии порчаи OA ба 5 порчаи воҳидӣ баробар, дарозии порчаи OB бошад, ба дарозии 7 воҳиди порча баробар аст. Дар нур нуқтаи A нисбати нуқтаи B дар чаптар меҳобад. Порчаи OA аз порчаи OB хурд, адади 5 аз

адади 7 хурд аст. Нуқтаи B аз нуқтаи A дар росттар меҳобад. Порчаи OB аз порчаи OA калон, адади 7 аз адади 5 калон аст.

384. 1) Сайёҳон 40 нафарӣ бо ду автобус ва дар ҳар як чор мошини сабукрав 5 нафарӣ ба роҳ баромаданд. Дар автобусҳо нисбати мошинҳои сабукрав чӣ қадар бисёр сайёҳон ба роҳ баромадаанд?

2) Саволи масъаларо чунон иваз намоед, ки он бо ифодаи $40 \cdot 2 + 5 \cdot 4$ ҳал гардад.

385.

Дар яке аз биноҳои бисёрошӯна сохташуда 48 хонадон ва дигараш 36 хонадон ҳаст. Дар Соли нав 54 соҳиби хонадон кӯчида омаданд. Боз чандто хонадон холист?

386.

$$\begin{array}{|l|l|l|l|} \hline 10\ 572 : 4 & 55\ 488 : 6 & 7 \cdot 4\ 045 & 749 : 749 \\ \hline 20\ 881 : 7 & 18\ 992 : 8 & 9 \cdot 3\ 480 & 452 : 1 \\ \hline \end{array}$$

387. Ҷадвалро пур кунед:

a	80		84	48	1	
b	16	7		1	1	35
$a : b$		12	12			0

1) Агар тақсимкунанда ва ҳосили тақсим маълум бошад, тақсимшавандаро чӣ тавр меёбанд?

2) Агар тақсимшаванда ва ҳосили тақсим маълум бошад, тақсимкунандаро чӣ тавр меёбанд?

3) Ҳалли муодила ва санҷиши онро фаҳмонед:

$$x : 4 = 15$$

$$x = 15 \cdot 4$$

$$x = 60$$

$$90 : x = 18$$

$$x = 90 : 18$$

$$x = 5$$

$$x : 4 - 60 = 120$$

$$x : 4 = 120 + 60$$

$$x : 4 = 180$$

$$x = 180 \cdot 4$$

$$x = 720$$

$$\begin{array}{l} \text{Санҷиш:} \\ 60 : 4 = 15 \\ 15 = 15 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \text{Санҷиш:} \\ 90 : 5 = 18 \\ 18 = 18 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \text{Санҷиш:} \\ 720 : 4 - 60 = \\ = 180 - 60 = 120 \\ 120 = 120 \end{array}$$

388. Муодиларо ҳал кунед:

$$\begin{array}{l} 42 : x = 2 \quad | \quad x : 13 = 39 \quad | \quad 90 - 60 : x = 87 \\ x \cdot 16 = 48 \quad | \quad x - 18 = 54 \quad | \quad 80 : x + 4 = 8 \end{array}$$

389. $4\ 376 : 8$ $9\ 478 : 7$ $34\ 172 : 4$

390. Сайёҳон бо қайқ 52 км шино карданд. Сар-аввал роҳро дар 4 соат бо суръати 7 км/соат, роҳи боқимондаро бо суръати 8 км/соат паймуданд. Сайёҳон ҳамагӣ чӣ қадар вақт дар роҳ буданд?

391. $(2\ 000 - 1\ 705) \cdot 9$ $8\ 000 - (4\ 536 + 160 \cdot 3)$

392. Ҳалро дар шакли сутун навишта, ҳосили тақсимро ёбед:

$24\ 759 : 3$ $7\ 948 : 4$ $3\ 190 : 5$ $4\ 152 : 6$

393. $(30\ 000 - 9\ 864) \cdot 3$ $0 \cdot 4$ $356 : 1$ $639 : 639$
  $30\ 000 - 9\ 864 \cdot 3$ $0 : 4$ $843 \cdot 1$ $1 \cdot 524$

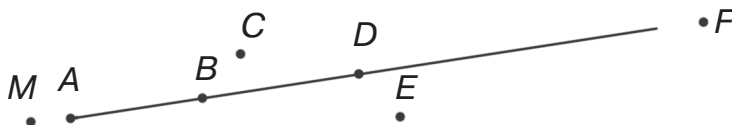
394. Аз нақшаи машқи 382 истифода бурда, амали тақсимро фаҳмонед:

395. Ҳосили тақсимро ёбед, дурустии натиҷаро бо зарб санҷед:

$$1\ 740 : 6 \quad | \quad 7\ 680 : 8 \quad | \quad 2\ 745 : 9 \quad | \quad 2\ 535 : 5$$

396. Аз анбор 32 қуттии ҳар яке 7 кг-мӣ кулчақанд ва якчанд қуттии ҳар яке 9 кг-мӣ конфет фиристоданд. Кулчақанд ва конфети дар як-чоягӣ фиристода 449 кг-ро ташкил дод. Чанд қуттӣ конфет фиристода шудааст?

397. Нуқтаҳои дар нури AB хобида ва дар ҳамин нур нахобидаро гӯед.

398. $(5\ 000 - 3\ 893) : 9$ | $8\ 000 - (2\ 778 + 439 \cdot 6)$
 $3\ 063 + 5\ 094 \cdot 8$ | $2\ 145 + (7\ 070 - 900 : 3)$

399. Муодиларо ҳал кунед ва онро санҷед:

  $x : 15 = 3$ | $72 : x = 3$ | $18 : x + 16 = 18$

400. Бо фаҳмондан ҳал кунед ва натиҷаро санҷед:

$$142\ 800 : 4 \quad | \quad 29\ 004 : 6 \quad | \quad 509\ 700 : 5$$

401. Харрот 100-то детал тайёр кард. Дар ҳар як соати 3 соати аввал 12-тогӣ, дар ҳар як соати минбаъда 16-тогӣ детал тайёр гардид. Вай чанд соат 16-тогӣ детал тайёр кардааст?

Ҳал:

1) $12 \cdot 3 = 36$ (д.)

3) $64 : 16 = 4$ (соат)

2) $100 - 36 = 64$ (д.)

Бо ҳар як амал чиро доништа гирифтандонро фаҳмонед.

402. Аз ҷадвал истифода бурда, масъала тартиб диҳед ва ҳаллашро ба анҷом расонед.

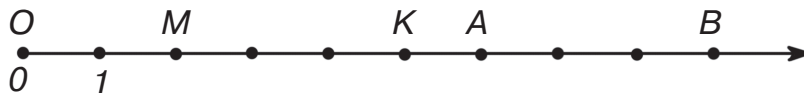
Арзишаш	Миқдораш	Нархаш
25 сўм	6 кг	] 270 сўм
?	3 кг	

Ҳал:

- 1) $25 \cdot 6 = 150$ (сўм)
- 2) $270 - \square = \square$ (сўм)
- 3) $\square : \square = \square$ (сўм)

403. Дар як ҳалта 48 кг, дар дуюмаш бошад, 36 кг шакар ҳаст. Онҳоро ба 42-то ҳалтачаи якхела андохтанд. Барои ҷойгир кардани шакари ҳар як ҳалта чандтоғӣ ҳалтача зарур меояд?

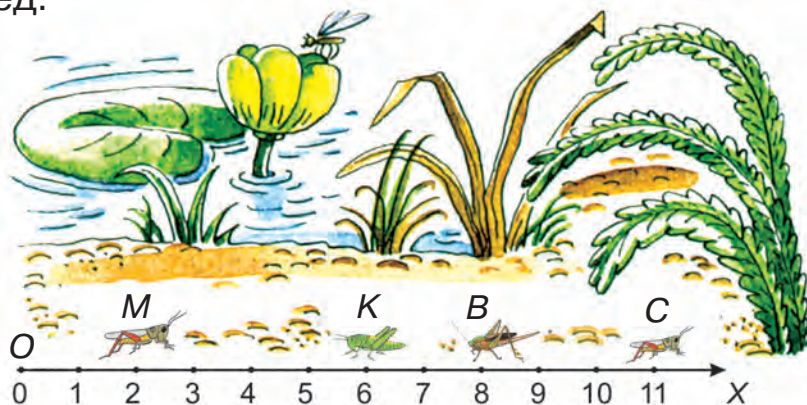
404. Ба нуқтаҳои M , K , A , B кадом ададҳо мувофиқ меоянд?

Адади ба нуқтаи нури ададӣ (координата) мувофиқоянда **координатаи** ана ҳамин нуқта аст.

Нуқта	Координата	Тарзи навишт
O	0	O (0)
M	2	M (2)
A	6	A (6)

- 405.** Координатаи нуқтаҳои маллаҳо нишастаро хонед.

Кадам нуқта чаптар. $M(2)$ ё ки $B(8)$?
Кадам нуқта росттар. $K(6)$ ё ки $C(11)$?

406. Ду квадрате кашед, ки тарафи якеаш 3 см 9 мм, тарафи дуюмаш 4 см 3 мм бошад ва онҳоро бурида гиред. Периметри ҳар як квадратро ёбед.

407. $74\ 196 : 4$ | $29\ 571 : 3$ | $172\ 942 : 2$ | $748\ 915 : 5$
 $80\ 080 : 8$ | $15\ 009 : 3$ | $27\ 063 : 9$ | $96\ 180 : 2$

408. Агар соати дар расм буда, 15 дақиқа пеш рафта бошад, вақти аниқро ҳисоб карда диҳед. Агар 20 дақиқа ақиб монад-чӣ?

409. Адади 45 054-ро ба 9 тақсим карда, донишомӯзи яқум дар ҳосили тақсим адади 506, донишомӯзи дуюм адади 5 006, донишомӯзи сеюм адади 56-ро ҳосил кард. Кадоме аз онҳо мисолро дуруст ҳал кардааст, санҷед.

Ҳангоми тақсими адади бисёрхонадор ба адади якхонадор дар навишти ҳосили тақсим чанд рақам буданашро пешакӣ аниқ кардан муфид аст. Ҳангоми тақсим пеши роҳи хатогиро мегирад.

- 410.** Аз нақшаи машқи 382 истифода бурда, амали тақсимро фаҳмонед:

-	4	3	6	4		-	5	4	1	2	6
-	4	0	0	0		-	5	4	0	0	2
-	3	0	0	0		-	1	0	0	0	0
-	0	0	0	0		-	0	0	0	0	0
-	3	6	0	0		-	1	2	0	0	0
-	3	6	0	0		-	1	2	0	0	0
-	0	0	0	0		-	0	0	0	0	0

- 411.** Сараввал ҳангоми тақсим чанд рақам ҳосил шуданашро аниқ кунед. Инро бо амали тақсим санҷед:

$$\begin{array}{l}
 693 : 3 \quad | \quad 3 \ 295 : 5 \quad | \quad 7 \ 812 : 6 \quad | \quad 7 \ 620 : 4 \\
 772 : 4 \quad | \quad 4 \ 884 : 6 \quad | \quad 8 \ 012 : 4 \quad | \quad 10 \ 005 : 5
 \end{array}$$

- 412.** Квадрати тарафаш 1 км бударо **километри квадратӣ** меноманд. Он воҳиди нав ва ниҳоят калони ченаки масоҳат аст. Агар бо ададҳо ояд, калимаи километри квадратӣ кӯтоҳ навишта мешавад: 2 км. кв., 7 км².

- 413.** Ба хонаи шакли квадрати тарафаш 5 метра паласи шаклаш чоркунҷаи ростии қадаш 4 м ва бараш 3 м-ро партофтанд. Палас чанд метри квадрати хонаро намепӯшонанд?

$$\begin{array}{l}
 1 \ 792 + 5 \ 628 : 7 \\
 (1 \ 792 + 5 \ 628) : 7
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 86 \ 886 - 4 \ 437 : 9 \\
 (86 \ 886 - 4 \ 437) : 9
 \end{array}$$

415. $68\,000 \text{ м} = \square \text{ км}$
 $\square \text{ кг} = 64 \text{ т}$

$92\,800 \text{ тин} = \square \text{ сўм}$
 $\square \text{ кг} = 279 \text{ ср}$

416. 1) Аз нақшаи машқи 382 истифода бурда, чӣ тавр иҷро шудани ҳосили тақсимро фаҳмонед:

31507	54246
- 28	- 54
-----	-----
35	2
- 35	- 0
-----	-----
0	24
- 0	- 24
-----	-----
0	0
450	904

2) Бо навишти мухтасари тақсим навишти бо-лоиро муқоиса кунед ва фарқашро фаҳмонед:

31507	54246
- 28	- 54
-----	-----
35	24
- 35	- 24
-----	-----
0	0
450	904
...	...

417. 1) Ҳал накарда, кадоме аз ин баробариҳо но-дуруст буданашро гӯед:

$63\,126 : 7 = 9018$ | $50\,600 : 8 = 6\,325$
 $35\,133 : 7 = 519$ | $90\,470 : 5 = 1\,894$

2) Хатогии ҳалро ёбед.

418. 1) Ҷадвалро дида бароед:

Суръат	12 км/соат	36 км/соат
Масофа	60 км	216 км

2) Аз маълумотҳои ҷадвал истифода бурда, чиро фаҳмондани ифодаҳоро маънидод созед:

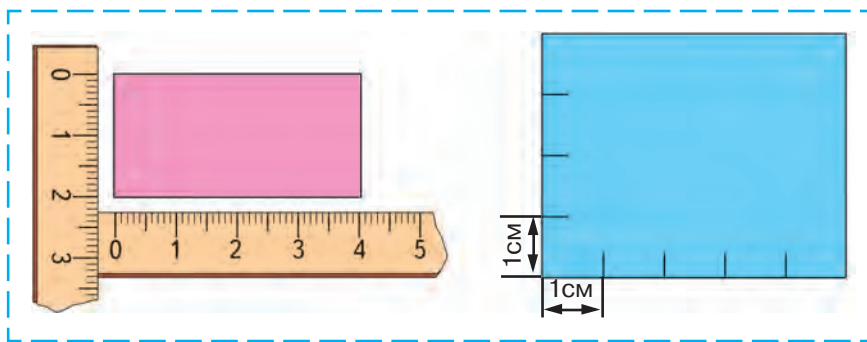
$$\begin{array}{ccc|ccc|ccc}
 60 : 12 & & 36 : 12 & & 60 : 12 + 216 : 36 & & 216 : 36 - 60 : 12 \\
 216 : 36 & & 36 - 12 & & & &
 \end{array}$$

419. 1) Ҳалли масъалаҳоро муқоиса кунед:

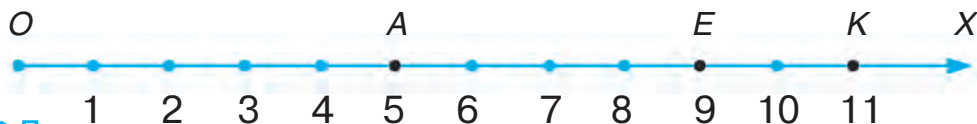
Оператор рӯзи якум 35 саҳифа, рӯзи дуюм 42 саҳифа матро чинд. Ӯ соате бо як маром кор карда, ба он 11 соат вақт сарф намуд. Оператор дар ҳамин ду рӯз чанд соати кор кардааст?

2) Оператор дар давоми ду рӯз 70 саҳифа матро чинд. Ӯ рӯзи аввал 4 соат, рӯзи дуюм 6 соат кор кард. Оператор ҳар рӯз чанд саҳифагӣ матро чиндааст?

420. Аз расмҳо истифода бурда, муайян кунед, ки масоҳати кадом чоркунҷаи рост калон ва чанд сантиметри мураббаъ бузург аст:

421. Кадом нуқта ба координатаҳои 5; 9; 11 соҳиб аст?

422. Дар давоми се соат чиптаи лотереяро фурӯхтаанд. Соати аввал 40-то, соати дуюм нисбати соати якум 4-то кам, соати сеюм нисбати соа-

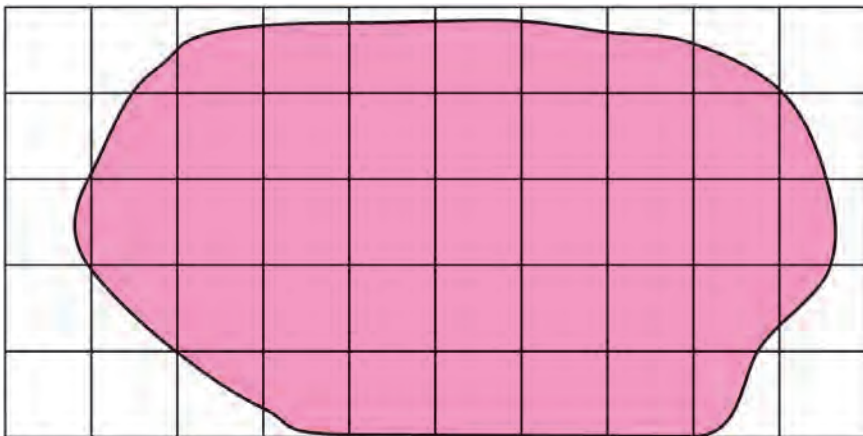

ти дуюм 4 маротиба камтар лотерея фурӯхта шуд. Соати сеюм чанд чиптаи лотереяро фурӯхтаанд?

423. $3\ 615 - 2\ 743$ | $8\ 435 : 7$ | $523\ 200 : 5$
 $872 \cdot 600$ | $104\ 640 - 96\ 205$ | $1\ 205 \cdot 3$

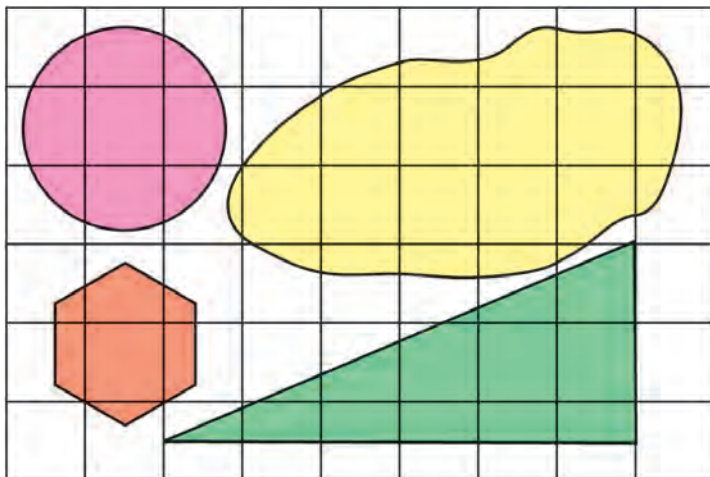
424. Барои ёфтани масоҳати шакл аз палетка истифода мебаранд. Вай пластинкаи шаффофи ба сантиметри квадратӣ тақсимшуда аст. Дар расм палетка ба болои шакл гузошта шудааст. Барои ёфтани масоҳати шакл дар навбати аввал муайян мекунем, ки дар ин шакл чанд сантиметри квадратӣ пурра ҷойгир шудааст. Онҳо 25-тоанд. Баъд сантиметри квадрати нопурраро мешуморем: онҳо 18-тоанд. Ин ададро ба 2 тақсим мекунем. Тахминан 9-то квадрати пурра баромад. Аз ин мебарояд, ки масоҳати шакли мазкур ин тавр мешавад:
 $25 + 9 = 34$.

Ҷавоб: масоҳати шакл тахминан ба 34 см^2 баробар аст.

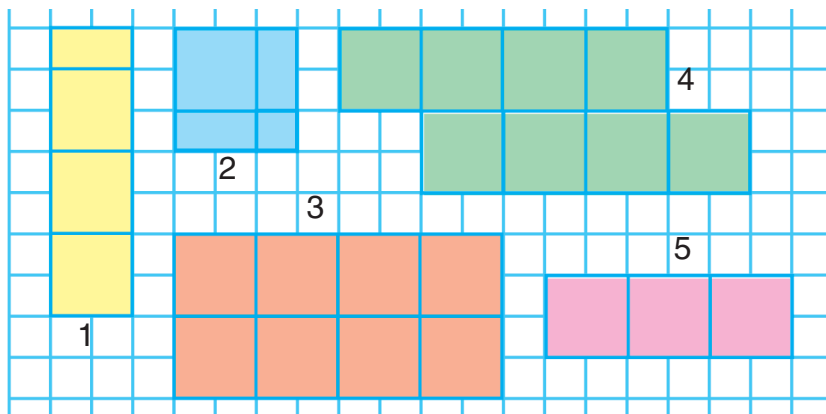

425. Аз палетка истифода бурда, масоҳати шакли додашударо ҳисоб кунед:

426. Масоҳат ва периметри шаклҳои дар расм нишондодаро ёбед:

427. Дар ду қуттича 16-то бозичаи арча ҳаст. Қуттичаи якум 350 сўм ва қуттичаи дуюм 450 сўм арзиш доранд. Агар нархи бозичаҳо як хел бошад, дар ҳар як қуттича чандтогӣ бозича мавҷуд аст?

428. $4\ 184 : 8 + 1\ 912 : 8$

$(665 - 665) \cdot 7 + 12 \cdot 10$

429.

Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$50 - 4 \cdot x = 14 \quad | \quad 87 : x = 58 - 55 \quad | \quad 200 - x \cdot 2 = 162$$

430.

$$\begin{array}{l} 24 \ 120 : 8 + 6 \ 095 \\ 10 \ 980 : 9 - 999 \end{array} \quad | \quad \begin{array}{l} 4 \ 090 : 5 \cdot 7 \\ 7 \ 020 \cdot 3 : 9 \end{array}$$

431.

1) Ду велосипедрон дар як вақт муқобили якдигар ба роҳ баромаданд ва вохӯрданд. Ба вақти то вохӯрии велосипедронҳо сарфшуда чӣ гуфтан мумкин аст?

Дар хотир доред! Агар ҳисмҳо дар як вақт ба ҷониби якдигар ҳаракат кунанд, онҳо то вохӯрӣ бо як хел вақт ҳаракат менамоянд.

2) Аз шаҳрҳои Бухоро ва Навоӣ дар як вақт ба муқобили ҳамдигар ду автобус ба роҳ баромад ва баъди як соат вохӯрданд. То вохӯрӣ ҳар як автобус чанд соатӣ дар роҳ буд?

432.

Велосипедрон дар 5 соат 65 км, мотосиклрон бошад, дар 4 соат 208 км масофаро тай намуданд. Суръати мотосиклрон нисбати суръати велосипедрон чанд километр баландтар аст? Суръати велосипедрон нисбати мотосиклрон чанд маротиба суст аст?

433.

Воҳидҳои ченаки масоҳатро ба хотир оред!

$$1 \text{ см}^2 = 100 \text{ мм}^2$$

$$1 \text{ дм}^2 = 100 \text{ см}^2$$

$$1 \text{ дм}^2 = 10 \ 000 \text{ мм}^2$$

$$1 \text{ м}^2 = 100 \text{ дм}^2$$

$$1 \text{ м}^2 = 10 \ 000 \text{ см}^2$$

$$1 \text{ км}^2 = 1 \ 000 \ 000 \text{ м}^2$$

434.

«Даричаҳо»-ро пур кунед:

$$400 \text{ дм}^2 = \square \text{ м}^2$$

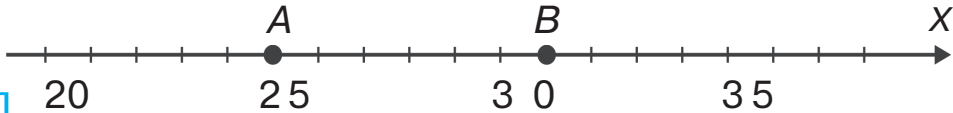
$$700 \text{ см}^2 = \square \text{ дм}^2$$

$$3 \ 000 \text{ см}^2 = \square \text{ дм}^2$$

$$9 \text{ м}^2 = \square \text{ дм}^2$$

435. Дар 7 қуттӣ 42-то қалами ранга мавҷуд аст. Дар 9-то ҳамин гуна қуттӣ чандто қалами ранга ҳаст?

436. Координатаи нуқтаҳоеро гӯед, ки дар байни нуқтаҳои нури $A(25)$ ва $B(31)$ ҷойгир шудаанд.

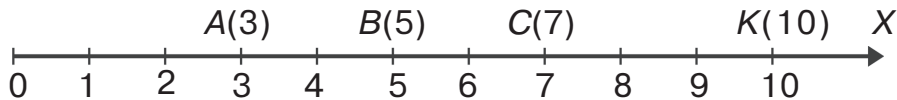
437. Агар тайёра бо суръати 540 км/соат парвоз намояд, вай дар 3 соат чӣ қадар масофаро тай мекунад?

438. $39\ 072 : 4 : 3$ $350\ 647 - 36\ 008 \cdot 5$
 $30\ 960 : 9 - 2\ 891$ $120\ 094 \cdot 7 - 609\ 304 : 4$

Гӯшаи координата

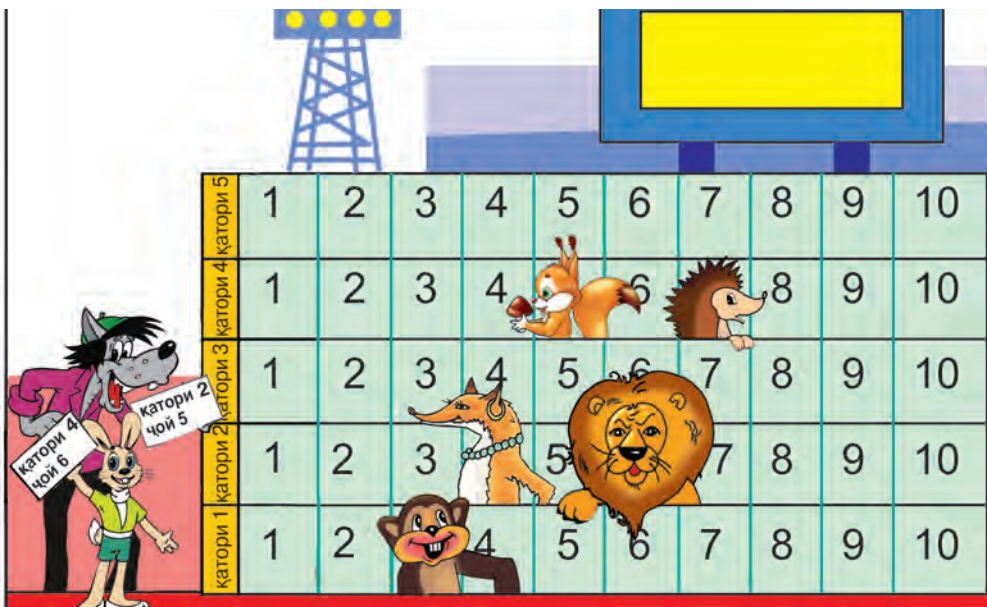
439. 1) Мову шумо аз нури ададҳо ёфтани координатаи нуқтаҳоро медонем.

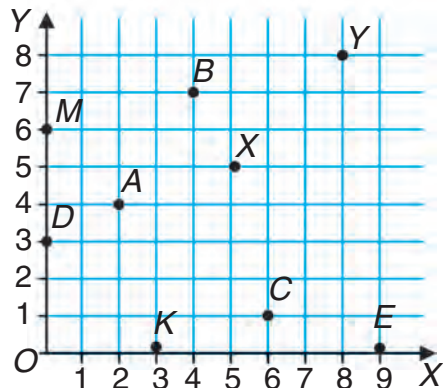
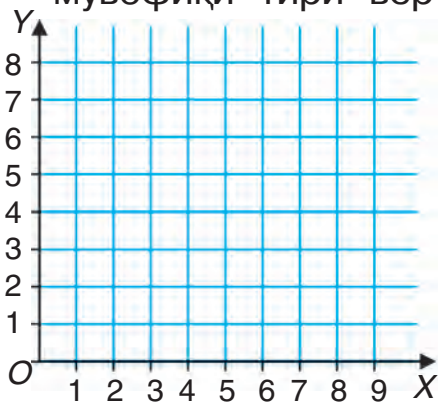
Дар нури ададҳо нуқтаҳои бо координатаҳои ишорашударо гӯед.

2) Бозии «Фикр карда ёбед!» Ба расм нигоҳ кунед. Дар байни кадом тамошобинон нишастани харгӯшро нишон диҳед. Гург дар байни кадом ҳайвонот нишастааст? Кадом ҳайвон дар ҷойи тарафи рости харгӯш, кадом ҳайвон дар ҷойи тарафи чапи гург нишастааст? Дар чиптаи маймунча ва шер кадом рақамҳо ҳастанд?

Барои аниқ гуфтани ҷойи ишғолкардаи ягон чиз координатаҳои тӯри координатаҳои он нишон дода мешаванд.

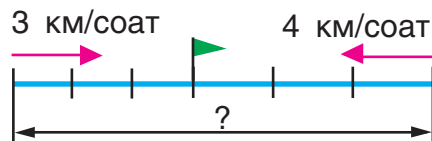

Тўри координатаҳоро ин тавр мекашанд. Нуқтаи O (аввали координата) интиҳоб гардида, аз он ду нурҳои ададноки OX ва OY -и бо ҳамдигар перпендикуляр гузаронда мешавад. Нурҳои мазкур **тирҳои координата** номида мешавад. Ҷойи ҷойгиршавии нуқтаи дилхоҳ бо ду координата муайян мегардад: координатаи якум мувофиқи тирӣ горизонталии OX , дуюмӣ мувофиқи тирӣ вертикалии OY .

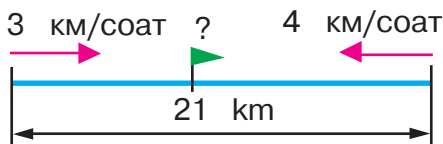

Масалан, координатаи якуми нуқтаи A 2, координатаи дуюмӣ 4. Он ин тавр навишта мешавад: $A(2; 4)$.
 Нуқтаи $K(3; 0)$, нуқтаи $M(0, 6)$, аввали координатаҳо нуқтаи O бошад, дорои координатаҳои $(0; 0)$. Координатаи нуқтаҳои боқимондари хонед.

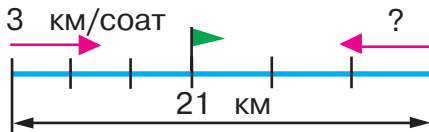
- 440.** 1) Аз ду деҳа дар як вақт ба муқобили якдигар ду пиёдагард ба роҳ баромада ва баъди 3-соат вохӯрданд. Якеи онҳо бо суръати 3 км/соат, дуюмӣ бо суръати 4 км/соат ҳаракат намуд. Масофаи байни деҳаҳо чӣ қадар аст?

- 2) Аз ду деҳаи масофаи байнашон 21 км ду пиёдагард дар як вақт ба роҳ баромад. Якеи онҳо бо суръати 3 км/соат, дуюмӣ бо 4 км/соат ҳаракат намуд. Онҳо баъди чанд соат вохӯрданд?

- 3) Аз ду деҳаи байнашон 21 км дар як вақт ба муқобили ҳамдигар ду пиёдагард ба роҳ баромад ва баъди 3 соат вохӯрданд. Суръати пиёдагарди якум 3 км/соат. Суръати дуюмиро муайян кунед.

441. Периметр ва масоҳати чоркунҷаи тарафҳояш 6 дм ва 4 дм, ҳамчунин квадрати тарафҳояш 5 дм-ро ҳисоб кунед. Периметри ин шаклҳо, сипас масоҳаташонро муқоиса кунед.

442. $20\ 000 - 780 : 3 \cdot 9$ | $3\ \text{м}\ 20\ \text{см} : 8\ \text{см}$
 $3 \cdot 32\ 024 - 47\ 989$ | $14\ \text{м}\ 7\ \text{дм} : 7\ \text{дм}$

443. Ҷадвалро дида бароед:
 Аз маълумотҳои ҷадвал истифода бурда, чиро ифода кардани ифодаҳои зеринро фаҳмонед:

1) $2400 : 40$ | 3) $80 : 40$ | 5) $2400 : 40 + 1600 : 80$
 2) $1600 : 80$ | 4) $80 - 40$ | 6) $2400 : 40 - 1600 : 80$

444. Аз ду шаҳр ба муқобили якдигар дар як вақт ду поезд ба роҳ баромада, баъди 4 соат вохӯрданд. Суръати поездаи якум 50 км/соат ва дуюмаш 70 км/соат буд. Масофаи байни ду шаҳрро ёбед. Бо усули ҳархела ҳал кардани масъаларо дида бароед, бо ҳар як амал ҷи ҳосил шуданашро фаҳмонед.

Ҳал:

Усули 1	Усули 2
1) $50 \cdot 4 = 200$ (км)	1) $50 + 70 = 120$ (км/соат)
2) $70 \cdot 4 = 280$ (км)	2) $120 \cdot 4 = 480$ (км)
3) $200 + 280 = 480$ (км)	
Ҷавоб: 480 км	Ҷавоб: 480 км

445. Аз ду шаҳри масофаи байнашон 90 км дар як вақт ба муқобили якдигар ду велосипедрон ба роҳ баромаданд. Суръати як велосипедрон 8 км/соат, дуюмӣ 10 км/соат. Велосипедронҳо баъди чанд соат вомехӯранд?

Нақшаи ҳал:

1) Велосипедронҳо дар як соат бо ҳамдигар дар кадом масофа наздик мешаванд?

2) Велосипедронҳо баъди чанд соат вомехӯранд?

446. Аз ду деҳаи масофаи байнашон 44 км дар як вақт ду велосипедрон ба муқобили якдигар ба роҳ баромада ва баъди ду соат вохӯрданд. Суръати якеи онҳо 12 км/соат аст.

Суръати дуюмиро аниқ кунед.

Ин гуна ҳисобкуниҳоро иҷро карда, чиҳоро до-ниста гирифтани мумкин:

Усули 1	Усули 2
1) $12 \cdot 2 = \square$	1) $44 : 2 = \square$
2) $44 - 24 = \square$	2) $22 - 12 = \square$
3) $20 : 2 = \square$	

447. Дар навишти ҳосили тақсим чанд рақам ҳосил шуданаширо пешакӣ муайян намуда ва тақсимро иҷро кунед:

$$2895 : 3 \quad | \quad 52184 : 8 \quad | \quad 165578 : 7 \quad | \quad 180052 : 2$$

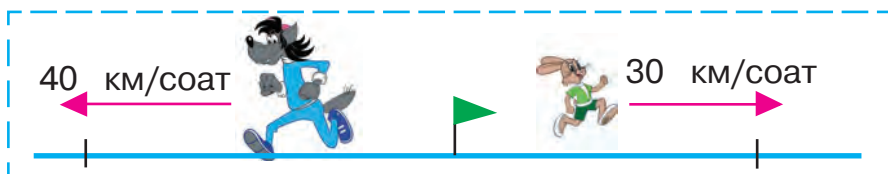
$$1434 : 6 \quad | \quad 46185 : 5 \quad | \quad 368356 : 4 \quad | \quad 477189 : 9$$

448.

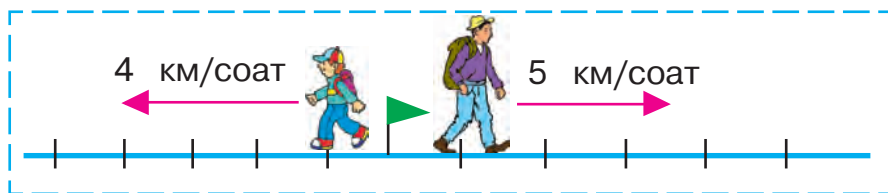
Дар шаҳр барои 240-то мошина 2-то сарои таксомотор ҳаст. Боз 3-то чунин сарой месозанд. Агар дар саройҳо шумораи мошинҳо баробар бошад, дар саройҳои нав чанд мошина ҷойгир мешавад?

● **449.** $14\ 042 : 7$ | $6 \cdot (2\ 001 - 948 + 137)$ | $6 \cdot 9 : 3$
● $27\ 522 : 9$ | $9\ 800 - (560 - 496) \cdot 8$ | $8 \cdot 8 : 4$

450. 1) Гург ва харгӯш дар як вақт аз як нуқта ба тарафҳои муқобил давиданд. Агар суръати гург 40 км/соат, харгӯш 30 км/соат бошад, онҳо баъди 1 соат аз ҳамдигар чанд километр дур мешаванд?

2) Аз як шаҳр дар як вақт ду сайёҳ ба тарафи муқобил ба роҳ баромаданд. Сайёҳи якум соате бо суръати 5 км ва дуюмӣ 4 км ҳаракат кард. Баъди 5 соат масофаи байни онҳо ба чанд километр рост меояд?

Нақшаи ҳал:

1. Баъди як соат масофаи байни сайёҳон чанд километр мешавад?
2. Баъди 5 соат-чӣ?

451. Аз истгоҳ ду поезди барқӣ дар як вақт ба самти муқобил ба роҳ баромад. Суръати поезди барқии якум 80 км/соат, дуюмаш аз он 5 км/соат кам буд. Баъди 3 соат масофаи байни онҳо чанд километр мешавад?

452. $(48\ 096 : 8 + 204) \cdot 7$ $450\ 918 : (2 + 63 : 9)$

453. Муодиларо ҳал кунед:

$$\begin{array}{l|l|l} 64 - 16 \cdot x = 32 & x : 15 + 32 = 32 & 720 - x = 630 \\ 90 : x = 2 \cdot 9 & 14 \cdot x + 19 = 47 & x : 12 = 8 \end{array}$$

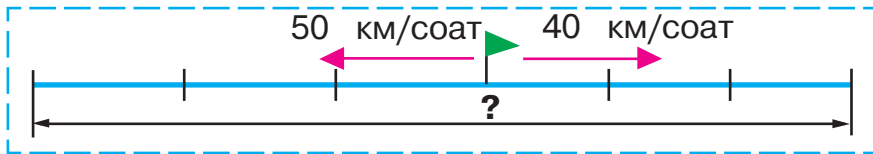
454. $x \cdot 3 = 480 - 90$ | $x : 2 - 480 = 0$ | $150 : x = 3$

455. Мувофиқи қадвал масъала тартиб диҳед ва онро ҳал намоед:

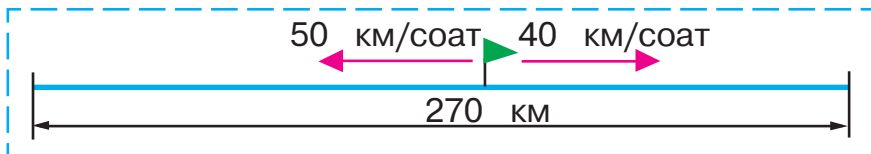

Суръат	Вақт	Масофа
45 км/соат	Дар як вақт	90 км
13 км/соат		?

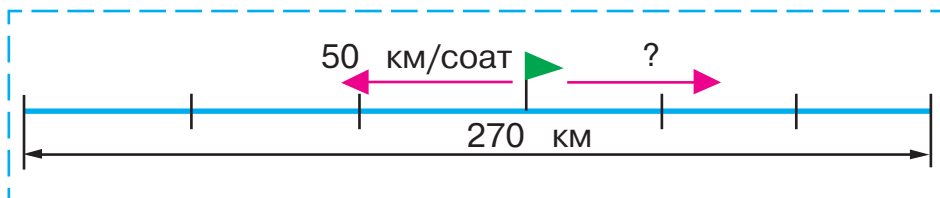
456. 1) Аз истгоҳи роҳи оҳан дар як вақт ба самти муқобил ду поезди боркаш ба роҳ баромад. Агар поезди якум бо суръати 50 км/соат ва дуюмӣ 40 км/соат ҳаракат кунанд, баъди 3 соат масофаи байни онҳо чӣ қадар мешавад?

2) Аз истгоҳи роҳи оҳан дар як вақт ба самти муқобил ду поезди боркаш ба роҳ баромад. Агар поезди якум бо суръати 50 км/соат ва дуюмӣ 40 км/соат ҳаракат кунанд, баъди чанд соат масофаи байнашон 270 км мешавад?

3) Аз истгоҳи роҳи оҳан дар як вақт ба самти муқобил ду поезде боркаш ба роҳ баромад ва баъди 3 соат масофаи байнашон 270 км шуд. Агар яке аз поездҳо бо суръати 50 км/соат ҳаракат карда бошад, суръати поезде дуюмро ёбед.

457. Хона ду ҳучра дошта, дарозии яке аз хонаҳо 5 м, бараш 3 м, дуюмӣ 4 м ва 3 м аст. Агар ба 1 м² фарши ҳучра 100 г ранг сарф гардад, барои рангмолии фарши ин ду ҳучра чӣ қадар ранг лозим мешавад?

458. $24\,708 \cdot 4 - 24\,708 : 4$ $(24\,708 \cdot 4 - 24\,708) : 4$

459. Сайёҳон бо суръати 65 км/соат 2 соат дар поезд, баъд 40 км/соат дар автобус 3 соат ҳаракат намуданд. Дар ин фурсат онҳо чӣ қадар масофаро тай намудаанд?

460.

43 м 08 см = □ см	3 844 кг = □ т □ кг
8 дақ 7 с = □ с	784 мм = □ см □ мм
3 соат 30 дақ = □ дақ	906 см = □ дм □ см

461. Аз як манзил дар як вақт ду пиёдагард ба муқобили ҳамдигар ба роҳ баромаданд. Суръати яке 4 км/соат аст, дуюмаш 5 км/соат. Баъди 2 соат масофаи байни онҳо чӣ қадар мешавад?

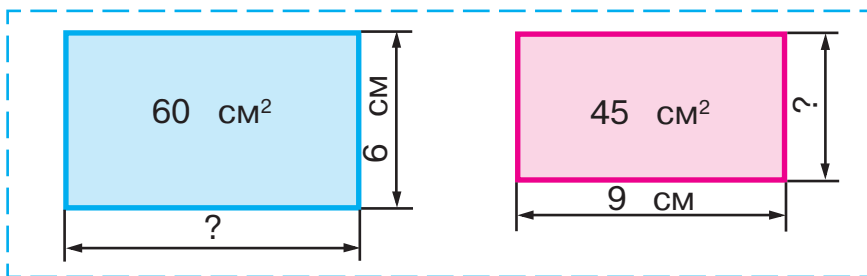
$4 \cdot 2 + 5 \cdot 2$ $(4 + 5) \cdot 2$

Ду усули ҳаллашро фаҳмонед.

462. Дарозии боғи шаклаш чоркунҷаи рост 40 м, бараш аз он 10 м кўтоҳ аст. Аз се як қисми боғро дарахтони себ, қисми боқимондашро дарахтони дигар меваҳо ишғол намудаанд. Дигар дарахтони меванок чӣ қадар майдонро ишғол намудаанд?

463. Аз деҳот ба ҷониби шаҳр пиёдагард ва бо ӯ дар як вақт аз шаҳр ба ҷониби деҳот велосипедрон ба роҳ баромад. Масофаи байни деҳоту шаҳр 34 км аст. Пиёдагард бо велосипедрон баъди 2 соат вохӯрданд. Пиёдагард бо суръати 4 км/соат ҳаракат карда бошад, суръати велосипедронро ёбед.

464. Ҳангоми масоҳат ва яке аз тарафҳои чоркунҷаи рост маълум гардидан, чӣ тавр ёфта шудани тарафи дуюми онро фаҳмонед:

$$x \cdot 6 = 60$$

$$x = 60 : 6$$

$$x = 10$$

Ҷавоб: 10 см.

$$9 \cdot x = 45$$

$$x = 45 : 9$$

$$x = 5$$

Ҷавоб: 5 см.

465.

Ду комбайни гандумдарав дар 4 соат 448 т гандум даравиданд. Якто комбайни ҳаминхела дар 5 соат чанд тонна гандум медаравад?

<p>• 466. 81 147 : 3</p> <p>• 14 079 · 8</p> <p>• 19 251 : 9</p>	<p>245 351 – 245 351</p> <p>308 479 + 56 814</p> <p>24 906 + 28 408</p>	<p>597 : 597</p> <p>0 : 6 349</p> <p>7 184 · 0</p>
---	---	--

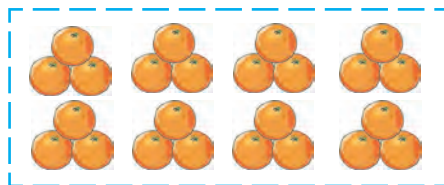
Зарб ба ададҳои бо сифр тамомшаванда

467. Аз усулҳои гуногун истифода бурда, фаҳмонед, ки чандто афлесун мавҷуд аст:

$$3 \cdot (4 \cdot 2) = 24$$

$$(3 \cdot 4) \cdot 2 = 24$$

$$(3 \cdot 2) \cdot 4 = 24$$

Зарб кардани ададро бо ҳосили зарб бо ҳар гуна усул иҷро кардан мумкин:

$$1) 7 \cdot (8 \cdot 5) = 7 \cdot 40 = 280$$

Ҳосили зарбро ҳисоб карда, ададро ба он зарб задан.

$$2) 7 \cdot (8 \cdot 5) = (7 \cdot 8) \cdot 5 = 56 \cdot 5 = 280$$

Ададро ба зарбкунандаи якум зарб задан ва натиҷаро ба зарбкунандаи дуюм зарб намудан.

$$3) 7 \cdot (8 \cdot 5) = (7 \cdot 5) \cdot 8 = 35 \cdot 8 = 280$$

Ададро бо зарбкунандаи дуюм зарб задан ва натиҷаро ба зарбкунандаи якум зарб намудан.

468. 1) Ҳисоб кунед:

$$6 \cdot (5 \cdot 4) = 6 \cdot 20 = \square$$

$$6 \cdot (5 \cdot 4) = (6 \cdot 5) \cdot 4 = \square$$

$$6 \cdot (5 \cdot 4) = (6 \cdot 4) \cdot 5 = \square$$

2) Фаҳмонед, ки чаро дар мисолҳо як хел натиҷа ҳосил мешавад?

469. Натиҷаро бо усули созгор ҳисоб кунед:

$$17 \cdot (10 \cdot 2) \quad 25 \cdot (2 \cdot 4) \quad 14 \cdot (3 \cdot 5)$$

470. Ифодаҳоро бо кўмаки аломату ишораҳо нави-
сед ва қиматашонро ёбед:

1) Ҳосили тақсими ададҳои 7 км 308 м ва 9-
ро ба 2 тақсим кардан;

2) Ҳосили тақсими ададҳои 8 кг 480 г ва 8-
ро ба 3 зарб задан:

Намуна: $(3\ 544\ м\ 66\ см : 7) : 2 = 253\ м\ 19\ см$
 $3\ 544\ м\ 66\ см = 354\ 466\ см$

$$\begin{array}{r} \underline{354466} | 7 \\ \underline{35} | 50\ 638 \\ \underline{-44} \\ \underline{42} \\ \underline{-26} \\ \underline{21} \\ \underline{-56} \\ \underline{56} \\ 0 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{50\ 638} | 2 \\ \underline{4} | 25\ 319 \\ \underline{-10} \\ \underline{10} \\ \underline{-6} \\ \underline{6} \\ \underline{-3} \\ \underline{2} \\ \underline{-18} \\ \underline{18} \\ 0 \end{array}$$

$25\ 319\ см = 253\ м\ 19\ см$

471.

Занаки ширфурӯш дар 3 банкии ҳар якеаш
3 литрӣ шир фурӯхт. Агар 1 литр шир 700
сўм бошад, ҳамаи шири банкаҳо чанд сўм
мешавад?

472.

$243\ 600 : 7$

$114300 : 6$

$1\ 804 \cdot 2 \cdot 10 + 8\ 631$

$320 \cdot 4 \cdot 100 - 29\ 075$

473. Усулҳои ҳисобкуниро фаҳмонед:

$$19 \cdot 40 = 19 \cdot (4 \cdot 10) = (19 \cdot 4) \cdot 10 = 76 \cdot 10 = 760$$

$$24 \cdot 15 = 24 \cdot (5 \cdot 3) = (24 \cdot 5) \cdot 3 = 120 \cdot 3 = 360$$

$$24 \cdot 15 = 24 \cdot (5 + 10) = 24 \cdot 5 + 24 \cdot 10 = 120 + 240 = 360$$

474. Ҳалро ба анҷом расонед ва усулҳои ҳисобкуниро муқоиса кунед:

$$14 \cdot 50 = 14 \cdot (5 \cdot 10) = \square \quad | \quad 6 \cdot 18 = 6 \cdot (10 + 8) = \square$$

$$14 \cdot 12 = 14 \cdot (10 + 2) = \square \quad | \quad 16 \cdot 80 = 16 \cdot (8 \cdot 10) = \square$$

475. Аз усулҳои ҳисобкунии машқи 473 истифода бурда, мисолҳои зеринро ҳал кунед:

$$12 \cdot 20 \quad | \quad 12 \cdot 15 \quad | \quad 14 \cdot 60 \quad | \quad 14 \cdot 17$$

476. Вазни як себ 100 г буда, аз вазни себи дуюм 2 маротиба кам аст. Вазни ҳар ду себро ёбед.

477. Ҳисоб кунед:

$$75 \text{ м } 24 \text{ см} : 9$$

$$6 \text{ сўм} : 5 \text{ тин}$$

$$6 \text{ кг } 375 \text{ г} : 5$$

$$70 \text{ дм} : 2 \text{ см}$$

478. Ҳосили чамъ ва тарҳи ададҳои 127 432 ва 93 599-ро ёбед.

479. Мисолҳои «доиравӣ»-ро ҳал кунед:

$$605 + 29\,897$$

$$30\,502 - 13\,478$$

$$5\,445 : 9$$

$$17\,024 \cdot 6$$

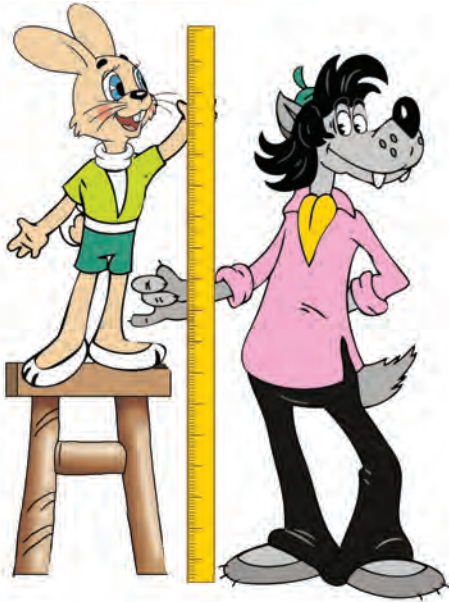
$$34\,048 - 28\,603$$

$$102\,144 : 3$$

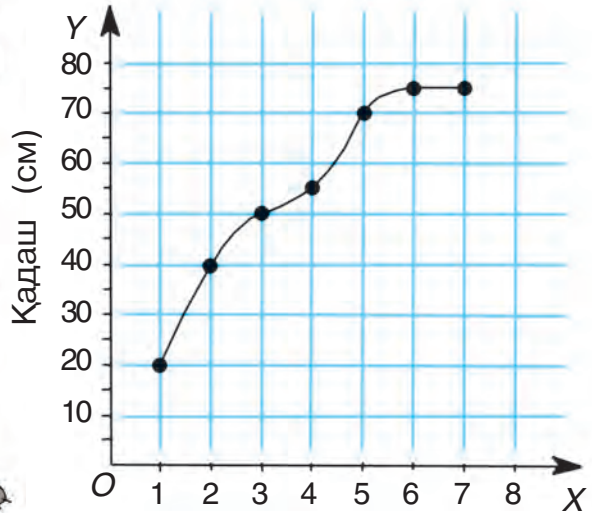

Ҷадвал (график)-хо

480. Ҳар сол рӯзи мавлуди Гург Харгӯш қади онро бо сантиметр чен карда, қайд менамояд.

Ҷадвали расиши
қади Гург

Синну солаш (сол)

Ҷадвали расиши қади Гургро дида бароед ва ба саволҳо ҷавоб гардонед:

Чаро нуқтаҳо ба ҳамдигар бо хатҳои суфтаи қач пайваст гардидаанд?

Ҳангоми 1-сола будани Гург қадаш чӣ қадар буд? Ҳангоми 3-солагӣ, 4-солагӣ, 6-солагиаш чӣ? Дар як соли охир оё қади Гург баланд шудааст?

Ҳангоми қади Гург 40 см будан вай чандсола буд? Ҳангоми 50 см будан-чӣ? Ҳангоми 70 см, 75 см будан-чӣ?

Қади Гург:

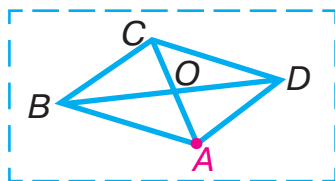
а) ҳангоми аз 1 то сесола;

б) ҳангоми аз 3 то 7-сола будан чанд сантиметр афзудааст?

481. Дар халта 48 кг сабзӣ буд. 4 рӯз ҳар дафъаи баробар сабзӣ гирифтанд дар халта 32 кг сабзӣ монд. Ҳар рӯз аз халта чанд килограмм сабзӣ гирифтаанд?

482. $37\,009 - 1\,108 \cdot 8 + 4\,508$ 2 т : 8 кг

483. Бисёркунҷаеро гӯед, ки қуллаи якеи он нуқтаи А бошад.

484. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$654 + x = 810 \quad | \quad 720 - x = 426 \quad | \quad 35 \cdot x = 0 \quad | \quad x : 27 = 0$$

485. $3\,725 : 5$ | $61\,376 : 8$ | $108\,120 : 4$

486. Геологҳо 144 км роҳ гаштанд. Онҳо сараввал бо суръати 60 км/соат 2 соат бо мошинҳо гаштанд, баъд роҳи боқимондари бо асп бо суръати 8 км/соат тай намуданд. Онҳо чанд вақт бо асп гаштаанд?

487. Усули зарбро фаҳмонед:

$$425 \cdot 40 = 425 \cdot (4 \cdot 10) = 425 \cdot 4 \cdot 10 = 17\,000$$

$$547 \cdot 800 = 547 \cdot (8 \cdot 100) = 547 \cdot 8 \cdot 100 = 437\,600$$

Ҳалро ин тавр навиштан мумкин:

	×	4	2	5							
				4	0						
		1	7	0	0	0					
	×	5	4	7							
				8	0	0					
		4	3	7	6	0	0				

488. Бо фаҳмондадиҳӣ ҳал кунед:

$526 \cdot 50$	$659 \cdot 70$	$3\,042 \cdot 200$	$2\,307 \cdot 400$
$384 \cdot 30$	$291 \cdot 90$	$2\,709 \cdot 300$	$4\,122 \cdot 200$

489. Ба китобхона китобҳои нав оварданд. Баъд аз ба 3-то тоқча 45-тоғӣ китобро гузоштани китобдор боз 80-то китоб монд. Ба китобхона чандто китоб овардаанд?

490. Муодиларо ҳал кунед:

$$x : 50 = 81 - 9 \quad | \quad 2 \cdot x + 356 = 900 \quad | \quad x - 206 = 100 + 45$$

491.

$605 \cdot 30$	$7\,043 \cdot 70$	$806 \cdot 200$	$1\,487 \cdot 40$
$328 \cdot 90$	$694 \cdot 600$	$456 \cdot 500$	$6\,391 \cdot 20$

492. Чоркунҷаи рости масоҳаташ 56 см^2 ва дарозии як тарафаш 8 см кашед.

493. Дар мағоза 360 м газвор ҳаст. Рӯзи якум аз чор як қисм, рӯзи дуюм аз панҷ як қисми газворро фурӯхтанд. Рӯзи дуюм чанд метр газвор фурӯхта шуд?

Нақшаи ҳал:

- 1) Рӯзи якум чанд метр газвор фурӯхта шуд?
- 2) Чанд метр боқӣ монд?
- 3) Рӯзи дуюм чанд метр газвор фурӯхта шуд?

494. Дарозии боғи шаклаш чоркунҷаи рост 20 м ва бараш 10 м аст. Нисфи майдони он нокзор

аст. Масоҳати майдони дорои дарахтони нокро муайян кунед.

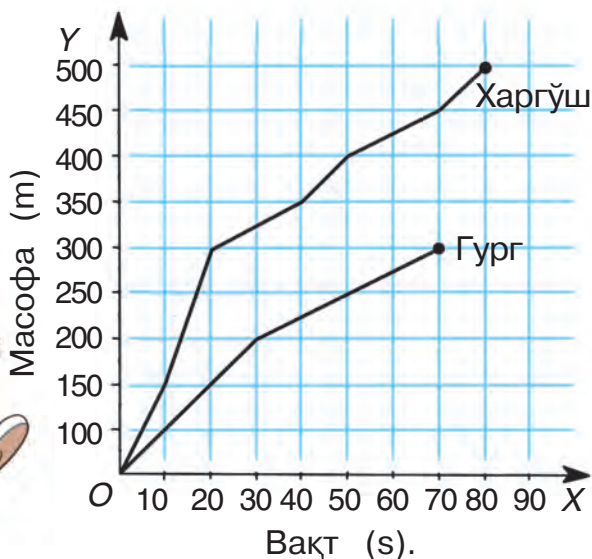
495. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$54 \cdot x + 96 = 204 \quad | \quad 780 : (x - 7) = 78$$

Намуна: $(139 - x) : 8 = 14$	Санҷиш
$139 - x = 14 \cdot 8$	$(139 - 27) : 8 = 14$
$139 - x = 112$	$112 : 8 = 14$
$x = 139 - 112$	$14 = 14$
$x = 27$	

496. Гург ва Харгўш аз рўи давидан мусобиқа гузаронданд. Ҷадвали ҳаракати Гург ва Харгўшро дида бароед ва ба саволҳо ҷавоб гардонед.

Ҷадвали ҳаракат

Гург ва Харгўш чӣ гуна масофаро давида гузаштанашон лозим буд?

Кадоме аз онҳо то марра расида омад?

Гург чанд сония, Харгўш чанд сония давиданд?
 Гург ба марра чанд метр расида омада на-
 тавонист?

Аз ҷадвал кадоме аз онҳо тез давиданашонро
 донистан мумкин аст?

300 метрро гург дар чанд сония ва Харгўш
 дар чанд сония давида мегузаранд?

Дар 10 сонияи аввал Гург кадом масофа ва
 Харгўш кадом масофаро тай намудаанд?

497. Периметри чоркунҷаи рост 36 см, доразии яке
 аз тарафҳои он 12 см аст. Масоҳати чоркун-
 ҷаи ростро ёбед.

498. Ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{|l|l|l|}
 \hline
 17\,600 : 4 & 5\,75 \cdot 5 & (63\,144 - 7\,191) : 3 \\
 \hline
 17\,600 \cdot 4 & 575 : 5 & 63\,144 - 7\,191 : 3 \\
 \hline
 \end{array}$$

499. Ҳалро фаҳмонед:

$$\begin{array}{ll}
 1) 40 \cdot 70 = & 2) 800 \cdot 500 = \\
 = 4 \text{ даҳӣ} \cdot (7 \cdot 10) = & = 8 \text{ садӣ} \cdot (5 \cdot 100) = \\
 = (4 \text{ даҳӣ} \cdot 7) \cdot 10 = & = (8 \text{ садӣ} \cdot 5) \cdot 100 = \\
 = 28 \text{ даҳӣ} \cdot 10 = & = 40 \text{ садӣ} \cdot 100 = \\
 = 280 \text{ даҳӣ} = 2\,800 & = 4\,000 \text{ садӣ} = 400\,000
 \end{array}$$

Ададҳои бисёрхонадори бо сифр тамомша-
 ванда ин тавр зарб зада мешаванд:

$$\begin{array}{|c|c|}
 \hline
 \begin{array}{r}
 \times 6\,400 \\
 \quad 90 \\
 \hline
 576\,000
 \end{array}
 &
 \begin{array}{r}
 \times 3\,170 \\
 \quad 300 \\
 \hline
 95\,1000
 \end{array}
 \end{array}$$

500. Бо фаҳмондадихӣ ҳал кунед:

$$4\,800 \cdot 40 \qquad 1\,840 \cdot 30 \qquad 2\,040 \cdot 400$$

501. Шифоҳӣ ҳисоб кунед, фақат ҷавобро нависед:

$$\begin{array}{cccc} 400 \cdot 30 & 250 \cdot 200 & 400 \cdot 600 & 7\ 000 \cdot 40 \\ 90 \cdot 200 & 60 \cdot 900 & 300 \cdot 700 & 50 \cdot 2\ 000 \end{array}$$

502. Дар ҳар як толори калони кинотеатр дар 30 қатор 28 ҷой, дар ҳар як толори хурди он дар 20 қатор 18 ҷой мавҷуд аст. Дар ҳар ду толори кинотеатр ҳамагӣ чанд ҷой ҳаст?

503. $6\ 845 + 34 \cdot (91 - 89)$ $10\ 332 : 4 + 36\ 846 : 9$

504. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$\begin{array}{ll} 760 - x = 312 & x : 10 = 230 \\ x \cdot 10 = 450 & 670 : x = 670 \end{array}$$

505. Ҳал кунед ва натиҷаро санҷед:

$$56\ 792 + 42\ 009 \qquad 80\ 014 - 72\ 935$$

Диаграммаҳо. Ҷадвалҳо

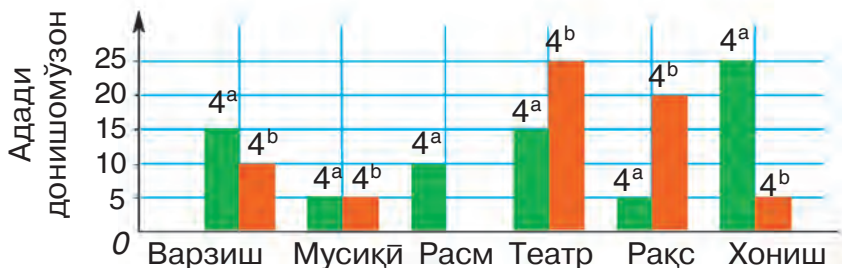
506. Гург ва Харгӯш аз хусуси шавқу завқи донишомӯзони синфи чоруми мактаби худӣ маълумотҳо ҷамъ оварданд. Онҳо натиҷаҳоро ба ҷадвал навишта, ба назди Хирс рафтанд.

Шавқу завқ	Синф	
	4 ^а	4 ^б
Варзиш	15	10
Муסיқӣ	5	5
Расм	10	—
Театр	15	25
Рақс	5	20
Хониш	25	5

Хирс натиҷаҳоро ин тавр ифода намуд.

Диаграмма

Шавқу завқ

Чаро Хирс ба истифодаи диаграмма қарор кард? Диаграммаро дида бароед ва ба саволҳо ҷавоб гардонед.

Донишомӯзони кадом синф бештар ба театр шавқу завқ доранд?

Ба варзиш-чӣ? Ба хониш-чӣ? Ба рақс-чӣ?

Дар кадом синф ягон донишомӯз ба расмкашӣ мароқ надорад?

Дар ҳар як синф чанд донишомӯз ба мусиқӣ шавқ доранд?

Барои дар рӯзнома, маҷалла, маълумотнома, энциклопедия аёнӣ намоиш додани ҳар гуна маълумотҳо аз **ҷадвалҳо**, **диаграммаҳо**, **графикҳо** (ҷадвалҳо) истифода мебаранд.

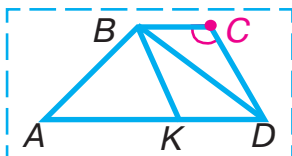
507. Велосипедрон то нисфирӯзӣ 3 соат, баъди нисфирӯзӣ 2 соат роҳ паймуд. Ӯ то нисфирӯзӣ 42 км роҳ гашт. Агар велосипедрон баъди нисфирӯзӣ суръатро ба 2 км зиёд карда бошад, вай ҳамагӣ чанд километр роҳ гаштааст?

508. $13\ 048 : 4 \cdot 2 - 756 - 2\ 875$ $46\ 949 : 7$

509. 1) Ҳамаи шаклҳоеро нависед, ки кунҷи C -ро ба дохили худ гирифтаанд.

2) Тарафҳоеро ёбед, ки барои секунҷаҳои BCD ва BKD умумианд.

510.

Дар фабрикаи дўзандагӣ 3 рўз дар ҳар як рўз 112-тогӣ курта дўхтанд. Дар ҳар як 5 рўзи минбаъда 126-тогӣ курта дўхтанд. Ҳамагӣ чанд курта дўхтаанд?

511.

Мисолҳоро ҳал кунед, дурустии ҳалро бо зарбкунӣ санҷед:

$$14\ 812 : 4$$

$$351\ 540 : 7$$

512. Бо фаҳмондадиҳӣ ҳал кунед:

$$809 \cdot 60 \quad | \quad 826 \cdot 400 \quad | \quad 410 \cdot 200$$

513. $408 \cdot 300 \quad | \quad 1\ 752 \cdot 30 \quad | \quad 49\ 700 : 7 \quad | \quad 581 \cdot 200 : 7$

514. Бо сантиметри квадратӣ ифода созед:

$$3 \text{ дм}^2 \quad 4 \text{ м}^2 \quad 900 \text{ мм}^2$$

515. $(53 + 28) \cdot (24 - 19) \quad | \quad 8\ 115 : 5 - 1\ 806 : 3$

516. Дар ҳар ду автобуси якхела 56-то ҷои нишаст ҳаст. Ана дар ҳамин гуна 5-то автобус чандто ҷои нишаст ҳаст?

517.

Ба мағоза телевизор, магнитофон ва компютерҳоро оварданд. Ҳамашон якҷоя 296-тоянд. Аз онҳо 78-тояш магнитофон, компютерҳо нисбати магнитофон 2 маротиба зиёд, боқимондаи онҳо телевизоранд. Ба мағоза чандто телевизор овардаанд?

518. $286 \cdot 300$ | $63 \cdot 500 : 3$ | $954 \cdot 40$ | $21\,420 : 9$

519. Масъалаҳоро ҳал кунед, шарт ва ҳалли онҳоро муқоиса намоед.

1) Дар мағоза рӯзе 8 банка мураббои олуҷа ва ҳамин қабил 10 банка мураббои себро фурӯхтанд. Мураббои себ нисбати мураббои олуҷа 4 кг зиёдтар фурӯхта шуд. Дар давоми рӯз аз ҳар кадом мураббо чанд килограммӣ фурӯхтаанд?

2) Дар мағоза рӯзе 16 кг мураббои олуҷа ва 20 кг мураббои себро фурӯхтанд. Мураббои себ нисбати мураббои олуҷа 2 банка зиёд фурӯхта шуд. Агар банкаҳо як хел бошанд, аз ҳар мураббо чанд банкагӣ фурӯхтаанд?

520. Аз як чўяк 3 халта картошка ва аз чўяки дуюм ҳамин гуна 4 халта картошка гирифтанд. Вазни ҳамаи картошка 315 кг аст. Аз ҳар як чўяк чанд килограммӣ картошка ғундоштаанд?

521. $9\,583 : 7$ | $20\,364 : 3$ | $100\,040 - 3\,805 \cdot 8$

522. Велосипедрон баъд аз 3 соат роҳ гаштан, боз 48 км роҳ паймуданаш лозим. Агар тамоми роҳ 84 км бошад, ў бо кадом суръат ҳаракат намудааст?

523. $204\,012 : 6$ | $7 \cdot 27\,004$ | $361\,809 : 3$ | $9 \cdot 12\,030$

524. Дурустии баробариҳоро фаҳмонед:

$$6 \cdot 8 \cdot 5 = 5 \cdot 6 \cdot 8$$

$$7 \cdot 9 \cdot 4 = 7 \cdot (9 \cdot 4)$$

$$35 \cdot 4 \cdot 10 \cdot 3 = 35 \cdot 10 \cdot 4 \cdot 3$$

$$6 \cdot 2 \cdot 9 \cdot 5 = (6 \cdot 9) \cdot (2 \cdot 5)$$

Дар хотир доред! Ҷойи зарбкунандаҳоро бо усулҳои гуногун иваз ва гурӯҳбандӣ кардан мумкин аст.

Масалан: $7 \cdot 2 \cdot 500 \cdot 9 = (7 \cdot 9) \cdot (500 \cdot 2)$

525. Чӣ тавр ҳисоб гардидани ҳосили зарбро фаҳмонед:

$$50 \cdot 49 \cdot 2 = 49 \cdot 50 \cdot 2 = 49 \cdot 100 = 4\,900$$

$$7 \cdot 25 \cdot 8 \cdot 4 = (7 \cdot 8) \cdot (25 \cdot 4) = 56 \cdot 100 = 5\,600$$

526. Бо усули қулай ҳисоб кунед:

$$9 \cdot 25 \cdot 7 \cdot 4 \quad | \quad 16 \cdot 7 \cdot 10 \cdot 5 \quad | \quad 45 \cdot 4 \cdot 2 \cdot 5 \quad | \quad 25 \cdot 8 \cdot 9 \cdot 4$$

527. 4-то ғалтаки риштаи якхелаи сафед ва 6-то ғалтаки риштаи кабудӣ ҳаминхела бо як хел нарх харид гардид. Барои ҳама риштаҳо 9600 сӯм сарф шуд. Як ғалтак чанд сӯм аст? Ҳамаи риштаи сафед чанд сӯм арзиш дорад? Ҳамаи риштаи кабуд-чӣ?

528. Агар $a = 6\,412$ ва $b = 4$ бошад, қимати ифодаҳои $a \cdot b$ ва $a : b$ -ро ёбед.

529. Амалҳоро иҷро кунед:

$$35\,532 : 9 \cdot 4 + 15\,618 \cdot 3$$

$$(294\,883 - 49\,295 - 294) : 7$$

$$60\,001 - 13\,284 : 9$$

$$21\,476 : 7$$

$$16\,272 : 8$$

$$24\,348 : 6$$

530. Аз ду шахр ба муқобили ҳамдигар дар як вақт ду велосипедрон ба роҳ баромад. То вохӯри

якумӣ 24 км, дююмӣ 2 маротиба зиёдтар масофаро тай намудааст. Ифодаҳои зерин чиро мефаҳмонанд?

1) $24 \cdot 2$ | 2) $24 \cdot 2 + 24$ | 3) $24 \cdot 2 - 24$

531. Ба як мағоза 18 қуттӣ, ба дююмаш 15 қуттӣ сабзавоти ҳаминхела оварданд. Ба мағозаи дююм нисбати якум 24 кг кам сабзавот оварданд. Ба ҳар як мағоза чанд килограммӣ сабзавот оварда шудааст?

532. Масофаи байни шаҳрҳои Фарғона ва Қўқанд 170 км аст. Аз ин шаҳрҳо ба муқобили ҳамдигар дар як вақт ду мотосиклрон ба роҳ баромаданд. Мотосиклрони якум аз даҳ як қисми тамоми роҳ, дююмӣ аз панҷ як қисмашро паймуданд. Онҳо дар ҳамин вақт оё бо ҳам вомехӯранд? Агар вонахӯранд, онҳо дар ҳамин вақт аз ҳамдигар дар кадом масофа будаанд?

533. $36\ 016 : 2 + 50\ 045 : 5$ | $8\ 016 : 8 - 816 : 8$
 $1\ 327 \cdot 4 + 1\ 027 \cdot 6$ | $407 \cdot 5 - 9\ 018 : 9$

534. Агар $a = 884$ бошад, қимати ифодаҳои $(a \cdot 9 - a : 2) \cdot 3$ -ро ёбед.

535. $1\ 307 \cdot 2$ | $37\ 206 : 3$ | $6\ 010 \cdot 8$ | $2\ 418 : 6$
 $20\ 418 \cdot 3$ | $672 : 3$ | $6\ 408 : 2$ | $6\ 008 \cdot 3$

536. Ҳал кунед ва натиҷаро санҷед:

$256\ 008 + 300\ 174$ | $90\ 021 - 44\ 536$

Тақсим ба ададҳои бо сифр тамомшаванда

537. Бо усулҳои гуногун ба гурӯҳҳои баробар чӣ тавр тақсим кардани 12-то харгӯшро фаҳмонед:

Акнун усулҳои гуногуни тақсимкунии адади 12-ро ба ҳосили зарби ададҳои 3 ва 2 фаҳмонед:

$$1) \quad 12 : (3 \cdot 2) = 12 : 6 = 2$$

Ҳосили зарб ҳисоб карда шуда, адади 12 ба ҳамин ҳосили зарб тақсим мегардад.

$$2) \quad 12 : (3 \cdot 2) = (12 : 2) : 3 = 6 : 3 = 2$$

Адади 12 ба зарбкунандаи дуум тақсим гардида, натиҷа ба зарбкунандаи якум тақсим мешавад.

$$3) \quad 12 : (3 \cdot 2) = (12 : 3) : 2 = 4 : 2 = 2$$

Адади 12 ба зарбкунандаи якум тақсим гардида, натиҷа ба зарбкунандаи дуум тақсим мегардад.

538. Ҳисоб кунед:

$$30 : (3 \cdot 5) = 30 : 15 = \square \quad | \quad 28 : (7 \cdot 2) = 28 : 14 = \square$$

$$30 : (3 \cdot 5) = (30 : 3) : 5 = \square \quad | \quad 28 : (7 \cdot 2) = (28 : 7) : 2 = \square$$

$$30 : (3 \cdot 5) = (30 : 5) : 3 = \square \quad | \quad 28 : (7 \cdot 2) = (28 : 2) : 7 = \square$$

Барои чӣ дар ҳар як сунун як ҳел натиҷаҳо ҳосил шуданашро фаҳмонед.

539. Натиҷаро бо усули созгор ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{lll} 80 : (5 \cdot 4) & 140 : (4 \cdot 7) & 360 : (10 \cdot 2) \\ 90 : (6 \cdot 3) & 270 : (9 \cdot 6) & 7\,200 : (100 \cdot 9) \end{array}$$

540. Сайёҳон тай намудани 90 км роҳро ба нақша гирифтанд. Баъди як рӯзи дар роҳ будан онҳо тай намудани нисфи роҳи рӯзи якум тайкардашонро ҳис карданд. Сайёҳон боз чанд километр роҳро тай карданашон лозим?

541.

Китоб 100 саҳифа аст. Духтарак рӯзи якум 75 саҳифа, рӯзи дуюм бошад, аз панҷ як қисми рӯзи якум хондашро мутолиа кард. Духтарак боз чанд саҳифаро хонданаш лозим?

542.

$$\begin{array}{|l|l|l|} \hline 620 \cdot 400 & 50\,050 - 8\,000 & 490 \cdot 40 : 8 \\ \hline 780 \cdot 90 & 3\,600 \cdot 30 & 20\,881 : 7 \\ \hline \end{array}$$

543. Чӣ тавр иҷро шудани тақсимро фаҳмонед:

$$240 : 60 = 240 : (10 \cdot 6) = 240 : 10 : 6 = 4$$

$$640 : 16 = 640 : (8 \cdot 2) = 640 : 8 : 2 = 40$$

$$5\,600 : 700 = 5\,600 : (100 \cdot 7) = 5\,600 : 100 : 7 = 8$$

544. Ҳалро шифоҳӣ фаҳмонед:

$$800 : 40 \quad | \quad 2\,400 : 30 \quad | \quad 4\,200 : 600$$

545. $280 : 70 \quad | \quad 540 : 36 \quad | \quad 300 : 15 \quad | \quad 1\,400 : 700$

$$720 : 90 \quad | \quad 490 : 70 \quad | \quad 720 : 45 \quad | \quad 6\,300 : 900$$

546. Дар устохона 1971 м газвор буд. 1095 метри газвор барои дӯхтани костюми занона сарф шуд. Ба костюми бачагона нисбати костюми занона аз панҷ як қисми газворро сарф намуданд. Чӣ қадар газвор мондааст?

547. Дўзанда рўзи якум 3-то қилди болини якхела, рўзи дюм 4-то қилди болини ҳаминхела дўхт. Ў ҳамагӣ 14 метр газворро сарф намуд. Дўзанда рўзи якум чӣ қадар газвор истифода бурдааст?

548. $2\,340 \cdot 80 - 164\,840$
 $2\,943 + 205\,480 : 8$

$16\,130 : 10 \cdot 9$
 $5\,600 : 700 \cdot 4$

549. Чӣ тавр ичро шудани тақсими бақиядорро дида бароед:

1) $274 : 10$

$274 : 10 = 27$ (4 бақия).

2) $457 : 100$

$457 : 100 = 4$ (57 бақия).

Фаҳмондан:

Адади 274 ба 10 бебақия тақсим намешавад, 270-ро ба 10 тақсим кунем, ҳосили тақсим 27, бақия 4 мешавад.

Адади 457 ба 100 бебақия тақсим намешавад. 400-ро ба 100 тақсим кунем, ҳосили тақсим 4, бақия 57 мешавад.

Санҷиш:

$27 \cdot 10 + 4 = 274$

$4 \cdot 100 + 57 = 457$

550. Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед. Санҷед:

$386 : 10$

$6\,247 : 100$

$72\,835 : 1\,000$

$1\,254 : 10$

$53\,913 : 100$

$263\,924 : 1\,000$

Дар ҳар як тақсимшаванда, ба зери рақамҳои ба ҳосили тақсим тақсимшаванда яктогӣ, ба зери рақамҳои бо бақия тақсимшаванда дутогӣ хат кашед. Чиро пай бурдед?

551. Дар 5-то канистраи якхела 90 л бензин буд. Ба як автомобил 54 л ва ба дюмаш 36 л бензин рехтанд. Ба автомобили якум чанд канистра бензин рехтаанд? Ба дюмаш чӣ?

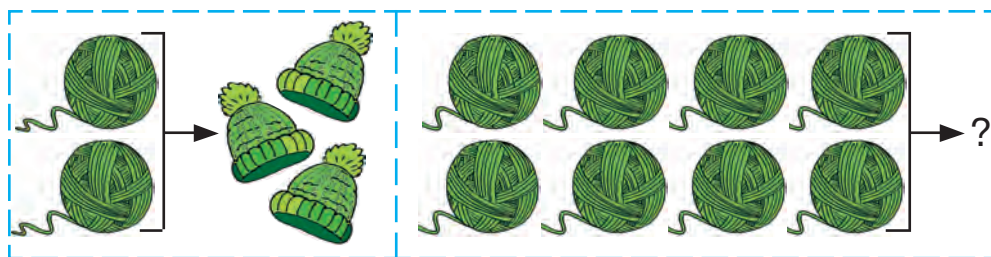
552. $x : 20 = 180 : 9 \mid 100 + x \cdot 20 = 240 \mid 60 + 360 : x = 100$

553. Агар $a = 300$ бошад, қимати ифодаи $160 \cdot a - a \cdot 8$ -ро ёбед.

554. Аз 6-то ғўсфанд соле 36 кг пашм мегиранд. 24 кг пашм аз чанд ғўсфанд гирифта мешавад?

555. $(827 + 453) \cdot 70$ | $10\,297 : (403 - 396)$
 $580 \cdot (356 + 244)$ | $425 \cdot 2 \cdot 600$
 $(50\,103 - 35\,073) : 9$ | $50 \cdot 76 \cdot 2 \cdot 10$

556. Аз ду калоба риштаи пашмин 3-то телпакча бофтан мумкин. Аз 8 калоба риштаи ҳаминхела чандто телпакча бофтан мумкин?

Фаҳмондан: аз ҳар ду калоба ришта 3-тоғи телпакча тайёр кардан мумкин. Агар мо дар 8-то калоба 2-тоғи чанд калоба буданашро донем, масъаларо ҳал мекунем. Саволи якумро ин тавр ифода кардан мумкин: дар 8-то калоба чандто 2-тоғи калоба ҳаст? Ҳалли масъаларо ба анҷом расонед.

557. 1) Аз 10 литр шир 2 кг қаймоқ мегиранд. Аз 50 литр шир чанд килограмм қаймоқ мегиранд?

2) Аз 100 кг орд 135 кг нон мепазанд. Аз 500 кг орд чанд килограмм нон мепазанд?

558. Ба нонвойхона то нисфирӯзӣ 4200 кг ва баъди нисфирӯзӣ 2800 кг орд оварданд. Орд ҳамагӣ 100 халта шуд. Ба нонвойхона то нисфирӯзӣ чанд халта ва баъди нисфирӯзӣ чанд халта орд овардаанд?

559. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва санҷед:

$$2\ 783 : 10 \quad | \quad 48\ 509 : 100 \quad | \quad 317\ 461 : 1\ 000$$

560.

Муодила тартиб диҳед ва ҳал кунед:

- 1) ҳангоми аз адади номаълум 380-ро тарҳ кардан 70 ҳосил мешавад;
- 2) ҳангоми адади номаълумро ба 60 зарб задан, 540 ҳосил мешавад;
- 3) агар адади номаълумро ба 10 тақсим намоем, 700 ҳосил мешавад.

561. $38\ 412 : 6 \quad | \quad 840\ 192 : 6 \quad | \quad 709 \cdot 6 - 13\ 200 : 100$

$24\ 056 : 8 \quad | \quad 751\ 410 : 9 \quad | \quad 53\ 060 : 10 + 478 \cdot 2$

562. 1) Ҳалро фаҳмонед ва натиҷаро ҳисоб кунед:

$$540 : 90 = 540 : (9 \cdot 10) = 540 : 10 : 9 = \square$$

$$7\ 200 : 800 = 7\ 200 : (8 \cdot 100) = 7\ 200 : 100 : 8 = \square$$

2) Тақсими бақиядорро ин тавр иҷро кардан мумкин:

4	7	8	6	0	-	2	5	7	0	6	0	0	
3	6	0	6	-	2	4	0	0	4	-	1	7	0
5	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Фаҳмондан:

418-ро ба 60 тақсим кардан лозим.

Тақсим мекунем: 418-ро аввал ба 10, сипас адади ҳосилшуда (41)-ро ба 6 тақсим мекунем, 6 ҳосил мегардад.

Зарб мезанем: 6-ро ба 60, 360 ҳосил ме-
гардад.

Тарҳ мекунем: 360-ро аз 418, 58 мемонад.
58 — ин бақия.

**Бақияро бо тақсимкунанда муқоиса меку-
нем:** 58 аз 60 хурд.

Аз ин мебарояд, ки амали тақсим дуруст
иҷро гардидааст.

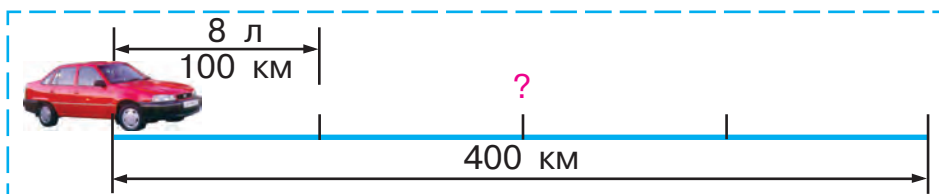
Чавобро мехонем: ҳосили тақсим 6, бақия 58.
Санҷиш: $58 < 60$, $6 \cdot 60 + 58 = 418$.

563. Чӣ тавр ба 600 тақсим кардани 2510-ро
навишта фаҳмонед.

564. Тақсими бақиядорро фаҳмонед:

$$157 : 30 \quad 174 : 50 \quad 670 : 300 \quad 1900 : 600$$

565. Автомобили «Нексия» барои 100 км 8 л бензин
сарф мекунад. Барои 400 км чанд литр
бензин сарф менамояд?

566.

Ду гурӯҳи донишомӯзон 8 сабад сабзӣ ғун-
доштанд. Гурӯҳи якум 39 кг ва гурӯҳи дуюм
65 кг сабзӣ чамъ овард. Ҳар як гурӯҳ чанд
сабад сабзӣ ғундоштааст?

567. $167\,004 + 320 \cdot 3 : 4$

$910\,000 - 548 \cdot 2 : 8$

$7\,720 : 8 \cdot 30$

$2\,682 : 9 \cdot 60$

568. 1) Дар 5 520 : 80 тақсим чӣ тавр иҷро шу-
данаширо дида бароед:

5	5	2	0	8	0	1	4	1	6	0	4	0
-	4	8	0	6	9	-	1	2	0	3	5	4
-	7	2	0	.	.	-	2	1	6	.	.	.
-	7	2	0			-	2	0	0			
			0			-	1	6	0			
						-	1	6	0			
									0			

Фаҳмондан: 5 520-ро ба 80 тақсим кардан лозим.

552 даҳӣ — тақсимшавандаи якуми нопурра.

Аз ин мебарояд, ки дар тақсим даҳӣҳо ва воҳидҳо (якиҳо), яъне 2-то рақам мешавад.

Тақсим мекунем: 552-ро ба 80. Барои ин 55-ро ба 8 тақсим мекунем, 6 мебарояд — дар ҳосили тақсим ҳамин қадар даҳӣ ҳаст.

Зарб мезанем: 80-ро ба 6, 480 мебарояд — ҳамин қадар даҳиро тақсим кардем.

Тарҳ мекунем: 480-ро аз 552, 72 мебарояд — ҳамин қадар даҳӣ тақсим нагардид.

Бақияро бо тақсимкунанда муқоиса мекунем: аз 80 даҳӣҳои хурд монд ($72 < 80$).

720 воҳид — тақсимшавандаи дуҷуми нопурра.

Тақсим мекунем: 720-ро ба 80. Барои ин 72-ро ба 8 тақсим мекунем. 9 мемонад — дар ҳосили тақсим ҳамин қадар воҳид ҳаст.

Зарб мезанем: 80-ро ба 9, 720 мебарояд. Ҳама воҳидҳо тақсим шуданд.

Ҷавобро меҳонем: ҳосили тақсим ба 69 баробар аст. Санҷиш чӣ тавр иҷро шуданахро фаҳмонед.
 2) 14160-ро ба 40 чӣ тавр тақсим карданамонро навишта фаҳмонед. Санҷишро иҷро кунед.

- 569.** Бо фаҳмондадиҳиҳои болоӣ ҳал кунед:
 $2\ 340 : 30$ $5\ 360 : 40$ $12\ 350 : 50$
- 570.** Бо ду мошинаи боркаш 80 т картошка оварданд. Дар мошинаи якум 30 т ва бо мошинаи дуюм картошкаи боқимондари оварданд. Мошинаҳо як хел бор мекашонанд. Мошинаҳо ҳамагӣ 16 маротиба равуо карданд. Ҳар як мошина чанд маротиба равуо намудааст?

571. Масофаи байни шаҳрҳои Тирмизу Деҳнав 180 км аст. Аз ин шаҳрҳо ба муқобили ҳамдигар дар як вақт ду автобус ба роҳ баромад. Ҳангоми яке аз автобусҳо нисфи тамоми роҳ, дуюмаш бошад, сеяки тамоми роҳро тай намудан масофаи байни автобусҳо чӣ қадар мешавад?

572. 18 л ширро ба 4-то тағорача ва 5-то банка рехтанд. Ҳаҷми тағорачаву банкаҳо як хеланд. Дар банкаҳо чанд литр шир будааст?

573. Муодиларо ҳал кунед:
 $170 + 540 : x = 260$ $100 + x : 40 = 115$

574. Чӣ тавр иҷро шудани тақсимро фаҳмонед:

68600700	238500900
$- 630098$	$- 1800265$
$- 5600$	$- 5850$
$- 5600$	$- 5400$
0	$- 4500$
	$- 4500$
	0

575. $32\ 800 : 800 \mid 42\ 300 : 900 \mid 249\ 500 : 500$

576. Барои гулзори ҳавлии мактаб 60 м^2 замин ҷудо карданд. Он аз панҷ як қисми тамоми майдонро ташкил медиҳад. Масоҳати тамоми ҳавлии мактаб чӣ қадар аст?

577. Сангпушт ва тўқумшулук ба самтҳои муқобил ҳаракат карданд. Агар суръати сангпушт 22 см/дақиқа ва аз он тўқумшулук 14 см/дақиқа бошад, баъди 2 дақиқа масофаи байни онҳо чӣ қадар мешавад?

578. Агар $c = 308$, $d = 90$; $c = 627$, $d = 400$; $c = 7\ 060$, $d = 8$ бошад, қимати ифодаҳои $c \cdot d$ -ро ёбед.

579. $55\ 140 : 6 \cdot 30 + 560 \cdot 400 \mid 720 - (300 - 420 : 6)$

580. 72 л бензинро ба 4 канистра баробар рехтанд. Барои рехтани 90 л бензин чандто канистри ҳаминхела лозим мешавад?

581. 1) Ҳаллашро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r|l}
 - 28800 & 80 \\
 \underline{240} & 360 \\
 - 480 & \dots \\
 \underline{480} & \\
 - 0 & \\
 \underline{0} & \\
 0 &
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r|l}
 - 364200 & 600 \\
 \underline{3600} & 607 \\
 - 420 & \dots \\
 \underline{0} & \\
 - 4200 & \\
 \underline{4200} & \\
 0 &
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r|l}
 - 285600 & 70 \\
 \underline{280} & 4080 \\
 - 56 & \dots \\
 \underline{0} & \\
 - 560 & \\
 \underline{560} & \\
 - 0 & \\
 \underline{0} & \\
 0 &
 \end{array}$$

2) Мухтасар навишта шудани ҳалли ин мисолҳоро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r|l} \underline{-28800} & 80 \\ 240 & \underline{360} \\ \underline{-480} & \dots \\ 480 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

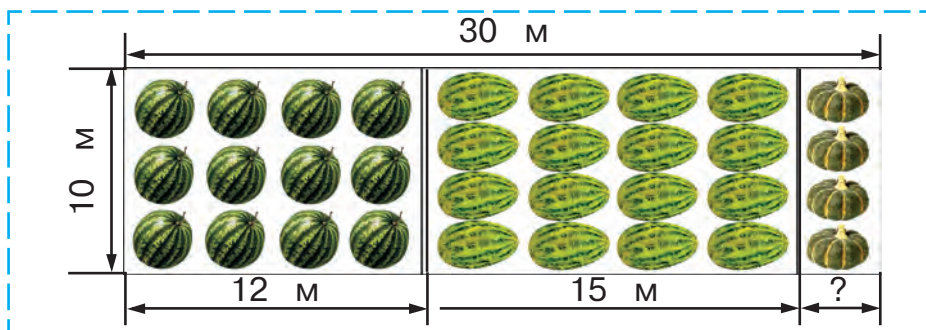
$$\begin{array}{r|l} \underline{-364200} & 600 \\ 3600 & \underline{607} \\ \underline{-4200} & \dots \\ 4200 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} \underline{-285600} & 70 \\ 280 & \underline{4080} \\ \underline{-560} & \dots \\ 560 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

582. $78\ 400 : 800$ | $69\ 680 : 40$ | $27\ 720 : 30$

583. Духтарча китоби якумро дар 7 соат ва дуюмашро дар 5 соат хонд. Агар китоби якум аз дуюмаш 40 саҳифа зиёд бошад, духтарак дар як соат чанд саҳифа хондааст?

584. Мувофиқи андозаҳои майдони кишт масоҳати майдонро ёбед, ки барои кишти тарбуз, харбуза ва каду ҷудо гардидаанд.

585. Чоркунҷаи рости дарозияш 5 см ва бараш 4 см-ро кашед. Масоҳати онро ёбед.

586. Ифодаҳоро муқоиса кунед:

$$420 \cdot 5 \cdot 10 \square 420 \cdot 50 \quad | \quad 650 \cdot 10 + 650 \cdot 3 \square 650 \cdot 30$$

587. Ҳалро фаҳмонед:

-	284200	700		41600	40
-	2800	406		40	7040
-	4200	•••		160	••••
-	4200	•••		160	••••
-	0	•••		0	••••

588. Амалҳоро иҷро кунед ва санҷед:

$$276\,300 : 900 \quad | \quad 44\,400 : 60 \quad | \quad 102\,000 : 300$$

589. Аз як деҳа ду савора дар як вақт ба муқобили ҳамдигар ҳаракат карданд. Суръати ҳаракати яке 14 км/соат, дигаре 12 км/соат. Саворагон 4 соат дар роҳ бошанд, маънои ифодаҳои $14 + 12$; $14 \cdot 4$; $12 \cdot 4$; $14 \cdot 4 + 12 \cdot 4$; $(14 + 12) \cdot 4$ -ро фаҳмонед.

590. Ба ду майдони масоҳати умумиаш $1\,750 \text{ м}^2$ ниҳоли дарахтони меванок шинонданд. Ба майдони 1-ум 20 бех ва ба майдони 2-юм 30 бех ниҳол шинонданд. Агар масофаи байни дарахтон як хел бошад, масоҳати ҳар як майдонро ёбед.

591. Қимати ифодаи $160 : 4 + 6 \cdot 2$ -ро ёбед. Барои қимати он ба 32 баробар шудан қавсро чӣ тавр гузоштан лозим? Барои ба 10 баробар шудан-чӣ? Барои ба 92 баробар шудан-чӣ?

592. Аз 28 м газвор 7 курта дӯختан мумкин бошад, аз 56 м газвор чӣ қадар курта мебарояд?

593. $350 \cdot 30 : 70 \quad | \quad 354\,000 : 200 \cdot 8 \quad | \quad 85 \cdot 5 \cdot 0$

594. Ҳалро фаҳмонед, ҳосили тақсим ва бақияро гӯед:

$$\begin{array}{r|l} \underline{2419} & 50 \\ \underline{200} & 48 \\ \hline & \underline{419} \\ & \underline{400} \\ & 19 \end{array}$$

Санҷиш:

1) $19 < 50$

2)
$$\begin{array}{r} \times 48 \\ \underline{50} \\ 2400 \end{array}$$

3) $2\ 400 + 19 = 2\ 419$

4) $48 \cdot 50 + 19 = 2\ 419$

595. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва санҷед:

$3\ 333 : 40$ | $1\ 307 : 20$ | $20\ 200 : 300$

596. Муодилаҳо тартиб дода, ҳал кунед:

1) Адади 70-ро якчанд маротиба зиёд карда, 630 ҳосил намуданд. Адади 70 чӣ қадар зиёд карда шудааст?

2) Адади 720 якчанд маротиба хурд карда шуда, 80 ҳосил гашт. Адади 720-ро чанд маротиба кам кардаанд?

597. 3-то себ 25 сӯм меистад. Шашто себи ҳамин-хела чӣ қадар арзиш дорад?

598.

Ду пиёдагард дар як вақт аз як деҳа ба тарафи муқобил ба роҳ баромаданд ва баъди 3 соат масофаи байни онҳо 33 км шуд. Агар суръати пиёдагарди якум 5 км/соат бошад, суръати пиёдагарди дуюмро ёбед.

599.

Амалҳоро иҷро кунед ва санҷед:

$38\ 960 : 80$ | $780 : 60$ | $34\ 500 : 300$ | $83 \cdot 700$

Зарб ба ададҳои духонадор ва сеҳонадор

600.

Ҳамаи қаламҳо чандтоянд?

Адади умумии қаламҳоро бо ду усул ёфтан мумкин:

Усули 1	Усули 2
$4 \cdot (3 + 2) = 4 \cdot 5 =$ $= 20 \text{ (қалам)}$	$4 \cdot (3 + 2) = 4 \cdot 3 + 4 \cdot 2 =$ $= 12 + 8 = 20 \text{ (қалам)}$

Ҳисобҳоро муқоиса кунед ва чӣ тавр мумкин будани зарби ададро ба ҳосили ҷамъ фаҳмонед.

Дар хотир доред! Ададро ба ҳосили ҷамъ бо усулҳои гуногун зарб кардан мумкин аст:

1) Ҳосили ҷамъро ҳисоб карда, баъд ададро ба ҳосили ҷамъи дастрасшуда зарб задан мумкин;

2) Адади мазкурро ба ҳар як ҷамъшаванда алоҳида-алоҳида зарб зада, натиҷаҳои ҳосилшударо ҷамъ кардан мумкин.

601. Усулҳои гуногуни ҳисобкуниро фаҳмонед:

$$7 \cdot (6 + 2) = 7 \cdot 8 = 56$$

$$7 \cdot (6 + 2) = 7 \cdot 6 + 7 \cdot 2 = 42 + 14 = 56$$

602. Бо усули қулай ҳисоб кунед:

$$3 \cdot (4 + 10) \quad | \quad 8 \cdot (5 + 3) \quad | \quad 2 \cdot (40 + 7) \quad | \quad 15 \cdot (7 + 3)$$

603. Фермер ду модагови якхела ва чорто як хел барзагови вазни умумиашон 1 828 кг бударо фурӯхт. Вазни як модагов 286 кг аст. Вазни як барзагов чӣ қадар аст?

604. $7 \cdot 2 + 7 \cdot 8 \dots 7 \cdot 10$
 $16 \cdot 10 + 16 \cdot 4 \dots 16 \cdot 40$

 605. Ифодаҳоро муқоиса кунед:
 $12\,460 : (3\,079 - 3\,059) \cdot 50$
 $(811 - 12\,720 : 30) : 9$

 606. $740 \cdot 300 - 85\,800 : 60$
 $574\,350 : 70 + 64 \cdot 700$

607. Чӣ тавр иҷро шудани амали зарбро фаҳмонед:

$$14 \cdot 13 = 14 \cdot (10 + 3) = 14 \cdot 10 + 14 \cdot 3 = 140 + 42 = 182$$
$$60 \cdot 12 = 60 \cdot (10 + 2) = 60 \cdot 10 + 60 \cdot 2 = 600 + 120 = 720$$

608. Натиҷаҳоро ҳисоб кунед ва усулҳои ҳисобкуниро муқоиса на моед:

$$45 \cdot 18 = 45 \cdot (10 + 8) = 45 \cdot 10 + 45 \cdot 8 = \dots$$
$$45 \cdot 80 = 45 \cdot (8 \cdot 10) = 45 \cdot 8 \cdot 10 = \dots$$

609. Барои кўмак ба хоҷагӣ аз донишомӯзони синфҳои болоӣ 50 нафар ба себчинӣ баромада, ҳар яке 2-сабадӣ себ чиданд. Агар ба як сабад 10 кг себ ғунҷад, ҳамаи донишомӯзон чанд килограмм себ ғундоштаанд? Масъаларо бо усулҳои гуногун ҳал кунед.

610. Тракторрон корро соати 6-у 30 дақиқа сар карда, онро дар 20-у 15 дақиқа ба анҷом расонд. Ў 1 соату 45 дақиқа истироҳат намуд. Тракторрон чанд соат кор кардааст?

611.

Катакҳои холиро пур кунед:

$$4 \text{ км } 060 \text{ м} = \square \text{ м}$$

$$1 \text{ соат } 40 \text{ дақ.} = \square \text{ дақ.}$$

$$8 \text{ т } 9 \text{ ср} = \square \text{ ср}$$

$$374 \text{ см} = \square \text{ м } \square \text{ см}$$

612.

$$227\ 340 : 6 \cdot 4 - 7\ 500 : 30$$

$$30 \cdot 70$$

$$18 \cdot 13$$

$$496\ 072 : 8 \cdot 5 - 212\ 400 : 60$$

$$30 \cdot 17$$

$$8 \cdot 30$$

613. 1) Чӣ тавр ба 58 зарб зада шудани адади 39-ро фаҳмонед:

$$39 \cdot 58 = 39 \cdot (50 + 8) = 39 \cdot 50 + 39 \cdot 8 = 2\ 262$$

а)
$$\begin{array}{r} 39 \\ \times 8 \\ \hline 312 \end{array}$$
 – ҳосили зарби якуми нопурра

б)
$$\begin{array}{r} 39 \\ \times 50 \\ \hline 1950 \end{array}$$
 ё ки 195 даҳӣ – ҳосили 1950 зарби дуҷуми нопурра
Адади 2 262 ҳосили зарби 39 ва 58

$$\begin{array}{r} + 312 \\ \hline 1950 \\ \hline 2262 \end{array}$$

Ҳалро ин тавр навиштан мумкин:

$$\begin{array}{r} \times 39 \\ 58 \\ \hline 312 \\ + 1950 \\ \hline 2262 \end{array}$$

Мухтасар ин тавр навишта мешавад:

$$\begin{array}{r} \times 39 \\ 58 \\ \hline 312 \\ + 195 \\ \hline 2262 \end{array}$$

Санҷиш:

$$\begin{array}{r} \times 58 \\ 39 \\ \hline 522 \\ + 174 \\ \hline 2262 \end{array}$$

Фаҳмондан: 39-ро ба 58 зарб задан лозим.

Зарб мезанем: 39-ро ба 8, ҳосили зарби якуми нопурраи 312-ро ҳосил менамоем.

Зарб мезанем: 39-ро ба 50, ҳосили зарби дуҷуми нопурраи 1950-ро ҳосил мекунем.

Дар охири ҳосили зарби дуҷуми нопурра на-навиштани сифр қабул гаштааст. Аз ин рӯ,

618. $64\ 080 : 9 \cdot 70$

$26 \cdot (37 - 72 : 6)$

$956 \cdot 400 : 80$

$57 : 19 \cdot 70$

619. Чӣ тавр ёфтани ҳосили зарбро фаҳмонед:

$\begin{array}{r} \times 84 \\ 39 \\ \hline 756 \\ +252 \\ \hline 3276 \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 523 \\ 96 \\ \hline 3138 \\ +4707 \\ \hline 50208 \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 1942 \\ 34 \\ \hline 7768 \\ +5826 \\ \hline 66028 \end{array}$
---	---	--

620. $78 \cdot 54$ | $856 \cdot 43$ | $406 \cdot 59$ | $7\ 268 \cdot 19$

Ҳалли мисолҳоро мувофиқи нақшаи поёнӣ фаҳмонед:

- 1) Ба адади воҳидҳо зарб зада, ҳосили зарби якуми нопурраро ҳосил мекунам.
- 2) Ба адади даҳҳо зарб зада, ҳосили зарби дуюми нопурраро ҳосил мекунам.
- 3) Ҳосили зарбҳои нопурраро ҳамъ намуда, натиҷаро меҳонам.
- 4) Ҷавобро меҳонам.

621. Аз андозаҳои майдони варзишии дар шакли чоркунҷаи рости дар ҷадвал додашуда истифода бурда, масоҳати онҳоро ҳисоб кунед:

Тарафҳои чоркунҷаи рост	Майдонҳо	
	футбол	баскетбол
Дарозиаш	100 м	26 м
Бараш	60 м	14 м

622. Аз Янгиобод то Тошканд 122 км. Автобус аз Янгиобод ба роҳ баромада, бо суръати 48 км/соат 2 соат роҳ гашт. То Тошканд чӣ қадар роҳ мондааст?

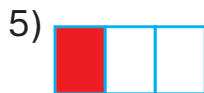
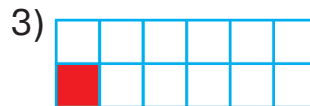
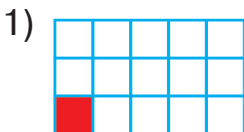
623.

c	8	10	17	93	246	732
$37 \cdot c$						

Касрҳо

624. Дар расм кадом шаклҳо тасвир ёфтаанд?

Чоркунҷаҳои рост аз ҳамдигар бо чӣ фарқ мекунанд?

Ҳар як чоркунҷаи рост ба чанд қисми баробар (як хел) тақсим гардидааст.

Дар ҳақиқат якумӣ ба 15-то, дуюмӣ ба 6-то, сеюмӣ ба ...-то қисм тақсим ёфтааст.

Дар ҳар як расм кадом қисми чоркунҷаи рост ранг карда шудааст?

Дуруст, дар расми якум **аз понздаҳ як қисми** чоркунҷаи рост; дар дуюмӣ аз шаш як қисми он ранг гардидааст ва ҳоказо. **Аммо инро бо кадом аломати математикӣ навиштан мумкин?**

Барои ин математикҳо ададҳоеро фикр карда ёфтаанд, ки **касрҳо** номида мешавад. Барои

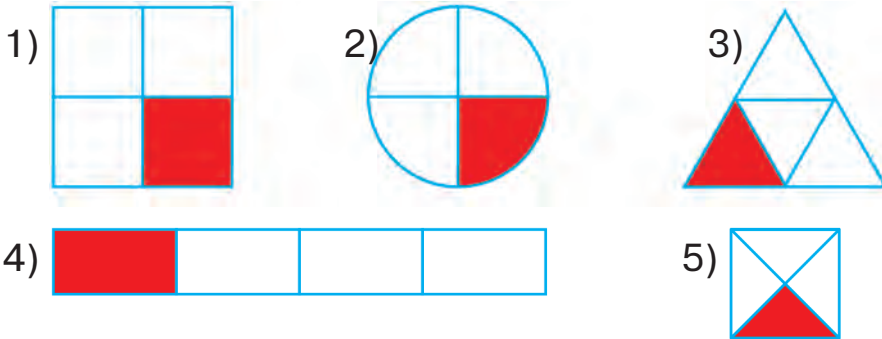
навишти касрҳо аз рақам ва хатҳо истифода мебаранд. Ба зери хат як чизу шакли яклухт ё ки ададе навишта мешавад, ки ба чанд қисми баробар тақсим шудани миқдор нишон медиҳад. Ин рақам **махраҷ** номида мешавад. Адади болои хат аз ҳамин қисм чандто гирифта шуданаширо нишон медиҳад. Ин адад **сурат** номида мешавад.

Акнун мо дар расми якум $\frac{1}{15}$ қисм, дар ду-юм $\frac{1}{6}$ қисм, сеюм ... қисми росткунҷаи рост ранг карда шуданаширо мебинем. Аз ин мебарояд, ки ду қисми чоркунҷаи рости якум ранг карда шавад, дар он ҳолат « $\frac{2}{15}$ қисми чоркунҷаи рост ранг карда шудааст» гуфта мешавад. Агар се қисмаш ранг карда шавад, дар он ҳол $\frac{3}{15}$ қисми чоркунҷаи рост ранг карда шудааст» гуфта мешавад. Агар ҳамаи қисмҳои росткунҷаи рост ранг карда шавад, дар он ҳолат дар якуми $\frac{15}{15}$, дар дуюми $\frac{6}{6}$, дар сеюми бошад, $\frac{12}{12}$ ва ҳоказо каср ҳосил мегардад.

Дар хотир доред! Агар тамоми қисмҳои ҳар як чоркунҷаи ростро ранг кунем, дар он як чоркунҷаи рости яклухт ҳосил мегардад. Барои ҳамин ҳар гуна касри дилхоҳи сурат ва махраҷаш якхела ба 1 баробар мешавад:

$$\frac{15}{15} = 1; \quad \frac{6}{6} = 1; \quad \frac{12}{12} = 1;$$

625. Расмҳо бо чияшон ба якдигар монанданд?

626. Порчаи AB -ро чен кунед.

Фикр кунед! $\frac{1}{10}$ қисми порча ба чӣ баробар аст?

Барои он ки навиштаҷот дуруст бошад, ба чойи нуқтаҳо қадам ченаки дарозиро навиштан лозим?

$$1\dots = \frac{1}{10} \dots \qquad 1\dots = 10\dots$$

Агар навиштаҷоти зерин ҳосил гардад, дар он сурат супориш дуруст иҷро шудааст:

$$1 \text{ см} = \frac{1}{10} \text{ дм} \qquad 1 \text{ дм} = 10 \text{ см}$$

627. $\frac{1}{10}$ қисми сантиметр ба чӣ баробар аст?

$$\frac{1}{10} \text{ см} = \dots \text{ мм.}$$

$$\frac{1}{10} \text{ қисми метр ба чӣ баробар? } \frac{1}{10} \text{ м} = \dots \text{ дм.}$$

Барои ҳосил шудани 1 м 1 км-ро ба чанд қисми якхела тақсим кардан лозим? Баробарии

$$\text{дурустро нависед: } 1 \text{ м} = \frac{\square}{\square} \text{ км.}$$

628. $8\,491 \cdot 73$ | $94\,720 : 80 \cdot 96 + 89\,994$

629. $69 \cdot 74$ | $45\,040 : 80 - 18\,240 : 60$
 $92 \cdot 55$ | $283 \cdot 50 + 384 \cdot 200$

630. Як ширчўш аз модаговаш 4 сатил ва ширчўши дуюм бошад, 6 сатил шир чўшида гирифт. Ширчўши якум аз дуюмаш 16 л кам шир чўшид. Ҳар як ширчўш аз модаговҳояшон чанд литрӣ шир чўшидаанд?

631. Расми ба ҳар як каср мувофиқро интихоб кунед ва он чиро фаҳмонданаширо маънидод созед:

$\frac{2}{6}, \frac{3}{4}, \frac{5}{7}, \frac{8}{9}, \frac{1}{4}, \frac{1}{9}, \frac{2}{7}, \frac{4}{6}, \frac{7}{7}$.

- а)
- б)
- в)
- г)
- д)

632. Чўмлаҳои зеринро дар шакли муодила нависед ва онҳоро ҳал намоед:

- а) Адади 4 907 аз x ба 1 425 зиёд.
- б) Адади x аз 1 562 ба 837 зиёд аст.
- в) Адади s аз 3 004 ба 68 кам аст.
- г) Адади 5007 аз k ба 2001 кам аст.

633. Ба қадом қимати ҳарфҳо нобаробариҳо рост меоянд:

$5 \cdot x > 20$ $20 - a < 15?$

634. Аз ҷадвал истифода бурда, сето масъалаи содда тартиб диҳед ва онҳоро ҳал кунед:

Дарозии чоркунҷаи рост	Бари чоркунҷаи рост	Масоҳати чоркунҷаи рост
16 дм	?	64 дм ²
9 м	8 м	?
?	5 см	75 см ²

635. 1) Пўлод 9-то қалам, Йўлдош бошад, 5-то қалами ҳаминхела хариданд. Барои тамоми харид Пўлод нисбати Йўлдош 400 сўм бештар сарф намуд. Як қалам чанд сўм меистад?

2) Пўлод 9-то қалам, Йўлдош бошад, 5-то қалами ҳаминхела хариданд. Барои тамоми харид Пўлод нисбати Йўлдош 400 сўм бештар сарф кард. Пўлод ва Йўлдош барои ҳар як харид чанд сўм харҷ намудаанд?

636.

Масъаларо ҳал кунед:

Барои сохтани хона 294 460-то хишт зарур мешавад. Аз чор як қисми ин хиштро оварданд. Боз чандто хишт овардан лозим?

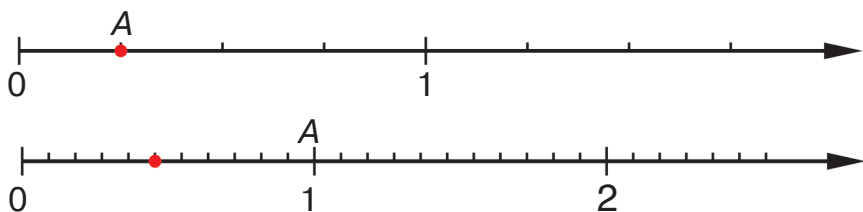
637. Муодиларо ҳал кунед:

$$x : 40 = 6\ 840 \qquad 728\ 100 : x = 900$$

638. Ба ҳар як нури ададнок касрҳои бо нуқтаи А муайянгаштаро нависед.

Фикр кунед! Сараввал ба як чанд қисми якхела тақсим гардидани порчаи аз 0 то 1-ро муайян кунед. Баъд мавҷуд будани чандто ҳамин гуна қисмро аз нуқтаҳои 0 то А дида бароед ва касрро нависед. Дар математика порчаи аз 0 то 1 бударо **порчаи воҳид** меноманд.

639. Ҳалли мисолҳоро дида бароед ва фаҳмонед:

$\begin{array}{r} \times 7300 \\ 54 \\ \hline 292 \\ + 365 \\ \hline 394200 \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 9007 \\ 89 \\ \hline 81063 \\ + 72056 \\ \hline 801623 \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 4080 \\ 36 \\ \hline 2448 \\ + 1224 \\ \hline 146880 \end{array}$
--	--	--

640. $4\,280 \cdot 57$ | $8\,040 \cdot 36$ | $19\,750 : 50 \cdot 92$

641. Дар як гурӯҳ 42 донишомӯз ва дар дуҷуми нисбати яқум 8-то кам, дар сеҷумаш бошад, нисбати дуҷум 4-то зиёд донишомӯз ҳаст? Дар гурӯҳи сеҷум чанд донишомӯз ҳаст?

642. Усто оинаи дарозиаш 65 см ва бараш 76 см-и дошт. Баъд аз он дар шакли чоркунҷаи рости дарозиаш 52 см, бараш 37 см бударо бурида гирифтанд. Масоҳати боқимондаи оинаро ҳисоб кунед.

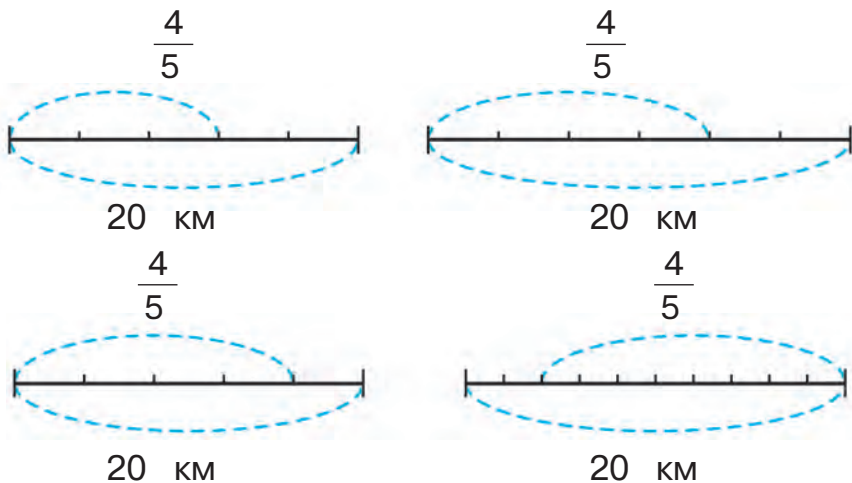
643. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$620 - x = 80 \quad | \quad x + 120 = 400 \quad | \quad x : 9 = 14 \quad | \quad 30 \cdot x = 270$$

- 644.** Масофаи байни шаҳру деҳа 20 км. $\frac{4}{5}$ қисми ин масофаро асфалт карданд. Тарҳи ба ҳамин шарт мувофиқро интихоб намоед.

Чаро шумо схемаро интихоб кардед? Барои чӣ?

- 645.** Дарозии чоркунҷаи рост 8 см, бараш 4 см. $\frac{3}{8}$ қисми масоҳати ҳамин чоркунҷаи ростро ёбед.

Манзура ҳалли масъаларо ин тавр навишт.

- 1) $8 \cdot 4 = 32$ (см²);
- 2) $32 : 8 \cdot 3 = 12$ (см²).

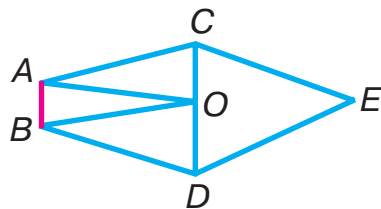
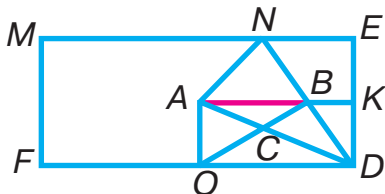
Мурод бошад, ин тавр ҳал кард:

- 1) $8 \cdot 4 = 32$ (см²);
- 2) $32 : 8 = 4$ (см²);
- 3) $4 \cdot 3 = 12$ (см²).

Мурод баробари иҷрои амали дуюм чиро ёф-танашро фаҳмонед.

- 646.** $2\,250 : 90 + 8\,420 : 20$ | $900\,100 - (735 - 184) \cdot 80$

647. Номии шаклҳоеро гӯед, ки тарафаш порчаи AB бошанд.

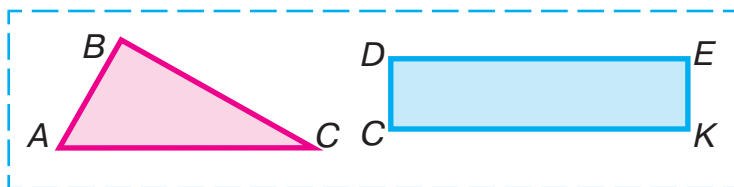
648.

$$\begin{array}{r} 456 \cdot 26 \\ 970 \cdot 82 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 4\ 027 \cdot 53 \\ 6\ 580 \cdot 44 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 320 \cdot 75 : 800 \\ 46\ 800 : 90 \cdot 48 \end{array}$$

- 649.** а) Периметри секунҷаро;
б) Масоҳати чоркунҷаи ростро ҳисоб кунед:

650. Дар истироҳатгоҳи тобистона дар давоми моҳ 83 кг маҳсулоти ҳархелаи ғаллагӣ истифода шуд. Биринҷ 36 кг ва марҷумак нисбати биринҷ 2 маротиба кам истифода гардид. Боқимонда маҳсулоти сарфшударо мош ташкил дод. Чанд килограмм мош сарф кардаанд?

651. $30\ 815 + 6\ 050 \cdot 20 : 50 \quad | \quad 900 - 700 : (37 + 33) \cdot 6$

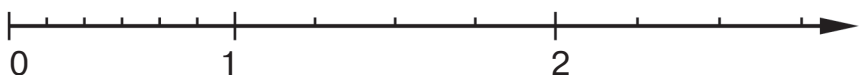
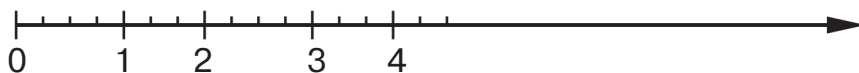
652. Муодиларо ҳал кунед:

$$900 - x \cdot 40 = 660 \quad | \quad x : 20 = 4\ 800 : 48$$

653. Дар вағони боркашон 6 т гандум буд. То нисфирӯзӣ $\frac{2}{3}$ қисми гандуми вагонро фуруварданд? Дар вағон чанд тонна гандум монд?

- 659.** Хатогихоеро ёбед, ки хангоми тасвири нурҳои ададнок ба онҳо роҳ гузошта шудаанд:

660.

Дар фабрика 1069-то дафтари 18 varaқа ва 2405-то дафтари 12 varaқа тайёр намуданд. Дар ҳама дафтарҳо чанд varaқ ҳаст?

661.

Агар $c = 68$; $c = 145$ бошад, қимати ифодаи $376 \cdot c$ -ро ҳисоб кунед.

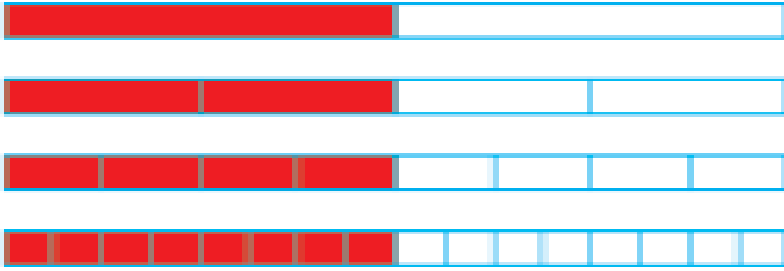
- 662.** Чи тавр иҷро шудани амали зарбро дида бароед:

$\begin{array}{r} 690 \\ \times 435 \\ \hline 345 \\ + 207 \\ 276 \\ \hline 300150 \end{array}$	$\begin{array}{r} 804 \\ \times 723 \\ \hline 2412 \\ + 1608 \\ 5628 \\ \hline 581292 \end{array}$
---	--

- 663.** Бо фаҳмондадихӣ ҳал кунед:

$$305 \cdot 621 \quad | \quad 620 \cdot 387 \quad | \quad 7\,820 \cdot 15 \quad | \quad 402\,750 \cdot 90$$

- 664.** Дар ҳар як расм кадом қисми чоркунҷаи рост ранг карда шудааст?

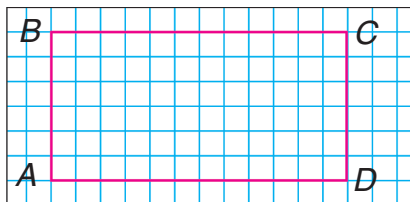
Оё ҳамаи муодилаи навишташударо дуруст гуфтан мумкин аст?

$$\frac{1}{2} = \frac{2}{4}, \quad \frac{1}{2} = \frac{4}{8}, \quad \frac{2}{4} = \frac{4}{8}, \quad \frac{4}{8} = \frac{8}{16}, \quad \frac{2}{4} = \frac{8}{16}.$$

665. Ба фирмаи дўзандагӣ 2 банд газвор оварданд. Дар банди якум 88 метр ва дар банди дуюм 108 метр газвор буда, аз онҳо куртаи якхелаи занона дўхтанд. Агар аз банди якум нисбати дуюмаш 5-то курта кам дўхта шуда бошад, аз ҳар банд газвор чандтогӣ курта дўхта шуданро ҳисоб кунед.

666. Дарозии ҳавлии мактаби шаклаш чоркунҷаи рост 32 м ва бараш 24 м буда, аз се як қисми онро майдончаи варзишӣ ишғол намулдааст. Қисми боқимонда аз роҳрав ва гулзорҳо иборат аст. Масоҳати гулзор ва роҳрав ба чанд метри квадратӣ аст?

667. Ба периметри чоркунҷаи рости периметраш додашуда баробар чоркунҷаи рости дигар кашед:

668. Чӣ тавр иҷро шудани амали зарбро дида ба-роед:

	×	672			×	849			×	607
		508				530				309
+		5376		+		2547		+		5463
		3360				4245				1821
		341376				449970				187563

Аз ҳар як мисол ҳосили зарбҳои нопурраро гӯед. Дар ин ҳолат чаро фақат ду ҳосили зарби нопурра навиштаниро фаҳмонед.

669. Бо фаҳмондан ҳал кунед:

$$524 \cdot 607 \quad | \quad 321 \cdot 940 \quad | \quad 256\,389 + 396\,519) : 3$$

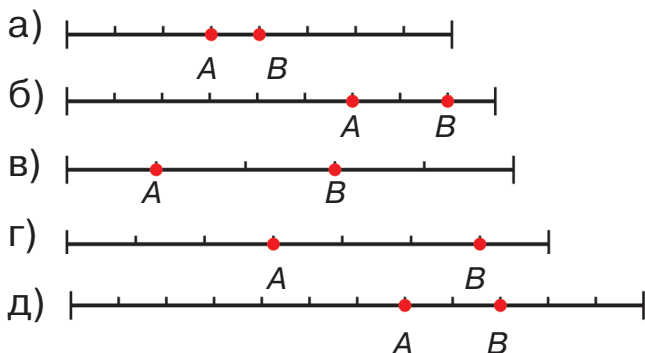
670. Ду оператор дар як вақт дар компютер 99 саҳифа матн чинданд. Агар оператори якум соате 5 саҳифа, дуюмаш 6 саҳифа навишта тавонад, ҳар як оператор чанд саҳифагӣ матн чиндааст?

671. Як тайёра 2 соат, дуюмаш 5 соат парвоз намуд. Тайёраи дуюм нисбати якум 2100 км зиёдтар масофаро тай намуд. Агар суръати тайёраҳо як хел бошад, ҳар яки он чӣ қадар масофаро тай намудааст?

672. Барои дуруст шудани навиштаҷот муқоисаи дар байни касрҳо аломатҳои муқоисавии мувофиқ (> ё ки <) гузоред:

$$\frac{1}{5} \dots \frac{3}{5}; \quad \frac{8}{9} \dots \frac{6}{9}; \quad \frac{7}{12} \dots \frac{9}{12}; \quad \frac{4}{8} \dots \frac{3}{8}; \quad \frac{3}{7} \dots \frac{6}{7}.$$

Расмҳоеро интихоб кунед, ки ба ҳар як ҷуфти касрҳо мувофиқ оянд:

673. Ададҳои заруриро гузоред:

$$4 \text{ дм}^2 = \square \text{ см}^2 \quad | \quad 250 \text{ см}^2 = \square \text{ дм}^2 \square \text{ см}^2$$

$$300 \text{ см}^2 = \square \text{ дм}^2 \quad | \quad 2 \text{ дм } 6 \text{ см} = \square \text{ см}$$

674. Тақсими бақиядорро иҷро кунед:

$$350 : 80 \quad | \quad 800 : 90 \quad | \quad 600 : 70 \quad | \quad 290 : 40$$

675. Ҳалли масъалаҳоро муқоиса кунед:

- 1) Ҳангоми ғалладаравӣ рӯзе як ронандаи мошини боркаш 5 маротиба, дуюмаш 3 маротиба ҳаракат намуда, ҳар сафар бо як хел миқдор ғалла кашонданд. Агар ронандаи якум аз дуюмаш 10 т зиёд ғалла кашонда бошад, ҳар як ронанда чӣ қадарӣ ғалла кашондааст?
- 2) Як ронанда рӯзе 25 т ва дуюмӣ 15 т ғалла кашонданд. Агар ронандаи якум нисбати дуюмаш 2 маротиба бештар ҳаракат карда бошад, ҳар як ронанда чанд маротиба равуо намудааст?

676. 1) Аз 100 л шир 8 кг панир мегиранд. Аз 5000 л шир чӣ қадар панир гирифтани мумкин аст?

- 2) Пули ба 3 м чит сарфгардида ба пули ба 14 м дока пардохтшуда баробар аст. Агар 1 метр чит 1400 сӯм арзиш дошта бошад, арзиши як метр докаро ёбед.

Зарб мезанем: 98-ро ба 7, 686 ҳосил ме-
гардад. Аз ин мебарояд, ки рақами 7 дуруст
интиҳоб шудааст. Онро ба ҳосили тақсим ме-
нависем.

2) Ҳалли мисоли дуюмро фаҳмонед.

Дар мисоли сеюм ҳангоми тақсим бақия чӣ
тавр ҳосил шуданахро фаҳмонед.

3) Мувофиқи навишт адади 225 ба 75 чӣ
тавр тақсим шуданахро фаҳмонед.

$$\begin{array}{r} -225 \overline{)75} \\ \underline{225} \\ 0 \end{array}$$

682. $564 : 94$ | $390 : 78$ | $252 : 84$ | $261 : 29$

683. Барои тайёркунии 84-то табар 75 кг пўлод сарф шуд. Барои тайёркунии 366 табари ҳа-
минхела чӣ қадар пўлод зарур мешавад?

684. Майдони кишт дар шакли чоркунҷаи рост аст. Дарозии он 40 м ва бараш 30 м аст. Ба аз панҷ як қисми майдон маҳсулоти полизӣ, ба қисми боқимондаи он картошка коштанд. Ма-
соҳати майдони картошкаро ёбед.

685. $(200\ 000 - 8\ 325 \cdot 4) : 100$ | $87 \cdot 93$ | $604 \cdot 12$

686. Чӣ тавр иҷро шудани тақсими бақиядорро дида бароед:

Ҳангоми ба адади духонадор тақсим кардани бақиядор ҳам мисли дар тақсими бебақия будан мулоҳиза ронда мешавад.

- 687.** Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед:
 $682 : 96$ | $511 : 63$ | $340 : 37$ | $581 : 72$
- 688.** Як дастгоҳи автоматӣ соате 69-то ва автомати дуюм 84-то бозича тайёр кард. Агар рӯзе як автомат 552-то бозича тайёр карда бошад, ду автомат якқоя чандто бозича тайёр кардаанд?
- 689.** Ду гурӯҳи донишомӯзон 100 халта картошка гундоштанд. Агар гурӯҳи 1-ум 2450 кг, дуюмаш 2550 кг картошка чида бошанд, ҳар як гурӯҳ чанд халтагӣ картошка гундоштаанд?

690.

Сайёҳон дар киштӣ 83 соат шино карданд. Ин вақтро бо шабонарӯз ва соатҳо ифода созед.

691. Муодиларо ҳал кунед:

$$70\,009 - x = 29\,368 + 19\,046 \quad | \quad 4\,214 : x = 623 : 89$$

692. Чӣ тавр иҷро шудани тақсимро дида бароед:

	3	1	2	2	4		1	4	7	2	4	6		6	1	4	2	8	3
	2	4		1	3		1	3	8		3	2		5	8	1		7	4
		7	2	.	.			9	2	.	.				3	3	2	.	.
		7	2					9	2						3	3	2		
			0						0							0			

Фаҳмондан: Адади 6 142-ро ба 83 тақсим кардан лозим.

Тақсим мекунем: 6 142-ро ба 83 не, ба 80 тақсим менамоем.

Даҳиҳоро тақсим мекунем: 614-то даҳӣ — тақсимкунандаи якуми нопурра. Пас, дар тақсимот ду рақам мешавад.

Тақсим мекунем: 614-ро ба 80. Барои ин 61-ро ба 8 тақсим мекунем, 7 мебарояд.

Азбаски он рақами санчишист, онро месан-
чем.

Зарб мезанем: 83-ро ба 7, 581 ҳосил мешавад. Рақами 7 дуруст интихоб шудааст. Онро ба ҳосили тақсим менависем.

Тарҳ мекунем: Аз 614 адади 581-ро, 33 мебарояд. Ин — бақия.

Бақияро бо тақсимкунанда муқоиса мекунем: $33 < 83$. Аз ин мебарояд, ки тақсимро давом додан мумкин.

Воҳидхоро тақсим мекунем: 33 даҳӣ — ин 330 воҳид, боз 2 воҳид, ҳамагӣ 332 воҳид. Ин тақсимшавандаи дуҷуми нопурра.

Фаҳмонданро давом диҳед.

Ҳалли мисоли дуҷумро фаҳмонед.

693. Тақсимро бо фаҳмондан иҷро кунед:

Аз нақшаи овардашуда истифода баред:

1) Тақсимшавандаи якуми нопурраро гӯед. Муайян кунед, ки дар ҳосили тақсим чанд рақам мешавад.

2) Чӣ тавр ёфтани рақами якуми ҳосили тақсимро гӯед.

3) Тақсимшавандаи дуҷуми нопурраро гӯед.

4) Чӣ тавр ёфтани рақами дуҷуми ҳосили тақсимро гӯед.

5) Дуруст ёфта шудани рақамҳои ҳосили тақсимро санҷед.

1 176 : 49 | 5 096 : 56 | 350 · 428 : 700

694. Масъалаҳоро ҳал кунед ва ҳалли онҳоро қиёс намоед:

1) Ба осиеб 39 халта гандум ва 27 халта ҷав оварданд. Нисбати ҷав 840 кг зиёдтар гандум

оварданд. Агар халтаҳои гандумдор ва ҷавдор як хел вазн дошта бошанд, ба осиеб чанд килограмм гандум ва чанд килограмм ҷав овардаанд?

2) Ба осиеб дар халтаҳои якхела 2730 кг гандум ва дар халтаҳои ҳаминхела 1890 кг ҷав оварданд. Халтаи гандум нисбати халтаи ҷав 12-то зиёд буд. Чанд халта гандум ва чанд халта ҷав овардаанд?

695. Ба мағоза 4 халта орди ҳар кадоме 50 кг-мӣ оварданд. Ҳамаи орд 2 кг-мӣ ба халтачаҳо ҷойгир карда шуд. Чанд халтача зарур шуд?

696. $124\ 440 : 60$ | $228\ 090 : 30$ | $4\ 273 \cdot 83$ | $3\ 148 \cdot 75$

697. Аз нақшаи дар машқи 643 оварда истифода бурда, чӣ тавр иҷро гардидани амали тақсими ро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r|l}
 44\ 748 & 36 \\
 \hline
 36 & 1243 \\
 - 87 & \\
 \hline
 72 & \\
 - 154 & \\
 \hline
 144 & \\
 - 108 & \\
 \hline
 108 & \\
 \hline
 0 &
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l}
 162\ 288 & 42 \\
 \hline
 126 & 3864 \\
 - 362 & \\
 \hline
 336 & \\
 - 268 & \\
 \hline
 252 & \\
 - 168 & \\
 \hline
 168 & \\
 \hline
 0 &
 \end{array}$$

698. $23\ 115 : 67$ | $93\ 342 : 94$ | $93\ 017 : 71 \cdot 39$

699. Мувофиқи нақша харрот дар 27 рӯз бояд 756-то детал тайёр мекард. Агар харрот рӯзе 36-

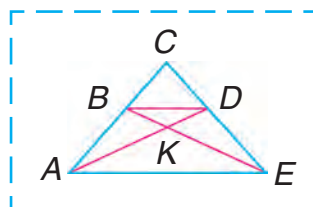
тоғӣ детал тайёр карда бошад, вай нақшаро оё дар муҳлаташ иҷро кард? Аз рӯи маълумотҳои масъала боз чиҳоро доништан мумкин?

700. Ба ҳарфи x чӣ гуна қимати аз ҳама калон додан мумкин, ки нобаробарии поёнӣ дуруст бошад: $600 - x > 150$?

701. Дарозии чоркунҷаи рост 4 дм, бараш 1 дм 5 см кӯтоҳ аст. Периметр ва масоҳати чоркунҷаи ростро ёбед. (Дарозии тарафҳоро бо сантиметр ифода созед.)

702. 1) Панҷто шаклро гӯед, ки порчаи BD тарафи умумӣ бошад.
2) Тарафи AE барои кадом шаклҳо умумӣ мебошад?

703. Ҳангоми амали тақсим рақами санҷиши ҳосили тақсим рост намеояд, онро тағйир додан лозим меояд.

Фаҳмондан: 184-ро ба 23 тақсим кардан лозим.

Тақсим мекунем: 184-ро ба 20. Барои ин 18-ро ба 2 тақсим мекунем, 9 мебарояд. 9-рақами санҷишӣ, онро месанҷем

Зарб мезанем: 23-ро ба 9, 207 мебарояд. Он аз 184 калон. Аз ин мебарояд, ки дар ҳосили тақсим рақами аз 9 хурдро гирифтани лозим. 8-ро месанҷем. 23-ро ба 8 зарб занем, 184 мебарояд. Рақами 8 рост меояд.

Аз ин мебарояд, ки ҳосили тақсим 8 аст.

704. Бо фаҳмондадихӣ ҳал кунед:

273 : 39 | 288 : 48 | 168 : 28 | 259 : 37

705. Дарозии кўча 600 м, бараш 12 м. Кўчаро асфалтфарш карданд. Ба ҳар 100 м^2 3 т асфалт сарф шуд. Ба тамоми кўча чӣ қадар асфалт зарур шудааст?

706. Ифода тартиб дода, қиматашро ҳисоб кунед:

1) Ҳосили зарби ададҳои 407 ва 374-ро ба 10 578 тарҳ кунед;

2) Ҳосили тарҳи ададҳои 2 148 ва 1 954-ро ба 37 зарб занед;

3) Ҳосили ҷамъи ададҳои 1 357 ва 983-ро 26 маротиба зиёд кунед.

707.

Ба ноҳия бо 2 қатори боркаш 1824 т масолеҳи бинокорӣ оварданд. Қатори якум 24 вагон ва дуюмаш 33 вагон дошт. Бо ҳар як қатора чанд тоннагӣ масолеҳи бинокорӣ овардаанд?

708. $256\,302 : 87$ | $181\,366 : 59$ | $483 \cdot 250 : 75$

709. $45 \text{ кг } 050 \text{ г} : 85 \text{ г}$ | $3 \text{ м} : 25 \text{ см}$ | $10 \text{ т} - 10 \text{ кг}$
 $52 \text{ м } 03 \text{ см} : 43 \text{ см}$ | $2 \text{ т} : 25 \text{ кг}$ | $10 \text{ м} - 10 \text{ см}$

710. Масъаларо ҳал кунед ва усули ҳаллашро муқоиса намоед:

1) Як ронанда бо мошини боркаш 128 т, ронандаи дуюм бошад, 224 т рег овард. Ронандаи якум 3 маротиба кам равуо кардааст. Ҳар як ронанда чанд маротиба равуо намудааст?

2) Ду ронанда бо мошини боркаш рег оварданд. Ронандаи якум 7 маротиба, дуюмаш 4 маротиба равуо намуд. Якумӣ 96 т бештар рег овард. Ҳар як ронанда чӣ қадар рег овардааст?

711. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x : 12 = 2\ 040 \qquad 174 : x = 29 \qquad 36 \cdot x = 3\ 600$$

712. Агар $b = 896$ м; $b = 3104$ кг бошад, ифодаи $b : 32$ -ро ҳисоб кунед.

713. Баробариро санҷед:

$$1\ 428 : 42 = 2\ 856 : 84 \quad | \quad 5\ 408 - 936 = 5\ 208 - 736$$

714. $34\ 872 : 8 \quad | \quad 2\ 814 : 67 \quad | \quad 8\ 900 : 50$

$10\ 297 : 7 \quad | \quad 936 : 26 \quad | \quad 41\ 925 : 65$

715. Масъаларо ҳал кунед ва ҳаллашро муқоиса кунед:

1) Савора бо як хел суръат 65 км гашт. Ў то бозистодан 3 соат, баъди бозистодан боз 2 соат гашт. Савора то бозистодан чанд километр ва баъди бозистодан чанд километр гаштааст?

2) Савора то истодан 39 км, баъди истодан 26 км роҳ гашт. Ў 5 соат дар роҳ шуд. Агар савора бо як хел суръат гашта бошад, то бозистодан ва баъди бозистодан чанд соат гаштааст?

716. $9\ 210 : 30 \quad | \quad 7\ 410 : 13 \quad | \quad 243\ 144 : 72$

717. Тақсими бақиядорро иҷро кунед:

$$314 : 47 \quad | \quad 605 : 64 \quad | \quad 584 : 83$$

718. Қавсайнро чунон гузоред, ки баробариҳо дурӯст бошанд:

$$160 : 5 + 3 \cdot 5 = 100 \qquad 160 : 5 + 3 \cdot 5 = 8$$
$$160 : 5 + 3 \cdot 5 = 175$$

719. Ифодаҳоро муқоиса кунед:

$$47 \cdot 10 + 47 \cdot 3 \text{ ва } 47 \cdot 10 \cdot 3 \quad 720 : 10 : 6 \text{ ва } 720 : 60$$

720. Ду қатори дар як вақт ба муқобили якдигар ба роҳ баромаданд. Суръати қатори якум 65 км/соат, дуюмаш 70 км/соат. Агар то вохӯри қатори 2-юм 280 км/соат роҳ гашта бошад, қатори 1-ум чӣ қадар роҳ паймудааст?

Мулоҳизаҳо

721. 1) Чӣ тавр иҷро шудани тақсими фаҳмонед:

$$\begin{array}{r|l} -42320 & 46 \\ \hline 414 & 920 \\ \hline -92 & \dots \\ \hline 92 & \\ \hline -0 & \\ \hline 0 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} -21708 & 27 \\ \hline 216 & 804 \\ \hline -10 & \dots \\ \hline 0 & \\ \hline -108 & \\ \hline 108 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} -190228 & 38 \\ \hline 190 & 5006 \\ \hline -2 & \dots \\ \hline 0 & \\ \hline -22 & \\ \hline 0 & \\ \hline -228 & \\ \hline 228 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

2) Нисбатан чӣ тавр мухтасар навишта шудани ана ҳамин ҳисобкуниҳоро дида бароед:

$$\begin{array}{r|l} -42320 & 46 \\ \hline 414 & 920 \\ \hline -92 & \dots \\ \hline 92 & \\ \hline 0 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} -21708 & 27 \\ \hline 216 & 804 \\ \hline -108 & \dots \\ \hline 108 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} -190228 & 38 \\ \hline 190 & 5006 \\ \hline -228 & \dots \\ \hline 228 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

722. $39\ 520 : 52$ $30\ 668 : 34$
 $164\ 807 : 29$ $9\ 483 : 29$

723. Велосипедрон як соат бо суръати 14 км/соат, ду соат бо суръати 15 км/соат ва боз як соат бо суръати 12 км/соат ҳаракат намуд.

Аз шартҳои масъала истифода бурда, чиро фаҳмондани ифодаҳои зеринро маънидод созед:

- 1) $1 + 2 + 1$;   2) $14 + 15 \cdot 2 + 12$;
 3) $(14 + 15 \cdot 2 + 12) : (1 + 2 + 1)$

724. Дар моҳи феврал дар 24 рӯзи корӣ фабрика 5184 ҷуфт пойафзор ва моҳи март дар 27 рӯзи корӣ 6426 ҷуфт пойафзор тайёр кард. Фабрика моҳи март нисбати моҳи феврал ҳар рӯз чӣ қадарӣ зиёд пойафзор тайёр намулдааст?

725. 1) Бо мулоҳизаҳо шинос мешавем:

Мулоҳизаи Рӯбоҳча дуруст аст ё нодуруст?

2) Ҳар як мулоҳиза дуруст аст ё нодуруст:
 Тошканд — пойтахти Ўзбекистон.
 Феврал аз 30 рӯз иборат аст.
 11 — адади аз ҳама хурди духонадор.
 1 — адади аз ҳама хурд нест.
 Панҷ аз се калон аст.
 $5 \cdot 8 = 40$ буданаш нодуруст.
 $9 + 6 = 15$ буданаш нодуруст.

Гуфтор дар бораи дуруст ё нодуруст будани ҷумлаи хабарӣ **мулоҳиза** номида мешавад.

726.

Ҷадвалро пур кунед:

a	408	1080	1632	2592	7344
$a \cdot 32$					
$a : 24$					

727. Квадрати периметраш 12 см кашед, масоҳати ҳамин квадратро чен кунед.

728. Бо фаҳмондадиҳӣ ҳал кунед:

$$149\,850 : 37 \quad | \quad 393\,470 : 49 \quad | \quad 120\,600 : 18$$

729. $325\,080 : 54 \quad | \quad 401\,200 : 17 \quad | \quad 300\,000 - 609 \cdot 235$

730. Масъалаҳоро ҳал ва ҳалли онҳоро муқоиса кунед:

1) Дўзанда рўзи якум 10-то дастпок, рўзи дуюм 8-то дастпок дўхт. Барои ҳамаи дастпокҳо 36 м газвор сарф шуд. Дўзанда ҳар рӯз чандметрӣ газвор сарф кардааст?

2) Дўзанда дар 2 рӯз 18-то дастпок дўхт. Ӯ рўзи якум 20 м, рўзи дуюм 16 м газвор сарф

намуд. Дўзанда рўзи якум чандто дастпок дўхтааст? Рўзи дуум-чӣ?

731. Чумлаҳоро хонед. Кадоме аз онҳо мулоҳизаанд?
Агар 3-ро ба 8 зарб занем, 32 ҳосил мешавад.

$$48 : 6 = 8.$$

Соат чанд шуд?

Имрӯз кӣ наомад?

Ман дар мактаби мусиқӣ мехонам.

Ман аълоҷиям.

$$18 - 6 > 3.$$

Осоиштагиро ҳифз кунед!

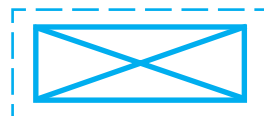
Соли наватон муборак бод!

732. Масоҳати чоркунҷаи рост 360 см^2 , яке аз тарафҳо (дарозиаш) 30 см . Масоҳати квадрати ба периметри чоркунҷаи рост баробарро ёбед.

733. Мувофиқи ҷадвал масъалаи содда тартиб диҳед ва онҳоро ҳал кунед.

Дарозии чоркунҷаи рост	Бари чоркунҷаи рост	Масоҳати чоркунҷаи рост
?	8 см	80 см^2
30 см	?	150 см^2
40 см	10 см	?

734. Дар расм чанд секунҷа тасвир ёфтааст?

735. 1) Чӣ тавр иҷро шудани амали тақсимро дида бароед:

-	2	2	2	6	3	1	8	-	1	4	1	0	2	3	5
-	2	2	2	6	7			-	1	4	1	0	6		
				0								0			

Фаҳмондан: Адади 2 226-ро ба 318 тақсим кардан лозим.

Тақсим мекунем: Барои осон ёфтани рақами ҳосили тақсим 2 226-ро ба 318 не, ба 300 тақсим мекунем.

Тақсим мекунем: 2 226-ро ба 300, барои ин 22-ро ба 3 тақсим мекунем, ҳосилаш 7 мешавад. Он рақами санҷишист, вайро месанҷем.

Зарб мезанем: 318-ро ба 7, 2226 ҳосил мегардад. Аз ин мебарояд, ки рақами 7 дуруст интиҳоб шудааст.

2) Адади 1 410 ба 235 чӣ тавр тақсим шуданашро фаҳмонед.

736. 1) Тақсимро бо фаҳмондадиҳӣ иҷро кунед:

$$5\,216 : 652 \quad | \quad 6\,489 : 927 \quad | \quad 7\,506 : 834 \quad | \quad 2\,548 : 637$$

2) Бо ҳамин гуна фаҳмондан ҳосили тақсим ва бақияро ёбед:

$$986 : 252 \quad | \quad 792 : 164 \quad | \quad 3\,816 : 524 \quad | \quad 4\,335 : 736$$

737. Масъаларо хонед. Ифодаҳо барои кадом масъала навишта шудаанд ва гӯед, ки он чиро мефаҳмонад?

1) Дарозии чоркунҷаи рост 15 см, бараш 3 маротиба кӯтоҳ аст. Периметр ва масоҳати чоркунҷаи ростро ёбед.

2) Дарозии чоркунҷаи рост 15 см, бараш 3 см кўтоҳ аст. Периметр ва масоҳати чоркунҷаи ростро ёбед.

Ҳал:

$$\begin{array}{l|l} 15 : 3 & 15 - 3 \\ (15 + 15 : 3) \cdot 2 & (15 + (15 - 3)) \cdot 2 \\ 15 \cdot (15 : 3) & 15 \cdot (15 - 3) \end{array}$$

738. Катакчаҳои холиро пур кунед:

4 км 050 м = м

6 т 840 кг = кг

3 шабонарӯзу 12 соат = соат

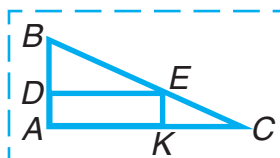
240 с = дақиқа.

739.

$$\begin{array}{l|l|l} 17\ 052 : 28 & 108\ 120 : 53 & 5\ 085 : 565 \\ 14\ 700 : 42 & 212\ 520 : 69 & 7\ 128 : 891 \end{array}$$

740.

Дар нақша чанд чоркунҷаи рост мавҷуд аст? Чандто чоркунҷа ҳаст? Чандто секунҷа ҳаст?

741. 1) Чӣ тавр иҷро шудани тақсими рои ба-роед:

	-	8	9	3	2		3	1	9		-	1	2	7	8	0		2	8	4
		6	3	8	2		2	8				1	1	3	6	0		4	5	
		-	2	5	5	2						-	1	4	2	0				
		-	2	5	5	2						-	1	4	2	0				

Фаҳмондан: 8932-ро ба 319 тақсим кардан лозим. Дар ҳосили тақсим ду рақам мешавад. Чунки $893 > 319$.

Даҳихоро тақсим мекунем: 893 даҳӣ — тақсимшавандаи якуми нопурра.

Тақсим мекунем: 893-ро ба 300, 2 мебарояд. 2 — рақами санчишӣ. Онро месанҷем.

Зарб мезанем: 319-ро ба 2, 638 ҳосил мегардад, рақами 2 мувофиқ меояд. Онро ба ҳосили тақсим менависем.

Тарҳ мекунем: 893-ро аз 638, 255 мемонад. Бақияро бо тақсимкунанда муқоиса мекунем: $255 < 319$. Аз ин мебарояд, ки амали тақсимро давом додан мумкин.

Воҳидҳоро тақсим мекунем: 255 даҳӣ — ин 2550 воҳид, боз 2 воҳид. Ҳамагӣ 2552 воҳид. Ин тақсимшавандаи дуҷуми нопурра аст. Амали тақсимро давом медиҳем.

2) Ба 284 чӣ тавр тақсим шудани адади 12780-ро фаҳмонед.

742. $14\ 625 : 325$ | $45\ 216 : 628$ | $62\ 856 : 873$

743. $36\ 648 : 18$ | $186\ 217 : 31 + 209 \cdot 216$
 $151\ 034 : 26$ | $252\ 324 : 489 : 43 + 908$

744. Сайёҳон тамоми рӯз 22 км роҳ гаштанд. Онҳо 3 соат бо суръати 4 км/соат ҳаракат намуданд. Роҳи боқимондаро бо суръати 5 км/соат паймуданд. Сайёҳон чанд соат дар роҳ буданд?

745. Бари чоркунҷаи рост 10 см, дарозияш аз бараш 7 маротиба калон аст. Масоҳати чоркунҷаи рост ба чӣ баробар аст?

746. Агар $a = 306$ бошад, қимати ифодаи $452 \cdot a$ -ро ёбед.

747. Тақсимо ро иро кунед ва ҳаллашро санҷед:
 $140\ 954 : 473$ | $199\ 375 : 625$ | $557\ 768 : 452$

748. Ҳар як ифодаеро, ки мувофиқи маълумотҳои қадвал тартиб ёфтааст, чиро мефаҳмонад, маънидод кунед.

Масофа	45 км	60 км
Вақти ҳаракат	3 соат	3 соат

$$45 : 3 \quad | \quad 45 + 60 \quad | \quad (45 + 60) : 3$$

$$60 : 3 \quad | \quad 60 - 45 \quad | \quad (60 - 45) : 3$$

749. Ду қатори ба истиқболи якдигар дар як вақт ба роҳ баромаданд. Якуми бо суръати 70 км/соат, дуюми 64 км/соат ҳаракат намуд. Қатори дуюм 192 км роҳ паймуд. Қатори якум то вохӯри чӣ қадар масофаро тай намудааст?

750. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x : 14 - 6\ 045 = 5\ 533 \quad | \quad 30\ 336 : x + 537 = 921$$

751.

1) Бо сентнерҳо ифода кунед: 65 т, 800 кг, 300 кг.

2) Бо десиметр ифода созед: 70 см, 2 м, 16 м.

752. $4\ \text{т} - 5\ \text{ср}$ | $240\ \text{кг} + 700\ \text{кг}$

  $5\ \text{соат} - 12\ \text{дақ}$ | $450\ \text{м} + 500\ \text{м}$

$3\ \text{дақ} - 40\ \text{с}$ | $7\ \text{дм} - 9\ \text{см}$

753. Дар ҳолате, ки ҳангоми санҷидани аввалин рақами ҳосили тақсим адади 10 ҳосил мегардад, усули муайянкунии рақами санҷиширо дида бароед:

$\begin{array}{r} 1080135 \\ - 10808 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 135 \\ \times 9 \\ \hline 1215 \end{array}$	$\begin{array}{r} 135 \\ \times 8 \\ \hline 1080 \end{array}$
---	---	---

Фаҳмондан: 1 080-ро ба 135 тақсим бояд кард.

Тақсим мекунем: 1 080-ро ба 100, 10 мебарояд. Лекин адади 10 рақами санчишии ҳосили тақсим шуда наметавонад. Зеро дар хона воҳиди аз ҳама калон 9 аст. 9-ро ме-гирем.

Зарб мезанем: Месанчем: 135-ро ба 9 зарб мезанем, 1 215 мебарояд. Ин аз 1 080 калон аст. Аз ин мебарояд, ки ҳосили тақсим аз 9 хурд шуданаш лозим. 8-ро месанчем.

Месанчем: 135-ро ба 8 зарб мезанем, 1 080 ҳосил мешавад. Ҳосили тақсим 8.

754. $1\,026 : 171$ | $15\,168 : 237$ | $125\,256 : 408$

755. Донишомӯзон ба ду майдон кўчати помидор шинонданд. Ба майдони якум нисбати дуюмаш 720 бех зиёдтар помидор шинонданд. Агар масоҳати майдони якум 500 м^2 ва масоҳати майдони дуюм 320 м^2 бошад, ба ҳар як майдон чандбехӣ кўчати помидор шинонда шуданро ҳисоб кунед.

756. Ду устои хиштчин якҷоя 119 920-то хишт чинданд. Устои якум 17 рӯз кор карда, рӯзе 2 860-тогӣ хишт чинд. Боқимонда хиштро устои дуюм дар давоми 23 рӯз чинд. Устои дуюм рӯзе чандтогӣ хишт чиндааст?

757. Қавсайнро чунон гузоред, ки баробариҳо дуруст оянд:

$$180 : 5 + 4 \cdot 5 = 56$$

$$180 : 5 + 4 \cdot 5 = 100$$

$$758. \quad \begin{array}{l|l|l} 14\ 824 : 436 & 57\ 342 : 114 & 356 \cdot 802 \\ 92\ 232 : 427 & 66\ 447 : 321 & 604 \cdot 520 \end{array}$$

759. Ифодаҳоро муқоиса кунед:

$$7\ \text{км}\ 046\ \text{м} \square 460\text{м} \quad | \quad 32\ 020\ \text{кг} \square 32\ \text{т}\ 020\ \text{кг}$$

760. Чӣ тавр иҷро шудани тақсимро фаҳмонед:

-	181632	2258		-	180480	376
-	1806	704		-	1504	480
-	1032	...		-	3008	...
-	1032			-	3008	
	0				0	

761. $498\ 681 : 827 \quad | \quad 145\ 070 : 163 \quad | \quad 163\ 449 : 381$

762. Ба мактаб барои харидани телевизор, магнитофон ва компютер 408 000 сўм сарф шуд. Агар нархҳои телевизор 112 000 сўм, телевизору магнитофон якҷоя 211 000 сўм бошад, магнитофон чӣ қадар арзиш дорад, компютер-чӣ?

763. 1) Аз шабакаи сўзишворипуркунӣ дар як вақт ба самти муқобил ду автомобил ба роҳ баромад. Суръати яке 60 км/соат, дигаре 70 км/соат аст. Баъди се соат масофаи байни онҳо чанд километр мешавад?

2) Масъаларо чунон тағйир диҳед, ки ҳалли он $(390 - 70 \cdot 3) : 3 = 60$ (км/соат) гардад.

764. Дарозии майдони шаклаш чоркунҷаи рост 22 м, бараш 10 м. Аз мобайни майдон дар шакли

770. Велосипедрон дар 4 соат 40 км роҳ паймуд. Вақти бозгашт суръаташ ба 2 км сустр гардид. Ў дар бозгашт чанд соат вақт сарф намудааст?

Кадоме аз ин ифодаҳо ба ҳалли масъала мувофиқ меояд:

$$(40 : 4 - 2) + 40; \quad | \quad 40 : (40 : 4 - 2); \quad | \quad 40 : 4 + 2?$$

771.

Ба устухонаи мактаб аввал 15-то, баъд 8-то болқача гирифта шуд. Дафъаи навбатӣ аз аввала 1120 сӯм кам пул сарф карданд. Як болқача чӣ қадар меистад?

772.

$$275 \cdot 48 - 6306 \qquad 947 + 38753 : 271$$

$$52200 : 600 \cdot 64 \qquad 7800 : 300 \cdot 98$$

773. Буррандаҳо дар давоми 1 моҳ 7236 дм² чармро сарфа намуданд. Агар ба ҳар як ҷуфт пойафзор 18 дм² чарм сарф гардад, аз ҳисоби чарми сарфашуда боз чанд ҷуфт пойафзор дӯхтан мумкин?

774. Коргар мувофиқи нақша дар 21 рӯзи корӣ ҳамагӣ 945-то детал тайёр карданаш лозим буд. Вай нақшаро пеш аз муҳлат дар 15 рӯзи корӣ иҷро намуд. Коргар ҳар рӯз аз нақша чандто зиёд детал тайёр кардааст?

775. Аз ду шахри масофаи байнашон 520 км дар як вақт ба муқобили якдигар ду қатора ба роҳ баромада, баъди 4 соат вохӯрданд. Суръати яке аз қатораҳо 60 км/соат. Ифодаҳои зерин чиро мефаҳмонад:

1) $520 : 4;$

3) $60 \cdot 4;$

2) $520 : 4 - 60;$

4) $520 - 60 \cdot 4?$

776. 1) Дуруст ичро шудани мисолро санҷед. Чаро амалҳо бо ҳамин тартиб ичро шудаанд?

$$1\overset{3}508 \cdot \overset{4}98 + 53\overset{5}119 - (4\overset{2}085 - 34\overset{1}354 : 89) = 197\ 204$$

$\begin{array}{r} - 34354 \overline{) 89} \\ \underline{267} \\ - 765 \\ \underline{712} \\ - 534 \\ \underline{534} \\ 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} - \overset{\cdot}{4}0\overset{\cdot}{8}5 \\ \underline{386} \\ 3699 \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 1508 \\ 98 \\ \hline + 12064 \\ 13572 \\ \hline 147784 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 147784 \\ 53119 \\ \hline 200903 \end{array}$	$\begin{array}{r} - \overset{\cdot}{2}00\overset{\cdot}{9}03 \\ 3699 \\ \hline 197204 \end{array}$
--	--	---	---	--

2) Мисолҳоро ҳал кунед:

777. $(988 + 2\ 715 \cdot 38) : 19$ | $(1\ 000 - 10\ 586 : 79) \cdot 25$

$7\ 552 : 472$	$2\ 002 : 143$	$7\ 448 : 931$
$5\ 453 : 287$	$6\ 600 : 264$	$5\ 446 : 389$

778. Дар боғ то нисфирӯзӣ 444 кг, баъди нисфирӯзӣ 348 кг нок ғундоштанд. Ноки ғундоштаро 12 кг-мӣ ба қуттиҳо ҷойгир сохтанд. Чанд қуттӣ лозим шуд?

779. Масъалаҳоро ичро карда, ҳалли онҳоро муқоиса кунед:

1) Донишомӯзон аз ду майдон 234 кг сабзавот чамъ оварданд. Масоҳати майдони якум 48 м² ва дуюмаш 30 м² аст. Аз ҳар як майдон чанд килограммӣ сабзавот ғундоштаанд?

2) Донишомӯзон аз як майдон 144 кг ва аз дуюмаш 90 кг сабзавот чамъ оварданд. Масоҳати умумии майдонҳо 78 м² аст. Масоҳати ҳар як майдонро ёбед.

780. $(47\,926 + 50\,378) : (2\,101 - 1\,845) \mid 556\,928 : 304$

781. Ба мошини боркаш 17-то мотосикл ва 24-то мотороли вазни умумиашон 3115 кг-ро бор карданд. Агар вазни як мотосикл 107 кг бошад, вазни моторолро ёбед.

782. Нобаробариҳо тартиб диҳед ва онҳоро санҷед:

1) Ҳосили тақсими ададҳои 7 020 ва 90 аз ҳосили тарҳи ададҳои 5 030 ва 4 961 калон аст.

2) Ҳосили зарби ададҳои 704 ва 42 аз ҳосили ҷамъи ададҳои 26 470 ва 3 704 хурд аст.

783.

Пештар харрот бо даст дар як рӯзи корӣ 78-то детал тайёр мекард. Ҳозир бо кӯмаки дастгоҳ 14 820-то ҳамин гуна детал месозад. Ҳосилнокии меҳнати ҳозираи харрот аз пештара чанд маротиба зиёд аст?

784.

$30\,000 - 33\,781 : 83 + 8\,076$

$63\,094 + 4\,060 \cdot 84 - 6\,285$

785. Падар ва ду писар 24 бех ниҳол шинонданд. Падар, ду писараш чӣ қадар ниҳол шинонда бошад, ҳамон қадар ниҳол шинонд. Писарон баробар ниҳол шинонданд. Ҳар кадом писар чандтоғӣ ниҳол шинондааст?

786. Барои ба тирезаи хонаи бисёррошёна гузоштани ойна 486-то ойна сарф шуд. Ба тирезаи хонаи истироҳат 432-то ойна истифода гардид. Дар хонаи истироҳат нисбат ба хонаи бисёррошёна 9-то кам тиреза ҳаст. Ҳамагӣ ба чандто тиреза ойна гузоштаанд?

787. $26 \text{ т } 496 \text{ кг} : 46 \quad | \quad 202 \text{ м } 02 \text{ см} : 37$

788. $736 \text{ 200} : 18 - 640 \text{ 096} : 32 + 9 \text{ 876} : 12$

 789. Ба як мағоза дар 27 қуттии якхела 432 кг конфет оварданд. Ба мағозаи дуюм бо чунин қуттиҳо 848 кг конфет оварданд. Ба мағозаи дуюм чанд қуттӣ конфет оварда шудааст?

790. $10 \text{ 920} : 39 + 608 \cdot 34 \quad | \quad 362 \cdot 298$
  $18 \text{ 495} : 27 + 475 \cdot 18 \quad | \quad 302 \text{ 841} : 627$

791. Дарозии майдони шаклаш чоркунҷаи рост 85 м, бараш 64 м аст. Хонаи дар ҳамин ҷо сохташуда 160 м^2 майдонро ишғол намудааст. Агар нисфи майдони боқимонда боғ бошад, масоҳати боғро ёбед.

792. Бо мошини присепдор 1 080 ср сабзиро кашондан лозим. Ҳар сафар ба мошин 30 ср ва ба присепаш 2 маротиба кам сабзӣ бор мекунад. Барои кашондани тамоми сабзӣ ҳамин мошин чанд маротиба бояд равуо кунад?

793. 1) Аз майдони ҳавоӣ дар як вақт ду тайёра ба тарафҳои муқобил парвоз карданд. Баъди 10 дақиқа масофаи байни онҳо 270 км гардид. Агар суръати тайёраи якум 15 км/дақиқа бошад, суръати тайёраи дуюмро ёбед.

2) Аз рӯи ифодаи $600 : 6 - 55$ шабеҳи болоӣ масъала тартиб диҳед..

794. $127 \text{ 410} : 274 + 307 \text{ 200} : 480 - 1 \text{ 085} : 31$

795.

Дар мағоза рўзе 24 кг мураббои себ ва 40 кг мураббои бихӣ фуруҳтанд. Агар банкаҳо якхелаву мураббои бихӣ 8 банка зиёдтар фуруҳтанаш маълум бошад, аз ҳар ду мураббо чанд банкагӣ фуруҳтаанд?

796. $48\,984 : 52$ | $8\,820 : 28$ | $10\,000 - 284 \cdot 35$

$91\,375 : 43$ | $1\,904 : 34$ | $9\,999 + 8 \cdot 4\,356$

797. Барои ба сохтмон 120 т рег овардан як мошин 40 маротиба равуо карданаш лозим. Дигар мошин онро 24 маротиба равуо карда меоварад. Агар ду мошин якҷоя кор кунанд, барои ин регро кашондан чанд маротиба равуо карданашон лозим?

798. Дар хобгоҳи варзишгарон 128 баскетболбоз, аз онҳо 2 маротиба кам футболбозон истиқомат мекунанд. Агар дар ҳар як ошёна 24 варзишгар истиқомат кунад, хобгоҳ чандошёна аст?

799. Ба қатора 756-то чипта фуруҳта шуд. Як қисми мусофирони иборат аз 36 нафар дар 9 вағони купе, боқимандаҳо бошад дар 8-то вағони пласкарт рафтани шуданд. Ба ҳар як вағон чанд нафар мусофир рост меояд?

800. Муодилаҳо ҳал кунед:

$$x \cdot 36 = 4\,968 \cdot 7$$

$$920 : x = 1$$

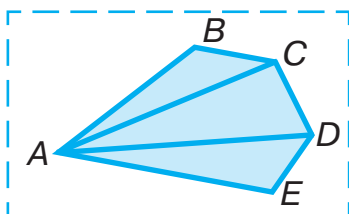
$$x : 74 = 132$$

$$340 - x = 0$$

801.

$280 \cdot 96 : 42$ | $156\,750 : 75$ | $10\,100 - 43\,268 : 58 \cdot 6$

- 802.** 1) Кунҷҳои қуллаш дар нуқтаи A ;
 2) Кунҷҳои қуллаш дар нуқтаи D ;
 3) Бисёркунҷҳои тарафи AD -аш умумӣ буда-ро биғӯед:

803. Дар заводи чиннivor як усто ба 1920 коса, дигараш ба 1935 коса гул бароварданд. Агар устои якум рӯзе ба 320 коса, устои дуюм ба 215 коса гул бароранд, кадом усто корро тез ва чанд рӯз пеш ба анҷом расондааст?

804. 1440 детал тайёр кардан лозим. Як коргар онҳоро дар 20 соат, дигараш дар 30 соат тайёр карданаш мумкин. Ду коргар ин корро якҷоя дар чанд соат ба иҷро мерасонанд?

805. Ба ҷойи квадратҳо чӣ гуна рақамҳо бояд бошад?

$$\begin{array}{r|l}
 43848 & 87 \\
 - 435 & \underline{5 \square 4} \\
 \hline
 348 & \\
 - 348 & \\
 \hline
 0 &
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r|l}
 112144 & 16 \\
 - 112 & \underline{7 \square \square 9} \\
 \hline
 144 & \\
 - 144 & \\
 \hline
 0 &
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r|l}
 389120 & 64 \\
 - 384 & \underline{6 \square 8 \square} \\
 \hline
 512 & \\
 - 512 & \\
 \hline
 0 &
 \end{array}$$

806. Хатогихои ҳисобкуниро ёбед ва онҳоро ислоҳ кунед:

$$\begin{array}{r} \underline{32900} \overline{) 94} \\ \underline{282} \quad \overline{) 35} \\ \hline \underline{470} \\ \underline{470} \\ \hline 0 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{51414} \overline{) 57} \\ \underline{513} \quad \overline{) 92} \\ \hline \underline{114} \\ \underline{114} \\ \hline 0 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{6544} \overline{) 16} \\ \underline{48} \quad \overline{) 3109} \\ \hline \underline{17} \\ \underline{16} \\ \hline \underline{144} \\ \underline{144} \\ \hline 0 \end{array}$$

807. Дар мағоза 96-то костюми занона ва 75-то мардона буд. Дар давоми рӯз нисфи костюми занона ва сеяки костюми мардонро фурӯхтанд. Кадом костюм бештар ва чӣ қадар зиёд фурӯхта шудааст?

808. $11\,359 : 37$

$7 \cdot 829 - 6 \cdot 493$

Машқо барои такрори ҳамаи маводи омӯхташуда

1. Мисолҳоро ҳал кунед ва санҷед:

$$692\,503 + 243\,497 \qquad 720\,002 - 362\,701$$

2. $(20\,385 - 14\,923) + (6\,000 - 4\,947)$

3. $62 \cdot 24 \cdot 35 \mid 64 : 16 \cdot 85 \cdot 12 \mid 89 \cdot 65 - 74 \cdot 32$

4. $856 \cdot 48 \mid 904 \cdot 82 \mid 926 \cdot 184 \mid 805 \cdot 426$
 $2\,550 : 34 \mid 49\,192 : 52 \mid 90\,628 : 326 \mid 216\,320 : 416$

5. Натиҷаро ҳисоб кунед ва ҳаллашро санҷед:

$$\begin{array}{l} 60\,718 + 5\,967 \\ 707 \cdot 38 \end{array} \quad \begin{array}{l} 20\,016 - 9\,324 \\ 9\,312 : 48 \end{array}$$

6. Тақсими бақиядорро иҷро кунед ва ҳаллашро санҷед:

$$12\,856 : 42 \qquad 68\,032 : 54 \qquad 308\,119 : 67$$

7. $50\,000 - (223 \cdot 89 + 14\,807 : 67) : 4$

8. $369 \cdot 428 : 492 + 56\,224 : 112$

9. Агар:

- 1) $a = 640$; $a = 720$ бошад, $a + 640$ ва $a - 640$;
- 2) $a = 1$; $a = 2$ бошад, $410 : a$ ва $410 \cdot a$ аст.

Қимати ифодаҳоро ёбед.

10. Ифодаҳоро муқоиса кунед:

$$280 : 10 : 7 \text{ ва } 280 : 70$$

$$620 : (10 : 2) \text{ ва } 620 : 10 : 2$$

11. Ҳар як мисолро дар шакли баробарӣ нависед:

- 1) Адади 7 аз 9 дуто кам;
- 2) Адади 6 аз 1 панҷто зиёд;
- 3) Адади 13 аз 7 шашто зиёд;
- 4) Адади 4 аз 12 ҳашто кам;
- 5) Адади 8 аз 4 ду маротиба калон;
- 6) Адади 12 аз 4 се маротиба калон;
- 7) Адади 6 аз 12 ду маротиба хурд;
- 8) Адади 4 аз 20 панҷ маротиба хурд.

12. Муодилаҳо тартиб дода, ҳал кунед.

- 1) Агар адади номаълум ба 45 зиёд карда шавад, 100 ҳосил мегардад.
- 2) Агар адади номаълум 7 маротиба зиёд карда шавад, 490 ҳосил мегардад.

13. Ифодаҳоро нависед ва қимати онҳоро ҳисоб кунед:

- 1) Ҳосили ҷамъи ададҳои 231 ва 14-ро 5 маротиба кам кардан.
- 2) Ба ҳосили ҷамъи ададҳои 890 ва 615 ҳосили тақсими ададҳои 1512 ва 216-ро ҷамъ кардан.

14. Қавсайнро ҳамин тавр гузоред, ки баробариҳо дуруст бошанд:

$$98 - 14 : 2 + 5 = 47 \quad | \quad 98 - 14 : 2 + 5 = 86$$

15. Масъалаҳо ва ҳалли онҳоро муқоиса кунед:

- 1) Дар дастархон 6-то нон буд. Баъди гузоштани дигар нонҳо миқдори онҳо ба 14-то расид. Чандто нон гузошта шудааст?
- 2) Ба дастархон 14-то нон гузоштан лозим буд. 6-то нон гузоштан лозим. Боз чандто нон гузоштан лозим?

3) Баъди ба дастархон 6-то нон гузоштан боз 8-то нон гузоштан лозим омад. Ҳамагӣ чандто нон гузоштан лозим буд?

- 16.** Ду гурӯҳ ба муқобили якдигар ба масофаи 14 км дар як вақт ба роҳ баромада ва баъди 2 соат вохӯрданд. Яке аз гурӯҳҳо бо суръати 4 км/соат ҳаракат намудааст.

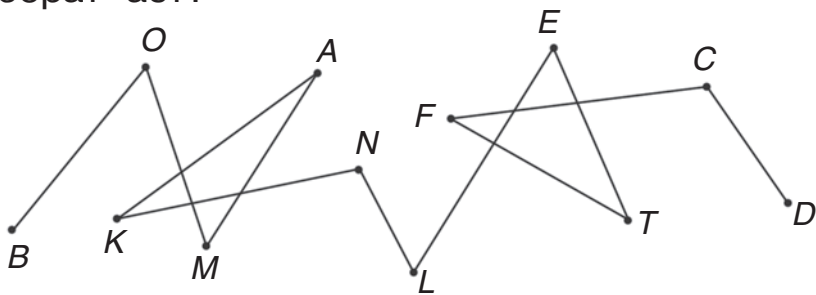
Маънои ифодаҳои зеринро фаҳмонед:

$$\begin{array}{l} 1) 14 : 2 \quad | \quad 3) 4 \cdot 2 \quad | \quad 5) (14 - 4 \cdot 2) : 2 \\ 2) 14 : 2 - 4 \quad | \quad 4) 14 - 4 \cdot 2 \quad | \end{array}$$

- 17.** Ба харидани 6 м газвори арзишаш 2 630 сўмӣ оё 15 780 сўм мерасад?
- 18.** Булдозер дар давоми 3 соат 234 м² роҳро ҳамвор кард. Агар бо ҳамин суръат кор кунад, булдозер дар давоми 10 соат чӣ қадар роҳро ҳамвор мекунад?
- 19.** Шоири бузурги ўзбек Муқимӣ соли 1851 таваллуд ёфта, соли 1903 вафот кардааст. Муқимӣ дар қадом аср таваллуд ёфтааст ва чанд сол умр дидааст?
- 20.** Гурӯҳи таъмиргарон 66 хонаро таъмир карданашон лозим буд? Ҳар як ошёна 6-тогӣ хона дорад. Баъди аз таъмир баромадани якчанд ошёна боз 24 хона монд. Таъмири чанд ошёна тамом шуд?
- 21.** Агар мотосиклрон бо 76 км/соат суръат ҳаракат кунад, роҳи байни ду шаҳрро, ки 230 км аст. Оё дар 3 соат тай карда метавонад?
- 22.** Аз як чўяк 38 ср, аз дуюмаш 3 маротиба зиёд ҳосили лаблабу ғундоштанд. Аз чор як

қисми тамоми лаблабу ба анбор фиристода шуд. Ба анбор чанд сентнер лаблабу фиристодаанд?

- 23.** Хати шикаста аз чанд қулла ва чанд порча иборат аст?

**Ҳар як донишомӯз дар охири соли
хониш машқоро дар намуди
зерин бояд иҷро намояд**

---

1. Ададҳоро хонед: 1 945, 63 081, 38 804.
2. Ададҳоро бо рақам нависед: бисту нӯҳ ҳазору дусаду панҷоҳу шаш; ҳашдаҳ ҳазору яксаду нӯҳ; шашсад ҳазору ҳафт.

- 3.** Амалҳоро иҷро намоед:

$$70\,300 - 36\,810$$

$$43\,098 + 29\,708$$

$$4\,209 \cdot 56$$

$$3\,528 : 24$$

$$37 \cdot 204$$

$$9\,760 : 16$$

- 4.** Шифоҳӣ ҳисоб кунед:

$$38 + 45$$

$$72 : 6$$

$$91 - 68$$

$$57 + 0$$

$$24 \cdot 3$$

$$16 \cdot 0$$

5. Ифодаҳои супориши 4-ро бо истифода аз калимаҳои «ҳосили ҷамъ», «ҳосили тарҳ», «ҳосили зарб», «ҳосили тақсим» хонед.

6. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$24 \cdot x = 7\,320$$

$$x + 548 = 725$$

7. Адади 742-ро дар шакли ҳосили ҷамъи ҷамъшавандаҳои хона нависед.

8. Амалҳоро иҷро кунед: $168 : 28 + (183 - 97)$.

9. Дар кадом яке аз чор ҳолати зерин тартиби иҷрои амал дуруст муайян шудааст:

$$\text{а) } 640 : 8 - 2 \cdot 30 + 16$$

$$\text{б) } 640 : 8 - 2 \cdot 30 + 16$$

$$\text{в) } 640 : 8 - 2 \cdot 30 + 16$$

$$\text{г) } 640 : 8 - 2 \cdot 30 + 16$$

10. Муқоиса кунед:

$$\text{а) } 1\,329 \text{ ва } 1\,330;$$

$$\text{б) } 888 \text{ ва } 909;$$

$$\text{в) } 3\,405 \text{ ва } 3\,045$$

11. Дар кадоме аз супоришҳо ҷавоб аз 100 калон мешавад:

$$\text{а) } 32 \cdot 3$$

$$\text{б) } 185 - 86$$

$$\text{в) } 306 : 3$$

12. Ҳисобкуниро иҷро накарда, муқоиса кунед:

$$\text{а) } 27 + 64 \text{ ва } 64 + 27$$

$$\text{г) } 318 + 48 \text{ ва } 318 \cdot 48$$

$$\text{б) } 56 \cdot 38 \text{ ва } 38 \cdot 56$$

$$\text{д) } 24 \cdot 526 \text{ ва } 25 \cdot 526$$

$$\text{в) } 66 \cdot 1 \text{ ва } 66 \cdot 0$$

$$\text{е) } 990 : 33 \text{ ва } 990 : 34$$

13. Рӯзи якум аз китобхона 140-то китоб, рӯзи дуюм бошад, 65-то зиёд китоб гирифтанд. Дар ду рӯз аз китобхона чандто китоб гирифтаанд?

- 14.** Масофаи байни шаҳрҳо 390 км. Қатора аз як шаҳр ба дигараш роҳ пеш гирифт. Баъди 4 соати роҳгардӣ бо суръати 65 км/соат қатора боз чӣ қадар роҳ паймуданаш лозим меояд?
- 15.** Дар се қуттии якхела 39 кг олу ҳаст. Барои ҷойгир сохтани 104 кг олу аз қуттии ҳаминхела чандто лозим мешавад?
- 16.** Донишомӯзон 55-то ниҳоли дарахт шинонданд. Дар боғи мактаб 27 ниҳол, боқимонда дар атрофи майдончаи варзиш 7-тогӣ якқаторӣ шинонда шуд. Дар атрофи майдончаи варзишӣ чанд қатор ниҳол шинондаанд?
- 17.** Барои обёрикунии киштзор 39 сатил обро тайёр карданд. Баъди ба ҳар як ҷўяк 4 сатилӣ об рехтан 3 сатил об монд. Чанд ҷўяк обёрӣ гардидааст?
- 18.** Китоб аз 140 саҳифа иборат аст. Лола нисфи китоб ва боз 5 саҳифа хонд. Лола боз чанд саҳифа бояд хонад?
- 19.** Синф 32 донишомӯз дорад. Чоряки синф ба баҳои се мехонад. Чанд донишомӯз бо баҳои се мехонад?
- 20.** Чоркунҷаи рости тарафҳояш 5 катак ва 10 катакдор кашед. Нисфи чоркунҷаи ростро рах-рах (штрих) кунед.
- 21.** Бачаяк ба сеяки тамоми пулаш—120 сўм дафтар харид. Ў аввал чанд сўм дошт?

22. 8 015 м 8 км 150 м
180 ср 1 т 8 ср
200 дақиқа 4 соат

23. Секунҷа кашед ва дарозии тарафҳои онро чен кунед.

24. Дарозии ҳавлии мактаб 28 м, бараш 23 м аст. Барои ихота кардани мактаб бо чанд метр дарозӣ девор лозим аст?

25. Ба мағоза 9 халтаи ҳар кадоме 45 кг орд оварданд. Рӯзе 2 кг-мӣ 20-то халтача ва 3 кг-мӣ 15 халтача ордро фурӯхтанд. Ифодаҳои зерин чиро ифода карданахро фаҳмонед:

$$45 \cdot 9 \quad | \quad 2 \cdot 20 \quad | \quad 3 \cdot 15 \quad | \quad 2 \cdot 20 + 3 \cdot 15$$

26. Барои дарси меҳнат варақҳои қоғазӣ рангин тайёр намуданд. Агар ба ҳар яке аз 40 донишомӯз 3-тогӣ варақ диҳанд, боз 25 варақи қоғаз боқӣ мемонад? Чанд варақи қоғаз тайёр карда шудааст?

27. Қоидаҳоро оид ба тартиби амалҳои арифметикӣ ба хотир оваред ва қимати ифодаҳои зеринро ҳисоб кунед:

$$867 - 349 + 360 : 9 \\ 743 + 180 - 98 \cdot 9$$

$$240 : 3 + 150 \cdot 3 - 294 \\ 80 \cdot 2 : 4 + (230 + 170)$$

Супоришҳо барои донишомӯзони иқтидорнок

1. Шифоҳӣ ҳисоб кунед:

$$640 : 80$$

$$800 : 40$$

$$17 \cdot 5$$

$$360 : 90$$

$$380 - 80$$

$$60 + 370$$

$$370 + 30 \cdot 4$$

$$86 - 0$$

$$280 - 80 : 20$$

$$34 \cdot 0$$

2. Амалҳоро иҷро кунед:

$$836 : 4 \cdot 17 - 189 + 1\,546$$

$$(5\,011 - 23 \cdot 65) : 12$$

$$462 \cdot 208 : 154 + 2\,382 - 1\,371$$

$$10\,000 + 210\,656 : 232 \cdot 10 + 1\,180$$

3. Ҳисобро шифоҳӣ иҷро намоед, танҳо ҷавобҳояшро нависед:

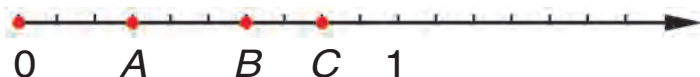
$$64 \cdot 10 : 40 \cdot 7$$

$$650 : 5 - 120 + 60$$

$$600 : 100 \cdot 30 : 18$$

$$360 \cdot 2 : 90 \cdot 14 - 12$$

4. Дар нури ададнок ҳарфҳои бо нуқтаҳо ишорашударо нависед.

Собирчон супоришро ин тавр иҷро кард:

Ҷавоб: 1) $A\left(\frac{3}{12}\right); B\left(\frac{6}{2}\right); C\left(\frac{8}{12}\right);$

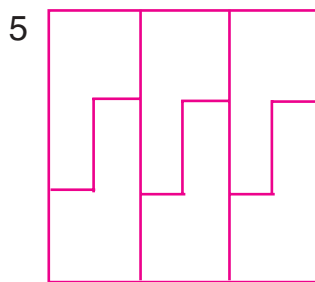
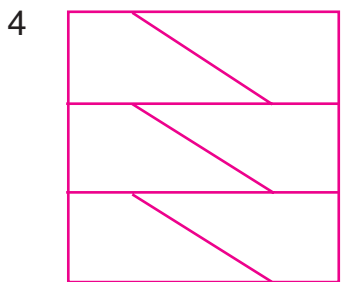
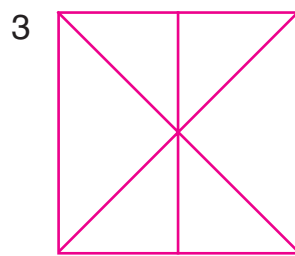
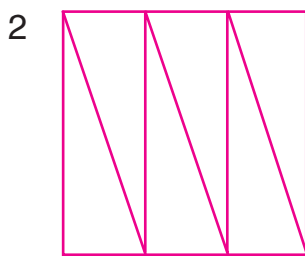
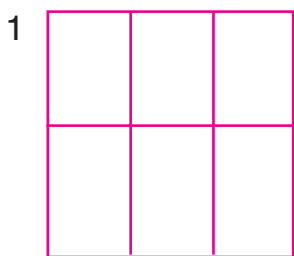
Валичон бошад, ин зайл иҷро кард:

Ҷавоб: 1) $A\left(\frac{1}{4}\right); B\left(\frac{1}{2}\right); C\left(\frac{2}{3}\right);$

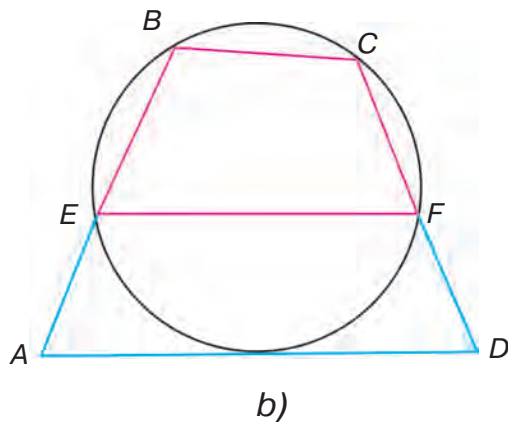
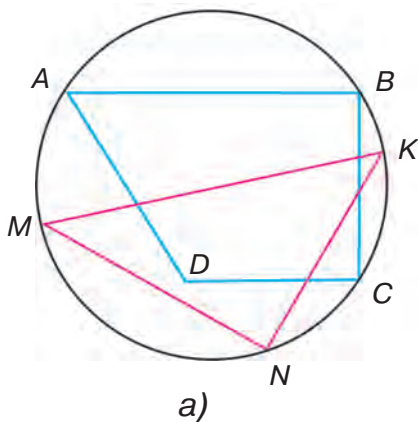
5. Усто 8 соат кор карда, 96-то деталро омода сохт. Шогирдаш 6 соат кор карда, 54-то чунин деталро сохт. Онҳо якҷоя кор карда, дар давоми 2 соат чӣ қадар детал тайёр намудаанд?
6. Аз вагон 380 ср ангиштро фуруварданд. Дар вагон боз 119 ср ангишт монд. Сараввал дар вагон чӣ қадар ангишт буд?
7. Як велосипедрон соате бо суръати 12 км 48 км роҳ гашт. Дуюмӣ ана ҳамин масофаро соате бо суръати 16 км тай намуд. Велосипедрони якум нисбати дуюмаш чанд соат зиёдтар роҳ тай кардааст?
8. Шарбати олучаи 45 л-ро ба банкаи панҷлитра ва шарбати қулуфнайи 45 л-ро ба банкаи селитра рехтанд. Ба кадом шарбат бештар банка зарур меояд?
9. Модар ба 4-то банкаи селитра мураббои олуча ва ба 6-то ҳамин гуна банка мураббои қулуфнай тайёр кард. Ҳамагӣ чанд литр мураббо омода гардид?
10. Дарозии чоркунҷаи рост 8 дм, бараш 3 дм аст. Агар дарозии чоркунҷаи рост 2 маротиба зиёд карда шавад, масоҳати он чӣ қадар меафзояд?

- 11.** Ба мағоза дар ҳар як қуттӣ 20-тогӣ 1340 шиша оби маъданӣ ва дар ҳар яке 10-тогӣ ҳамин қадар шиша шарбати мева оварданд. Ба дўкон чанд шиша меваи шарбат оварда шудааст?
- 12.** Дар заводи панир дар ҳар як қуттии 16 килограммӣ 2048 ва дар ҳар як қуттии 18 килограммӣ 216 кг панир барои фиристодан тайёр карда шуд. Чанд қуттӣ панир омода гардид?
- 13.** Саид ба баландӣ Ҷаҳид. Баландии ҷаҳиш аз қадаш 34 см паст ва қади хоҳараш 1 м 5 см баланд бошад, қади Саидро ёбед.
- 14.** Аз 1 кг 200 гр пашм шарф, ҷемпер ва як ҷуфт дастпӯшак бофтанд. Ба шарф нисбати дастпӯшак 100 г бештар ва нисбати ҷемпер 400 г кам пашм кор фармуданд. Ба ҳар як мавод чанд граммӣ пашм сарф шудааст?
- 15.** Наргис ва Ситора 99-то фотосурат доштанд. Наргис ба ҳар як саҳифаи албом 5-тогӣ, Ситора 6-тогӣ фотосуратро ширеш кард. Агар саҳифаҳои албом яхела бошанд, ба ҳар як албом чандтогӣ фотосурат ширеш кардан мумкин аст?
- 16.** Дар ду истгоҳи қайқҳо ба миқдори баробар қайқҳо истодаанд. Баъди ба об даровардани 25-тои он дар истгоҳи якум 10-то ва дар дуюмаш 5-то қайқ монд. Дар истгоҳҳо чандтогӣ қайқ мондааст?
- 17.** Аввал пас аз хӯрдани нисфи себҳо, баъд боз пас аз хӯрдани 3-тояш дар табақча 12-то себ боқӣ монд. Сараввал дар табақча чандто себ мавҷуд буд?

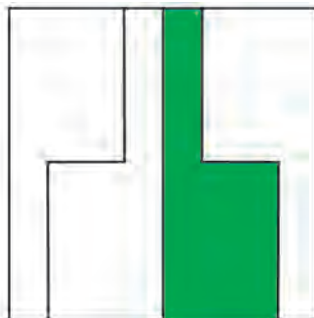
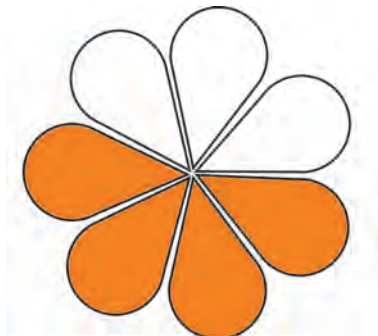
18. Дар ин шаклҳо чиҳо умумианд? Шакли 3 аз дигаронаш бо чӣ фарқ мекунад?

19. Кадоме аз бисёркунҷаҳо дар дохили давра кашида шудааст?

20. Кадом қисми ҳар яке аз шаклҳо ранг карда шудаанд?

МАЪЛУМОТҲОИ АСОСӢ АЗ КУРСИ МАТЕМАТИКАИ СИНФҲОИ 1–4

Амалҳои арифметикӣ

	Номи амал. Аломат	Ифода ва номи он	Номи ададҳои додашуда ва ёфтшаванда
$\boxed{+}$	Ҷамъ «+» (аломати ҷамъ)	$29 + 65$ ҳосили ҷамъи ададҳои 29 ва 65	$+ \begin{array}{r} 29 \\ 65 \\ \hline 94 \end{array}$ – ҷамъшаванда – ҷамъкунанда 94 – ҳосили ҷамъ
$\boxed{-}$	Тарҳ «-» (аломати тарҳ)	$123 - 84$ ҳосили тарҳи ададҳои 123 ва 84	$- \begin{array}{r} 123 \\ 84 \\ \hline 39 \end{array}$ – тарҳшаванда – тарҳкунанда 39 – ҳосили тарҳ
$\boxed{\cdot}$ $\boxed{\times}$	Зарб « $\cdot$ » ё ки « $\times$ » (аломати зарб)	$97 \cdot 3$ ҳосили зарби ададҳои 97 ва 3	$\begin{array}{r} 97 \\ \times 3 \\ \hline 291 \end{array}$ – зарбшаванда – зарбкунанда 291 – ҳосили зарб
$\boxed{:}$ $\boxed{\div}$	Тақсим « $:$ » ва « $\div$ » (аломати тақсим)	$72 : 8$ ҳосили тақсими ададҳои 72 ва 8	$\begin{array}{r} 72 \\ : 8 \\ \hline 9 \end{array}$ – тақсимшаванда – тақсимкунанда 9 – ҳосили тақсим – $\begin{array}{r} 24 \overline{) 5} \\ \underline{20} \\ 4 \end{array}$ – тақсимкунанда – ҳосили тақсим 4 – бақия тақсим 24 – тақсимшаванда.

Тартиби иҷрои амалҳо

Хусусиятҳои ифодаи ададӣ	Тартиби иҷрои амалҳо	Мисолҳо
Танҳо «+» ва «-» ё ки «x» ва «:»-ро дар бар мегирад.	Мувофиқи тартиб (аз чап ба рост)	$48 : 6 \cdot 2 : 4 = 4$ $100 - 70 + 5 - 4 = 31$
Фақат «+» ва «-» не, балки «x» ва «:»-ро дар бар мегирад	Мувофиқи тартиби аввала «x» ё ки «:» (аз чап ба рост), баъд «+» ё ки «-» (аз чап ба рост) ба иҷро мерасанд.	$240 - 80 : 4 \cdot 7 = 100$ $180 + 120 - 90 \cdot 3 = 30$ $630 : 9 + 20 - 7 \cdot 5 = 55$ $320 : 8 - 150 : 5 = 10$
Як ё якчанд ҷуфт қавсӣ иштирок намояд	Аввал қимати қавсии ифода ро ҳисоб мекунанд, баъд бинобар қоидаҳои 1 ва 2 иҷро карда мешаванд.	$900 - (200 \cdot 4 + 60) = 40$ $70 \cdot (36 - 30 + 4) = 700$ $40 + (820 - 800) \cdot 5 = 140$ $3 \cdot (77 - 75) - (13 - 9) = 2$

Хосиятҳои амали ҷамъ

Ифодакунӣ бо суҳан	Мисолҳо
Ҷойи ҷамъшавандаҳо тағйир ёбад ҳам, ҳосили ҷамъ тағйир намеёбад.	$7 + 6 = 6 + 7$ $48 + 15 + 3 = 15 + 3 + 48$
Ду ҷамъшавандаи ҳамсоҷро бо ҳосили ҷамъи онҳо иваз кардан мумкин.	$(40 + 28) + 2 = 40 + (28 + 2)$

Хосиятҳои амали зарб

Ифодашавӣ бо суҳан	Мисолҳо
Ҷойи зарбкунанда иваз гардад ҳам, ҳосили зарб тағйир намеёбад.	$3 \cdot 8 \cdot 10 = 3 \cdot 10 \cdot 8$
Ду зарбкунандаи ҳамсоҷро бо ҳосили зарбаш иваз кардан мумкин.	$9 \cdot (7 \cdot 10) = (9 \cdot 7) \cdot 10$
Ҳангоми зарби адад ба ҳосили ҷамъ ҳар як ҷамъшавандаро алоҳида ба ин адад зарб зада, натиҷаи баромадаро ҷамъ кардан мумкин.	$(6 + 5) \cdot 8 = 6 \cdot 8 + 5 \cdot 8$

Алоқии байни ададҳо ҳангоми ҷамъ ва тарҳ

Амал	Мисолҳо	Ифодашавӣ бо суҳан
Ҷамъ	$18 + 70 = 88$ $88 - 18 = 70$ $88 - 70 = 18$	Агар аз ҳосили ҷамъ як ҷамъшаванда тарҳ гардад, ҷамъшавандаи дуюм ҳосил мегардад.
Тарҳ	$45 - 31 = 14$ $14 + 31 = 45$ $45 - 14 = 31$	<p>Агар ба ҳосили тарҳ тарҳшаванда ҳамроҳ гардад, тарҳкунанда ҳосил мегардад.</p> <p>Агар аз тарҳкунанда ҳосили тарҳ бароварда шавад, тарҳшаванда ҳосил мегардад.</p>

Санҷиши ҷамъ ва тарҳ

Амал	Усулҳои санҷиш	
	Усули I	Усули II
Ҷамъ	Бо тарҳ	Бо ҷамъ
$\begin{array}{r} + 132 \\ + 547 \\ \hline 679 \end{array}$	$\begin{array}{r} - 679 \\ + 547 \\ \hline 132 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 547 \\ + 132 \\ \hline 679 \end{array}$

$\begin{array}{r} \text{Тарҳ} \\ - 903 \\ \underline{285} \\ 618 \end{array}$	$\begin{array}{r} \text{Бо ҷамъ} \\ + 618 \\ \underline{285} \\ 903 \end{array}$	$\begin{array}{r} \text{Бо тарҳ} \\ - 903 \\ \underline{618} \\ 285 \end{array}$
---	--	--

Алоқаи байни ададҳо ҳангоми зарб ва тақсим

Амал	Мисолҳо	Ифодашавӣ бо сухан
Зарб	$\begin{array}{l} 7 \cdot 6 = 42 \\ 42 : 6 = 7 \\ 42 : 7 = 6 \end{array}$	Агар ҳосили зарб ба яке аз зарбкунанда тақсим гардад, зарбкунандаи дуюм ҳосил мегардад.
Тақсим	$\begin{array}{l} 28 : 7 = 4 \\ 4 \cdot 7 = 28 \end{array}$	Агар ҳосили тақсимро ба тақсимкунанда зарб занем ё ки тақсимкунандаро бо ҳосили тақсим зарб занем, тақсимшаванда ҳосил мешавад.
	$28 : 4 = 7$	Агар тақсимшаванда ба ҳосили тақсим тақсим гардад, тақсимкунанда ҳосил мешавад.

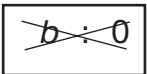
Санҷиши зарб ва тақсим

Амал	Усулҳои санҷиш	
	Усули I	Усули II
$\begin{array}{r} \text{Зарб} \\ \times 43 \\ \underline{25} \\ + \underline{215} \\ 86 \\ \underline{1075} \end{array}$	$\begin{array}{r} \text{Бо тақсим} \\ - 1075 \overline{)43} \\ \underline{86} \quad \underline{25} \\ - 215 \\ \underline{215} \\ 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} \text{Бо зарб} \\ \times 25 \\ \underline{43} \\ + \underline{75} \\ 100 \\ \underline{1075} \end{array}$

Тақсим $\begin{array}{r} 612 \overline{)34} \\ 34 \overline{)18} \\ \underline{-272} \\ 272 \\ \underline{-272} \\ 0 \end{array}$	Бо зарб $\begin{array}{r} \times 34 \\ \underline{18} \\ + 272 \\ \underline{34} \\ 612 \end{array}$	Бо тақсим $\begin{array}{r} - 612 \overline{)18} \\ \underline{54} \overline{)34} \\ \underline{-72} \\ 72 \\ \underline{-72} \\ 0 \end{array}$
--	---	--

Амалҳо бо адади 0

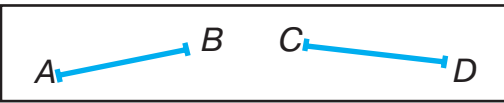
Амал	Навишт бо ҳарф	Ифодакунӣ бо сухан. Мисолҳо
Ҷамъ	$a + 0 = a$ $0 + b = b$	Агар яке аз ҷамъшавандаҳо ба 0 баробар бошад, ҳосили ҷамъ ба ҷамъшавандаи дуюм баробар мешавад: $7 + 0 = 7$ $316 + 0 = 316$ $0 + 928 = 928$
Тарҳ	$c - 0 = c$	Агар аз адад 0 тарҳ гардад, ҳуди ҳамон адад мемонад: $65 - 0 = 65$ $349 - 0 = 349$
	$k - k = 0$	Агар тарҳшаванда ва тарҳкунанда бо ҳамдигар баробар бошанд, ҳосили тарҳ ба 0 баробар мешавад: $946 - 946 = 0$ $78 - 78 = 0$
Зарб	$0 \cdot b = 0$ $c \cdot 0 = 0$ $c \cdot b \cdot 0 = 0$	Агар яке аз зарбкунандаҳо ба 0 баробар бошад, ҳосили зарб ҳам ба 0 баробар мешавад: $0 \cdot 912 = 0$ $348 \cdot 0 = 0$ $564 \cdot 0 \cdot 9 = 0$

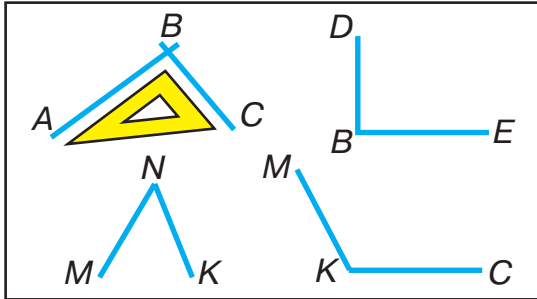
Тақсим	$0 : b = 0$ $(b \neq 0)$ Ба 0 тақсим кардан мумкин нест!	<p>Агар 0 ба ягон адад тақсим карда шавад, 0 ҳосил мегардад:</p> $0 : 54 = 0$ $0 : 987 = 0$ <div style="text-align: center;"> </div>
--------	---	--

Зарб ва тақсим бо адади 1

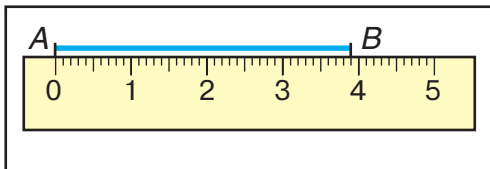
Амал	Навишт бо ҳарф	Ифодашавӣ бо суҳан. Мисолҳо
Зарб	$1 \cdot a = a$ $b \cdot 1 = b$	<p>Агар яке аз ду зарбкунанда ба 1 баробар бошад, ҳосили зарб ба зарбкунандаи дуюм баробар мешавад:</p> $1 \cdot 89 = 89$ $359 \cdot 1 = 359$
Тақсим	$k : 1 = k$	<p>Агар адад ба 1 тақсим шавад, ҳуди ҳамон адад ҳосил мешавад:</p> $34 : 1 = 34$ $642 : 1 = 642$
	$c : c = 1$ $c \neq 0$	<p>Агар тақсимшаванда ва тақсимкунандаҳо баробар бошанд, ҳосили тақсим ба 1 баробар мешавад:</p> $89 : 89 = 1$ $598 : 598 = 1$

Шаклҳо ва бузургиҳои геометрӣ

Шаклҳо	Ном ва ишорат
	нуқтаи A , нуқтаи C
	a хатти рост
	b хатти каҷ
	c хатти шикаста
	порчаи AB , порчаи CD

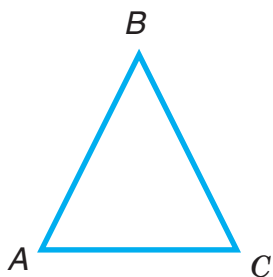
	<p>Кунҷҳои ABC ва DBE кунҷҳои ростанд</p> <p style="text-align: center;">MNK кунҷи тез</p> <p style="text-align: center;">MKC кунҷи кунд</p>
---	---

	<p>Бисёркунҷаҳо: ABC, $DENM$, $KECD$, $KCMD$, $ABCDE$, $MKEDOA$</p>
	<p>Секунҷаҳо: Нуқтаҳои A, B, C — қуллаҳои секунҷа Порчаҳои AB, AC, BC — тарафҳои секунҷа $\angle BAC$, $\angle ABC$, $\angle BCA$ — кунҷҳои секунҷа</p>
	<p>Чоркунҷаҳо: Дар дохили чоркунҷа- ҳо чоркунҷаҳои ҳама кунҷҳояшон рост ҳаст. Онҳо чоркунҷаҳои <i>рост</i> номида мешаванд. (шаклҳои 3 ва 4).</p>
	<p>Дар дохили чоркунҷа- ҳои <i>рост</i> чоркунҷаҳои <i>рости</i> ҳама тарафҳо- яш баробар ҳаст. Он- ҳо квадратҳои номида мешаванд. Шакли 4- уми нақша квадрат аст</p>

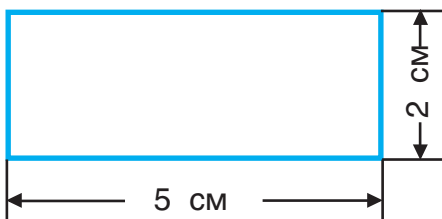

Дарозии порчаи AB
ба 3 см, 9 мм
баробар аст

Периметр

Масоҳат

Ҳосили ҷамъи тараф-
ҳои бисёркунҷа *пери-*
метри он номида ме-
шавад. Периметри се-
кунҷаи ABC ба 8 см
4 мм баробар аст.

Периметри чоркунҷаи
 $BDEK$ ба 10 см 1 мм
баробар аст.

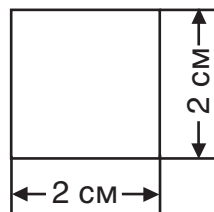
Масоҳати чоркунҷаи
рост:

$$5 \cdot 2 = 10$$

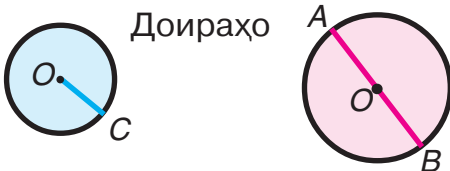
Ҷавоб: 10 см²

Масоҳати квадрат:

$$2 \cdot 2 = 4$$

Ҷавоб: 4 см²

<p>Давраҳо</p> 	<p>O – маркази давра</p>
<p>Доираҳо</p> 	<p>OC – радиуси доира AB – диаметри доира O – маркази доира</p>

Илова

Бо микрокалькулятор қор қарданро омӯzed

Микрокалькулятор мошинаи одии электрониест, ки бо ададҳои бисёрхонадор амалҳои арифметикиро бо суръат ва хушсифат иҷро мекунад.

Ададҳо аз 0 то 9 ба микрокалькулятор бо паҳш қардани тугмаҳо дароварда мешаванд.

Дар болои ададҳо чор амали арифметикӣ бо кӯмаки тугмаҳои зерин ба амал бароварда мешаванд:

- – қамъ
- – баробарӣ
- – хомӯш қардан
- – зарб
- – тақсим
- – тарҳ

Иҷрои амали арифметикӣ бо ду адад, масалан, барои дарёфти ҳосили ҷамъи $6 + 9$:

1) тугмаи пахш гардида, аввало ҷамъшавандаи яқум дохил карда мешавад ва дар табло рақами 6 намоён мешавад.

2) Баъди пахши тугмаи намудории адади 6 дар табло давом мекунад.

3) Тугмаи пахш мегардад ва ҷамъшавандаи дуюм дароварда, дар табло адади 9 намудор мешавад.

4) Тугмаи пахш мегардад ва дар табло ҷавоб намудор мешавад. Баъд хонда, агар зарур ояд, навишта мешавад.

5) Тугмаи пахш карда, навиштаҷоти табло нест карда мешавад.

Аз микрокалькулятор истифода бурда, маҳората-тонро ба ҳаллу фасли мисолҳо аз рӯи ҷадвалҳои ҷамъу зарб санҷед.

1) Қимати ифодаи зеринро бо кўмаки микрокалькулятор ёбед:

$$43\,298 + 794 \qquad 9\,004 - 532$$

$$3\,381 \cdot 32 \qquad 78\,192 : 724$$

2) Бо кўмаки микрокалькулятор амалҳоро иҷро кунед ва санҷед:

$$532\,648 + 189\,583 \qquad 805\,732 - 568\,847$$
$$4\,641 \cdot 23 \qquad 7\,362 : 18$$

3) Амалҳоро иҷро кунед:

$$2\,738 + 1\,076 + 5\,687 \qquad 435 \cdot 74 : 37$$
$$4\,688 + 3\,385 - 6\,956 \qquad 306 \cdot 24 : 72$$

ҶАВОБҲО

ҲАЗОРИҲО

Такрор ва умумигардони маводҳои дар синфи 3-юм омӯхташуда

4. 146 м. **6.** 108 бех бед. **14.** $a = 1$; $a = 1, 2, 3, 4, 5$; $a > 72$ ($a = 80, 88, \dots$) **16.** 20-то китоб. **21.** 30-то халтача. **25.** 5-то қуттӣ. **30.** 59-то китоб. **33.** 68-то тугма.

АДАДҲОИ БИСЁРХОНАДОР

Системаи ҳисоби даҳӣ

38. 594 нафар. **42.** а) 805; 850, 508, 580; б) 888, 555, 880, 885, 808, 858, 588, 550, 558, 505, 585, 855, 800, 500. **43.** 21, 42, 63, 84.

46. $V + I = VI$	$XX - X = X$	$XVI : II = VIII$
$XI - I = X$	$XIX - I = XVIII$	$V \cdot III = XV$
$XVIII - VIII = X$	$XI - V = VI$	$XII : VI = II$
$X + V = XV$	$VII + VIII = XV$	$IV \cdot V = XX$

48. 107 I.

Рақамбандии ададҳои бисёрхонадор

52. 800-то дафтар. **53.** 60-то фотосурат. **55.** 705 кг. **58.** 45 қуттӣ. **61.** 6 кг вазнин; 2 маротиба кам. **66.** 7-то чўча. **73.** 90-то гул. **75.** 160 нафар донишомӯз. **79.** 330; 16. **81.** 80 см. **86.** 48 кг бисёр. **88.** 450 т зиёд. **96.** 84-то қалам. **102.** 30 кг; 5 варақ. **103.** 24 см. **107.** 400 кг. **113.** 4000 сўм. **114.** 3 баста. **115.** 23-то қалам.

Чор амали арифметикӣ ва тартиби иҷрои онҳо

---

118. 17-то костюм. **119.** 34 м. **142.** 60 кг. **146.** 160 кг. **148.** 282 кг.

Чамъ ва тарҳ

---

181. 81 г **182.** 990 м. **188.** 18-то. **198.** 960 кг. **201.** 40 сўм. **202.** 1095 кг. **204.** 40-то. **213.** 4 ср. **218.** 6 соат. **226.** 3 маротиба. **232.** 1) 17-то. 2) 26-то. **239.** 763 хонадон. **245.** 140 т. **253.** Дуюмӣ, 2 ҳафта пеш. **259.** 70 л. **262.** 88 кг. **269.** 1) 6-то тугма; 2) 30 ва 24-то тугма. **272.** 337 т. **276.** 40 кг ва 20 кг. **277.** 370-то палто. **279.** 180 кг.

Суръат. Вақт. Масофа

---

283. 2 975 л. **286.** 20 км/соат зиёд. **293.** 1 260 км; 340 км. **295.** 42 км. **300.** 70 саҳ. **303.** 194-то китоб.

Зарб ба адади якхонадор

---

313. 22 варақ. **324.** 100 км, 200 км. **325.** 272 км. **331.** 264 м 60 см. **333.** 9 кг 610 г. **341.** Мошини сабуқрав, 24 км/соат зиёд.

Тақсим ба адади якхонадор

---

349. 3 қуттӣ. **358.** 98 км зиёд. **361.** 3710 сўм, 4770 сўм. **362.** 66-то чипта. **367.** 9 кг. **368.** 17 см. **374.** 7 рўз. **376.** 4 800 сўм. **384.** 1) 4 маротиба зиёд. **385.** 30 хонадон. **390.** 7 соат. **396.** 25-то қуттӣ. **403.** 24-то халтача, 18-то халтача. **413.** 13 м². **419.** 1) 5 соат, 6 соат; 2) 28 саҳ, 42 саҳ. **422.** 9-то чипта. **427.** 7-то бозича, 9-то бозича. **432.** 39 км/соат, 4 маротиба. **440.** 1) 21 км; 2) баъди 3 соат; 3) 4 км/соат. **444.** 480 км. **445.** Баъди 5 соат.

446. 10 км/соат. **448.** 3 60-то мошина. **450.** 1) 70 км; 2) 45 км. **451.** 465 км. **455.** 116 км. **456.** 1) 270 км; 2) баъди 3 соат; 3) 40 км/соат. **457.** 2 кг 700 г. **459.** 250 км. **462.** 800 м². **463.** 13 км/соат. **465.** 280 т.

Зарб ба ададҳои бо сифр тамомшаванда

---

471. 6300 сўм. **476.** 300 г. **481.** 4 кг. **486.** 3 соат. **489.** 215-то китоб. **493.** 54 м. **497.** 72 см². **507.** 74 км. **510.** 966-то курта. **516.** 140-то ҷой. **517.** 62-то телевизор. **519.** 1) 16 кг, 20 кг; 2) 8-то банка, 10-то банка. **520.** 135 кг, 180 кг. **522.** 12 км/соат. **527.** 960 сўм, 3840 сўм, 5760 сўм. **531.** 144 кг, 120 кг. **532.** 119 км.

Тақсим ба ададҳои бо сифр тамомшаванда

---

540. 30 км. **544.** 10 саҳ. **546.** 657 м. **547.** 6 м. **551.** 3 канистра, 2 канистра. **554.** Аз 4 гўсфанд. **556.** 12-то. **557.** 1) 10 кг; 2) 675 кг. **558.** 60 халта, 40 халта. **565.** 32 л. **566.** 3 сабад, 5 сабад. **570.** 6 равуо, 10 равуо. **571.** 30 км. **572.** 10 л. **576.** 300 м². **577.** 72 см. **580.** 5 канистра. **590.** 700 м², 1050 м². **597.** 500 сўм. **598.** 6 км/соат.

Зарб бо ададҳои духонадор ва сеҳонадор

---

603. 314 кг. **609.** 10 000 кг. **610.** 12 соат. **615.** 288 м, 384 м. **616.** 900 т. **617.** 50 сўм. **622.** 26 км. **630.** 32 л; 48 л. **635.** 1) 100 сўм; 2) 900 сўм, 500 сўм. **636.** 1) 220845-то. **641.** 38 донишомўз. **642.** 3016 см². **650.** 29 кг. **658.** 11 соат. **660.** 48 102 варақ. **665.** 22-то курта, 27-то курта. **666.** 512 м². **670.** 45 саҳ, 54 саҳ. **671.** 1400 км, 3500 км. **675.** 1) 25 т, 15 т; 2) 5 равуо, 3 равуо. **676.** 1) 400 кг; 2) 300 сўм. **677.** 16 м ва 5 м, 8 м ва 10 м, 4 м ва 20 м, 2 м ва 40 м, 1 м ва 80 м.

Тақсим ба ададҳои духонадору сеҳонадор

683. 300 кг. **684.** 960 м². **688.** 1 224-то бозича. **690.** 3 ша-
бонарӯзу 11 соат. **694.** 1) 2730 кг, 1 890 кг; 2) 39 халта ва
27 халта. **695.** 100-то халтача. **699.** Ичро мекунад.
701. 130 см, 1 000 см². **705.** 216 т. **707.** 768 т, 1 056 т.
710. 1) 4 равуо, 7 равуо; 2) 128 т, 224 т. **715.** 1) 39 км, 26 км,
2) 3 соат, 2 соат. **720.** 260 км. **724.** 22 ҷуфт. **730.** 1) 20 м,
16 м; 2) 10-то дастпок, 8-то дастпок. **732.** 441 см². **744.** 5 соат.
745. 700 см². **755.** 2000-то кўчат, 1 280-то кўчат. **756.** 3 100-
то хишт. **762.** 99000 сўм, 197000 сўм. **771.** 160 сўм.
773. 402 ҷуфт. **774.** 18-то детал зиёд. **776.** 2) 5 482, 21 650.
778. 66. **779.** 1) 144 кг, 90 кг; 2) 48 м², 30 м². **781.** 54 кг.
786. 153-то. **789.** 53 қуттӣ. **791.** 2 640 м². **792.** 24-то.
793. 12 км/дақиқа. **795.** 12-то банка ва 20-то банка.
797. 15 маротибагӣ. **803.** Устои яқум, 3 рӯз пеш.
804. 12 соат. **807.** Костюми занона 23-то зиёд.

Мундариҷа

ҲАЗОРИҲО	3
Такрор ва умимигардони маводҳои дар синфи 3-юм омӯхташуда	3
АДАДҲОИ БИСЁРХОНАДОР	8
Системаи ҳисоби даҳӣ	8
Рақамгузори ададҳои бисёрхонадор	12
Перпендикулярӣ хатти рост	21
Чор амали арифметикӣ ва тартиби иҷрои онҳо	28
Бисёррӯя	38
Параллелепипеди росткунҷа. Куб	40
Ҷамъ ва тарҳ	43
Усулҳои хаттии ҷамъ ва тарҳ	43
Параллелии хатҳои рост	48
Суръат. Вақт. Масофа	63
Зарб ва тақсим	69
Зарб ба адади якхонадор	69
Тақсим ба адади якхонадор	78
Ҷӯшаи координата	99
Зарб бо ададҳои бо сифр тамомшаванда	108
Ҷадвал (график)-ҳо	111
Диаграммаҳо. Ҷадвалҳо	118
Тақсим ба ададҳои бо сифр тамомшаванда	122
Зарб ба ададҳои духонадор ва сеҳонадор	134
Касрҳо	139
Тақсим ба ададҳои духонадор ва сеҳонадор	152

Мулоҳизаҳо.....	160
Машқҳо барои такрори ҳамаи маводи омӯхташуда	178
Дар охири соли хониш ҳар як донишомӯз машқоро дар намуди зерин бояд иҷро намояд	181
Супоришҳо барои донишомӯзони иқтидорнок	185
Маълумотҳои асосӣ аз курси математикаи синфҳои 1—4	194
Илова. Бо микрокалькулятор кор корданро омӯzed.....	199
Ҷавобҳо	201

22.1
Б67

Бикбаева Н. У.

Математика: Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфҳои
4-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ / Н.У. Бикбаева,
Е. Янгабаева, К. М. Гирфанова. – Нашри чорум. – Тошканд :
ХЭТН «O‘qituvchi», 2017. — 208 с.

ISBN 978-9943-22-075-1

УЎК: 51.(075.2)
КБК 22.1я71

NATALYA UMAROVNA BIKBAYEVA,
ENAJON YANGABAYEVA,
KLARA MUXAMETVALIYEVNA GIRFANOVA

МАТЕМАТИКА

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik

(Tojik tilida)

Qayta ishlangan va to‘ldirilgan 4-nashri

*«O‘qituvchi» nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Тошкент — 2017*

Тарҷумон *Ш. Турдиқулов*
Муҳаррир *Х. Ҳамидов*
Муҳаррири техникӣ *С. Набиева*
Саҳибанди компютерӣ *Г. Қулназарова*

Литсензияи нашриёт АИ № 291. 04.11.2016. Ба чопаш 15.05.2017
ичозат дода шуд. Андозаи 70×90¹/₁₆. Кегли14,0 шпондор.
Гарнитурани «Прагматика». Бо усули офсет дар қоғази офсет
чоп шудааст. Ҷузъи чопӣ 13,0. Ҷузъи чопии шартӣ 15,21.
Ҷузъи нашриву ҳисобӣ 8,92. Адади нашр 4 698 нусха.
Супориши №

Дар Хонаи эҷодии таъбу нашри «O‘QITUVCHI»-и Оҷонсии
матбуот ва ахбори Ўзбекистон чоп шудааст. Тошканд, 206.
Ноҳияи Юнусобод, кўчаи Янгишаҳр 1. Шартномаи № 32-17.

**Чадвали нишондиҳандаи ҳолати китоби
ба ичора додашуда**

№	Ному насаби донишомӯз	Соли хониш	Ҳолати китоб ҳангоми гирифтани	Имзои раҳ- бари синф	Ҳолати китоб ҳангоми супоридан	Имзои раҳбари синф
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						

**Чадвали болоӣ ҳангоми ба ичора дода шудан ва дар охири соли
хониш баргардонида гирифтани китоб аз тарафи раҳбари
синф аз рӯи меъёрҳои зерин баҳо гузошта мешавад:**

Нав	Ҳолати китоб ҳангоми бори аввал супоридан.
Хуб	Муқовааш яклухт, аз қисми асосии китоб ҷудо на- шудааст. Ҳамаи варақҳояш ҳаст, надаридааст, ҷудо нашудааст, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
Қаноатбахш	Муқова қач гаштааст, канорҳояш қоҳида, якчанд хатҳо қоҳида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад, аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир гаштааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир гашта, дар баъзе саҳифаҳо хат қоҳида шудаанд.
Ғайри- қаноатбахш	Муқова хат қоҳида, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё ки умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир гаштааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, хат қоҳида, ранг карда партофта шудааст, китоб барқарор карда намешавад.